

”Työ, jota ei ole olemassa” –
Featurejutun editointiprosessi
Kuukausiliitteessä

Eevi Heikkinen
Maisterintutkielma
Journalistiikka
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Eevi Heikkinen	
Työn nimi ”Työ, jota ei ole olemassa” – Featurejutun editointiprosessi Kuukausiliitteessä	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika 5/2023	Sivumäärä 102+10
Tiivistelmä <p>Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin journalistista editointia Kuukausiliitteen featurejuttuprosessissa erityisesti tekstineditointiin tarkentaen. Tavoitteena oli kartoittaa jutun rakenteeseen, kieliasuun ja merkityksiin tehtyjä muutoksia ja perusteluja niiden takana. Tutkimuksen kohteena oli Rotuteorioiden suurmaa -jutun (julkaistu 7.2.2021.) juttuprosessi.</p> <p>Tutkimus oli luonteeltaan laadullinen, ja se toteutettiin analysoimalla ensin Rotuteorioiden suurmaa -jutusta saatuja versioita kirjoitus- ja editointiprosessin varrelta. Tarkastelussa hyödynnettiin medialogvistiseen tutkimusperinteeseen kytkeytyvää versioanalyysiä, jossa keskeistä on verrata eri tekstiversioita toisiinsa. Versioanalyysissä tarkasteltiin juttuversioiden välillä tekstissä tapahtuneita korvauksia, lisäyksiä, poistoja ja siirtoja. Versioanalyysissä syntyneisiin havaintoihin juttujen muotoutumisesta haettiin perusteluja editoijan ja toimittajan puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla, joissa hyödynnettiin stimuloitua mieleenpalauttamista. Stimulantteina eli muistin apuina haastatteluissa hyödynnettiin tekstiversioiden katkelmia niihin tehtyine muutoksineen.</p> <p>Aineistoanalyysin pohjalta tutkimustulokseksi muodostui yhteenveto, jossa tarkasteltiin kronologisesti editointiprosessin etenemistä molempia aineistotyyppiä hyödyntäen. Tutkimustulokset osoittavat, että editointiin vaikuttavat sekä ajallinen että sosiaalinen ulottuvuus. Tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, kuinka tekstin vielä muotoutuessa editointi on dialogista ja koskee erityisesti tiettyjä jutun avainkohtia, kuten aloitusta ja lopetusta, rajausta ja tarinallisuutta. Erityisesti rajauksen prosessiluonteinen tarkentaminen oli vaiheelle paitsi ominainen myös aiemmassa kirjallisuudessa vähälle tarkastelulle jäänyt asia. Kun juttuun tehdään taitossa viime silauksia, keskeistä on tiivistää tekstiä ja samalla tehdä jutusta kielellisesti ja visuaalisesti mahdollisimman miellyttävä. Niin ikään tärkeä johtopäätös koskee sitä, kuinka editointi on erottamattomasti sosiaalista. Editoijan ja toimittajan välinen työskentelysuhde vaikuttaa oleellisesti siihen, mitä jutussa editoidaan ja kuinka paljon. Editoinnin kohteena on yksittäisen tekstin ja julkaisun lisäksi kirjoittajan taidot. Rajauksen lailla editoinnin sosiaalisuus näyttäytyy tulleen aiemmassa tutkimuksessa pitkälti sivuutetuksi, vaikka tämän tutkimuksen perusteella hyvä työskentelysuhde on avainasemassa editointiprosesseissa ja sen myötä laadukasta journalismia tehtäessä.</p>	
Asiasanat Journalismi, journalistinen editointi, medialogvistiikka, stimuloitu mieleenpalauttaminen, versioanalyysi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)	
Työn ohjaaja Lauri Haapanen	

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Teoria ja käsitteet	6
2.1 Muutospaineet Suomen mediamaisemassa	6
2.2. Editoinnin kulttuuriset kontekstit ja aiempi tutkimus	7
2.2.1 Keskieurooppalainen yksilöllisen työtavan toimituskulttuuri	7
2.2.2 Angloamerikkalainen editoiva toimituskulttuuri.....	9
2.2.3 Editointi aiemmassa kirjallisuudessa.....	12
2.3 Keskeiset teorit	14
2.3.1 Suunnitteleva ja editoiva työtapo ja editoinnin vaihemalli.....	14
2.3.2 Tuotantokriteerit.....	18
2.4 Tutkimuksen motivointi	21
2.5 Tutkimusongelma ja -kysymykset	23
3 Menetelmä ja aineisto.....	24
3.1 Versioanalyysi.....	24
3.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu ja stimuloitu mieleenpalauttaminen	25
3.3 Aineisto	28
3.4 Analyysin toteutus.....	30
4 Tutkimuksen tulokset.....	39
4.1 Juttuprosessin alkuvaiheet: ensimmäinen versio.....	40
4.2 Editoijan muutokset: toinen versio.....	42
4.3 Toimittaja kirjoittaa jutun lopetuksen: kolmas versio	47
4.3.1 Lopetuksen erillinen versio	52
4.4 Julkaisuvalmiiksi editoiminen: neljäs versio.....	54
5 Keskustelu ja johtopäätökset.....	67
5.1 Editointi suuntautuu tekstiin, kirjoittajaan ja julkaisuun.....	68
5.2 Käsittelevässä editoinnissa huomio on avainkohdissa ja rajauksen hiomisessa	71
5.3 Viimeistelevässä editoinnissa tavoitellaan tiiviyyttä ja miellyttävää ulkoasua	76
5.4 Työparikohtainen suhde määrittää editoinnin painotusta ja laajuutta	82
6 Lopuksi.....	87
6.1 Tutkimuksen arviointi	88
6.2 Jatkotutkimuksen aiheet	91
Kirjallisuus	94
Liitteet	103

1 Johdanto

Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen editoija, liitepäällikkö Lauri Malkavaara (2017) kirjoitti muutama vuosi takaperin seuraavasti: editoijat tekevät työtä, jota ”ei ole olemassa”. Ilmaisullaan Malkavaara viittasi siihen, että juttuprosessien kulisseissa tapahtuva editointi jää usein lukijalle näkymättömiin. On tavallista, että jutun yhteydestä selviää vain sen kirjoittaneen toimittajan nimi, vaikka tekstiä olisi hänen lisäkseen työstänyt yksi tai useampi henkilö, esimerkiksi editoija tai toimitussihteeri.

Editointi on tästä huolimatta monin tavoin olennainen osa journalistista työprosessia. Journalistisella editoinnilla, tapahtui se sitten aikakaus- tai uutisjulkaisussa minkä tahansa työnimikkeen alla, on paljon vaikutusta siihen, millaisina jutut julkaistaan. Editoinnissa paitsi pyritään perinteisesti oikomaan kieli- ja faktavirheitä myös tarkastelemaan juttua tätä laajemmin (esim. Vandendaele 2017, 18–19). Editointi koskee muun muassa juttujen suunnittelua, kirjoittajan työn ohjaamista, tekstin käsittelyä ja viimeistelyä (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 14–15). Editoivaa työtappaa noudattavissa toimituksissa juttua toisin sanoen editoidaan jo ennen kuin sanaakaan on kirjoitettu tekstinkäsittelyohjelmaan aina siihen saakka, kunnes se on julkaistu. Tällaisessa prosessissa syntyvät ratkaisut näkökulmineen ja sanavalintoineen ovat tarkoin harkittuja.

Kaikki edellä kerrottu tekee editoinnista yhteiskunnallisesti kiinnostavan ja tärkeän tarkastelun kohteen. Perinteinen media on sisältöineen merkittävä ja näkyvä osa julkista keskustelua ja siinä selkeä vallankäyttäjät. Journalistisen editoinnin tutkimisesta tekee tarpeellista lisäksi se, että aihetta on aiemmin tarkasteltu tutkimuksessa vain vähän (esim. Vandendaele 2017, 20–21). Editoinnin tutkimisen merkitystä tukee niin ikään journalististen työtapojen ja valintojen näkyväksi tekeminen ja niistä oppiminen. Kuinka toteutetaan kilpailukykyistä ja laadukasta journalismia ajassa, jossa mediayhtiöt ovat yhä kovemmassa kilpailutilanteessa?

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on valottaa sitä, mitä yhden featurejuttuprosessin kulisseissa tapahtuu eli kuinka editoijan ja toimittajan välisen editointiprosessin tuloksena juttu muotoutuu julkaisuvalmiiksi. Tutkimuksessa tarkastellaan Helsingin Sanomien toimittajan Jussi Sippolan kirjoittamaa ja Kuukausiliitteen liitepäällikön Lauri Malkavaaran editoimaa Rotuteorioiden suurmaa

-featurejuttua tekstianalyysiin perustuvaa versioanalyysiä hyödyntäen. Versioanalyysissä havaittuihin editoinnin muutoksiin haetaan perusteluja retrospektiivisillä puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla editoijan ja toimittajan kanssa. Käyn tutkielmassa läpi ensin olennaisin osin journalistista editointikulttuuria Suomessa ja muissa länsimaissa ja sitten hyödyntämäni keskeiset teoriat. Tutkimusongelman ja -kysymysten esittelyn jälkeen siirryn menetelmien ja keräämäni aineiston käsittelyyn ja lopulta tutkimustuloksiin ja pohdintaan.

2 Teoria ja käsitteet

Suomalaisen mediamaisen muutoksessa piilee syy siihen, miksi journalistinen editointi on yhä merkittävämpi asia toimituskulttuurissamme. Aloitan teorialuvun pohjustamalla tätä kehityskulkua. Toisessa alaluvussa valotan kahta editointikäytännöltään poikkeavaa toimituskulttuuria maailmalta: keskieuropalaista ja angloamerikkalaista mallia. Näistä ensimmäinen muistuttaa sitä, kuinka journalismia on Suomessa tavattu tehdä, ja jälkimmäinen puolestaan sitä, mihin suuntaan toimituskulttuurimme on kehittymässä. Painotan editointia korostavaa angloamerikkalaista kulttuuria, josta editointia käsittelevää tutkimuskirjallisuutta on tarjolla runsaammin. Alaluvun päätteeksi laadin aiempaa kirjallisuutta hyödyntäen kuvauksen siitä, mitä editointi tämän tutkimuksen kontekstissa merkitsee.

Kolmannessa alaluvussa esittelen tutkimukseni kannalta keskeisimmät teoriat ja käsitteet. Aloitan suunnittelevasta ja editoivasta työtavasta ja editoinnin vaihemallista, minkä jälkeen siirryn tuotantokriteerien käsitteeseen ja siihen liittyviin kriteerilistauksiin. Teorialuvun loppuun käyn läpi aiemman tutkimuksen katvealueita ja esitän tutkimusongelmani ja -kysymykseni.

2.1 Muutospaineet Suomen mediamaisemassa

Journalismin kriisistä on puhuttu Suomessa enenevässä määrin 2000-luvun alusta alkaen. Kriisin kohteiksi on nimetty sanomalehdistön talous, journalismin uskottavuus ja laatu. (Väliverronen 2011a, 7.) Printtijournalismin kannattavuuden murentajaksi on mainittu muun muassa mediaomistajien kasvaneet tuottovaatimukset, kilpailu lukijoiden ajasta ja uudet digitaaliset julkaisukanavat. Samaan aikaan vakiintuneista lukijasuhteista on siirrytty kohti maksuttomien sisältöjen verkkoa. (Helle 2011a, 91.) Journalismin kriisin aiheuttajaksi onkin tarkennettu erityisesti internet (Väliverronen 2011a, 7). Keskeiseksi kysymykseksi on muodostunut, kuinka tehdä taloudellisesti kannattavaa journalismia verkossa eli kuinka löytää maksavia asiakkaita verkkosisällöille.

2000-luvun muutosvaatimuksen on katsottu olevan, että tiedotusvälineiden on tultava lähemmäs lukijoita (Hujanen 2011, 112–113). Mediaorganisaatiot ovat läpikäyneet

yritysmaailmasta tuttua siirtymää asiakaslähtöiseen toimintaan, mikä on merkinnyt lukijälähtöisyyden lisääntymistä. Toiminnan keskiöön on noussut lukijoiden tarpeiden ja kiinnostuksen herättäminen. Organisaatiot ovat tavoitelleet tarkemmin rajattuja kohdeyleisöjä ja sen myötä lopulta kestäviä lukijasuhteita. Lukijälähtöisyyden lisääminen on tarkoittanut työn järjestelemisen tasolla muutosta kohti suunnitelmallisuutta: juttujen muotoon ja esitystapaan on alettu kiinnittää aiempaa enemmän huomiota. Nämä lukijälähtöisyyden tavoitteet ovat vaikuttaneet pitkään aikakauslehdissä, ja sittemmin ne ovat tulleet keskeisiksi myös sanomalehdissä. (Helle 2011b, 5, 36–37.)

Aikakauslehdet menestyivät Suomessa verrattain hyvin aina 2010-luvulle saakka. Sen sijaan iltapäivälehdet ja perinteiset uutismediat olivat jo tuolloin joutuneet pohtimaan, kuinka selviytyä aikana, jona internetin rooli vahvistuu (Väliaverron 2011b, 27). Kilpailu yleisöistä on pakottanut toimitukset muun muassa selvittämään kuluttajien toiveita entistä tarkemmin (Väliaverron 2011a, 7). Kuluttajien tavoittaminen ja kestävien lukijasuhteiden luominen on vaatinut muutosta toimintatavoissa, sillä aiempi journalistisen työn järjestämisen tapa ei ole tarpeeksi hyvin palvellut tätä tavoitetta.

2.2. Editoinnin kulttuuriset kontekstit ja aiempi tutkimus

2.2.1 Keskieurooppalainen yksilöllisen työtavan toimituskulttuuri

Suomalaisessa sanoma- ja aikakauslehdissä on ollut pitkään valtavirtaa yksilöllinen työtapa (Helle 2011b, 169). Tällaisessa työtavassa toimittaja on työstänyt juttunsa alusta loppuun pitkälti itse. Julkaisun suunnittelun ja juttujen editoinnin rooli on ollut vähäinen. (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 17.) Työtapaan ovat kuuluneet monitaitoiset toimittajat ja suuri journalistinen itsenäisyys (Helle 2011b, 171). Yksilötyössä vahvuudeksi on koettu nimenomaan itsenäisyyden korostuminen eli toimittajan vapaus toteuttaa itseään journalistina. Työtavasta ovat toisaalta puuttuneet pitkäjänteisen suunnittelun välineet, esimerkiksi juttutyypit ja sivukartat, mikä on voinut tehdä lehtien numeroista vaihtelevia ja ”tekijöidensä näköisiä” (Helle 2011b, 169). Sen vuoksi yksilötyön mallia toteutettaessa on ollut haasteellisempaa toimittaa tasalaatuista lehteä, jolta lukija tietäisi saavansa odottamia sisältöjä.

Yksilöllistä työtapaa vastaa monin tavoin keskieurooppalainen toimituskulttuuri, josta esittelen seuraavaksi tyyppiesimerkin. Olen koonnut esimerkin pitkälti 1990-luvun lopulla tehtyjen tutkimusten perusteella, ja tarkennan siinä erityisesti saksalaiseen tapaan tehdä journalismia. Tutkimuksissaan brittiläisiä ja saksalaisia uutistoimituksia tutkinut ja vertaillut Esser (1998, 378–379; 1999) toteaa, että saksalaisessa toimituksessa toimittajalla on ollut laaja työnkuva ja toimittajuus on nähty holistisena ammattina. Toimittajan tehtäviin on kuulunut juttujen toimittaminen, editointi ja tekninen tuotanto. Saksalaisessa sanomalehdessä toimituksen työntekijät ovat kutsuneet itseään usein kattavasti termillä ”redakteur”, toimittaja, ilman erottelua esimerkiksi editoijaan. (Esser 1998, 378–379.)

Saksassa toimituksellisen kontrollin on kuvattu olevan vähäisempää ja journalistisen autonomian suurempaa kuin esimerkiksi brittiläisessä toimituksessa (Esser 1998, 385), jota käsitellen tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Saksalaisessa toimituksessa toimittajalla on ollut paljon valtaa oman työnsä toteuttamisesta (mts. 394). Toimituksellisen kontrollin voidaan kuitenkin nähdä lisääntyneen hieman 1990-luvun puolivälissä. Silloin saksalaiseen toimitukseen esiteltiin tuottajan rooli, jonka työnkuvaan kuului editointi, suunnittelu ja sivurakenteen toteuttaminen. Vaikka tehtävä sinänsä eriytyi toimittajan työstä, vuorotteli uusi rooli toimituksen henkilöstön välillä jopa päivittäin. (mts. 390.) Toimituksellisella kontrollilla tarkoitetaan tässä systemaattista laaduntarkkailua, ei esimerkiksi sensurointia, jona se on saksalaisissa toimituksissa joskus ymmärretty (Reschenberg 1991, 292, Esserin 1998, 394 mukaan).

Saksalaisen sanomalehdistön tunnusomainen piirre on ollut laaja paikallislehdistö, mikä on vaikuttanut maan toimituskulttuurin muodostumiseen (Esser 1998, 381; Esser 1999, 297). Iso osa saksalaisista sanomalehdistä on nimittäin toiminut markkinoilla, joilla ei ole ollut juurikaan kilpailua (Esser 1999, 311). Paikallislehtien menestys on toisin sanoen perustunut maantieteelliseen peittoon, eli julkaisulle on voinut muodostua levikkialueellaan monopolin kaltainen asema. Yksilöllistä työtapaa on tukenut se, että pienissä paikallistoimituksissa monitaitoisuus on ollut välttämätöntä. Maan toimituskulttuuri ei ratkaisevasti muuttunut 1970–80-lukujen vaihteessa, kun toimituksissa alettiin käyttää uutta tietotekniikkaa (Esser 1998, 379–380). Toimituksissa tahdottiin suuressa määrin pysyä perinteisessä työtavassa. Vähäisen työn eriytymisen osalta saksalainen toimituskulttuuri pysyi ennallaan ainakin 1990-luvun loppuun. Työtapa on näkynyt konkreettisesti toimituksen arkkitehtuurissa: saksalaisessa toimituksessa on

suosittu yksittäisten toimittajien omia huoneita erinäisten avokonttoriratkaisujen asemesta. (mp.)

Kokoavasti voi ilmaista, että Keski-Euroopalle tyypillisessä toimitustyön mallissa korostuvat toimittajien yksilösuoritukset ja monipuoliset itsenäiset työtehtävät aina lähdeverkoston rakentamisesta jutun viimeistelyyn (Töyry 2011, 146–147).

2.2.2 Angloamerikkalainen editoiva toimituskulttuuri

Yhdysvalloissa ja Britanniassa journalistisella editoinnilla ja toimitussihteerin työllä on pitkät juuret. Britanniassa sanomalehdistössä oli sub-editoreja jo ainakin 1840-luvun puolivälissä (esim. Walker 2006, 380–381). Yhdysvalloissa copy-editor on kehittynyt erilliseksi tehtäväksi toimituksissa sisällissodan aikoihin 1860-luvulla (Solomon 1993, 25–26), ja eriytynyt asema yleistyi 1890-lukuun mennessä (Solomon 1985, 75; Keithin 2009 mukaan). Angloamerikkalaisessa toimituskulttuurissa on siis pitkään työskennelty yksilösuoritusten sijasta toimitustyötä eri tehtäviin jakaen. Karkealla tasolla työtehtävät on jaoteltu kahteen: on ollut tietoa hankkivia toimittajia eli reporttereja ja tekstien editoinnista ja julkaisusta päättävää editointihenkilöstöä. (Esser 1998, 378–379, 383; Töyry 2011, 147.) Viittaan tästedes sekä brittiläiseen sub-editoriin että yhdysvaltalaiseen copy-editoriin selkeyden vuoksi nimityksellä toimitussihteerit, ellei kontekstin vuoksi ole olennaista erotella näitä toisistaan.

Toimitussihteerin työnkuvaan angloamerikkalaisessa toimituskulttuurissa on kuulunut julkaistavien tekstien tarkistaminen ja korjailu. Sihteerit ovat varmistaneet, että juttu on oikeakielinen ja julkaisun tyyliohjeita noudattava ja ettei jutussa ole epäselvyyksiä tai asiavirheitä. Lisäksi toimitussihteerit on esimerkiksi työstänyt jutun otsikkoa. (Esser 1998, 381; Brooks et al. 2002, 35–36). Toisaalta työnkuvaan on kuulunut uudelleenkirjoittamista ja tekstien valmistelemista julkaisua varten (Esser 1998, 381). Toimitussihteerit ovat käyttäneet työssään apuna esimerkiksi tyylikirjaa (Keith 2015, 46–47).

Angloamerikkalaisessa toimituskulttuurissa työnjako on käytännössä ollut reportterien ja editointihenkilöstön kaksijakoa monivaiheisempi ja hierarkkisempi. Yksittäistä juttua on voinut isommissa lehdissä editoida jopa neljä työnkuviltaan eroavaa editoijaa (Brooks et al. 2002, 35). Editointiportaan koko on riippunut julkaisun koosta. Aiemmin mainitun copy-

editoijan lisäksi editointihenkilöstöä toimituksissa Yhdysvalloissa on ollut vapaasti suomennettuna osaston editoija, uutiseditoija ja editointiosaston päällikkö. Osaston editoija on editoinut juttua sisällöllisesti, uutiseditori päättänyt jutun paikan sanomalehdessä ja editointiosaston päällikkö puolestaan tehnyt jutulle taittomallin. (mts. 35, 39.) Mittavan editointiprosessin tarkoituksena on ollut virheitä huomaamalla ja korjaamalla parantaa jutun laatua (Brooks et al. 2002, 39). Esserin (1998, 395) mukaan tällainen eriytyneiden työtehtävien toimituskulttuuri myös edistää pyrkimystä toimittajien henkilökohtaisten uskomuksien, arvojen ja asenteiden pitämisestä erillään lehden sisällöstä.

Niin ikään toisin kuin keskieuropalaisessa toimituskulttuurissa, angloamerikkalaisissa toimituksissa on hyödynnetty avoimia pohjaratkaisuja, jotka ovat osaltaan mahdollistaneet keskitettyä työn suunnittelua ja valvontaa sekä tekstien sujuvaa etenemistä työntekijältä toiselle. (Esser 1998, 381, 393; Helle 2011b, 98.) Yhtäläisyyksistään huolimatta brittiläiset ja yhdysvaltalaiset toimituskulttuurit tietenkin myös poikkeavat toisistaan. Esimerkiksi brittiläisen lehdistön tunnusomainen piirre on ollut suuren levikin kansalliset lehdet, joilla on ollut muovaava vaikutus myös maan muuhun lehdistöön. (Esser 1998, 381.)

Yhdysvalloissa puolestaan paikallislehdet ovat olleet luonteenomaisia maan mediamaisemalle (Esser 1999, 296–297).

Pitkästä historiastaan huolimatta angloamerikkalaisten toimitussihteerien työtä on ryhdytty tutkimaan pääasiassa vasta 1980-luvulta alkaen (Keith 2009). Toimitussihteerien työkuvaan vaikuttivat 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä teknologiset edistysaskeleet, jotka innoittivat tutkijoita tarkastelemaan nimenomaan editointiporrasta. Käyn seuraavaksi läpi angloamerikkalaiseen toimitussihteerin rooliin ja editointiin vaikuttaneita muutoksia keskittyen jaksoon 1900-luvun lopulta kohti nykypäivää.

1980-luvun tienoilla tutkijoita kiinnostivat näyttöpäätelaitteiden, tietokoneiden ja sähköisen sivutaiton vaikutus toimitussihteerien työhön (Keith 2009). Toimituksissa yleistyneiden näyttöpäätelaitteiden (video display terminal) todettiin tutkimuksissa vähentäneen virheiden, esimerkiksi oikeakielisyyteen liittyvien sellaisten, määrää julkaisussa (Shiple & Gentry 1981; Randall 1979) ja helpottavan informaation yhdistelemistä ja juttujen otsikointia (Garrison 1980, 15; 1982, 49). Laitteilla editoiminen koettiin kuitenkin jonkin verran paperilla editoimista hitaampana (Shiple & Gentry 1981; Garrison 1982, 51). Tietokoneet mahdollistivat tuotannollisten tehtävien siirtämisen toimitussihteereille, minkä merkittävänä ja haitallisena seurauksena editoinnin arvostuksen

koettiin vähentyneen Yhdysvalloissa. (Solomon 1985a, Keithin 2009 mukaan). Toimitussihteerien tehtävien kuvattiin muuttuneen käsityöstä tuotantotyöksi (Solomon 1985b). Elektroninen sivutaitto muutti edelleen toimitussihteerien työtä jokseenkin samansuuntaisesti 1980- ja 1990-luvuilla (Keith 2005, 932; 2009; 2015, 45). Kun sivujen taitto mahdollistui tehtäväksi elektronisesti päätteillä, osassa toimituksista vastuu siirrettiin toimitussihteereille. Sen koettiin lisäävään työmäärää ja vähentävän juttujen parantelemiseen käytettävää aikaa. (Russial 1994.) Monissa, erityisesti isoissa ja keskiuurissa, medioissa Yhdysvalloissa päädyttiin kuitenkin perustamaan erillisiä ulkoasuosastoja, ja osassa näistä medioista niiden nähtiin vievän journalistista valtaa toimitussihteereiltä (Aumann 1994, 128, 131, 135). 1990-luvun loppupuolella muun muassa säästöpaineeet johtivat myös esimerkiksi ratkaisuun, jossa jotkin yhdysvaltalaismediat koettivat tehostaa editointiprosessia purkamalla erilliset editointideskit ja siirtämällä toimitussihteereitä työskentelemään erilaisiin toimittaja- tai ulkoasutiimeihin (Russial 1998, 10, 14). Myöhemmin 2000-luvulla oli merkkejä siitä, että työnjako editointi- ja ulkoasuosastoihin oli purkautumassa (Keith 2009).

Uudella vuosituhannella Yhdysvalloissa levikkien lasku ajoi sanomalehtien kustantajat kriisiin partaalle, ja uusia omistusjärjestelyitä sekä irtisanomisia tehtiin vakiintuneiden ja arvostettujenkin sanomalehtien piirissä. Sijoittajien usko alaan tuottoisina yrityksinä vähentyi. (Väliverronen 2011b, 16.) Keith (2009) esittää, että 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa editointi oli jälleen muutoksessa. Toimitussihteerejä uhkasi toisaalta työpaikkojen menettäminen ja toisaalta monissa tapauksissa työtaakan kasvaminen. Keskeisiä haasteita olivat niin ikään editointityön keskittäminen (esim. Channick 2011) ja ulkoistaminen, toisinaan jopa ulkomaille, sekä epäonnistuminen paino- ja verkkotuotteiden integroimisessa. Myös vastuu sivutaitosta koettiin toimitussihteerien keskuudessa osin ongelmalliseksi. Toimitussihteereiltä vaadittiin lisäksi enenevässä määrin useampien osastojen juttujen käsittelyä, ei vain oman osaamisalueen. (Keith 2009.)

Ulkoistamiset ja supistuspaineeet johtivat toimitussihteerien irtisanomisiin ja jäljelle jääneiden työntekijöiden työpaineen lisääntymiseen ja työnkuvan laajenemiseen, mikä osaltaan johti tutkimukseen työhyvinvoinnista. Tutkimuksissa toimitussihteerien työtyytyväisyyden katsottiin vähentyneen esimerkiksi suuren työtaakan vuoksi (Zahler 2007). Tyytyväisyyteen vaikutti niin ikään se, että toimitussihteerit kokivat, etteivät he voineet ratkaista työssään eettisiä ongelmia mielestään riittävän hyvin, mikä oli seurausta toimituksen liian vähäisestä tuesta eettisten kysymysten esille nostamiseksi ja toisaalta

aikapaineista (Keith 2005, 940–941). Toimitussihteerien onkin esimerkiksi mainittu olevan työuupumuksen kannalta riskialtteimpia työntekijöitä erityisesti pienissä sanomalehdissä Yhdysvalloissa (Reinardy 2011). Vastaavia havaintoja on tosin tehty jo 1990-luvulla (Cook & Banksy 1993). Juttujen tarkkuuden ja juttuihin tehtyjen oikaisujen kannalta on saatu ristiriitaisia tutkimustuloksia editoinnin ulkoistamiseen ja toimitussihteerien irtisanomisiin liittyen: osassa julkaisuista tehtyjen korjausten määrä on näyttänyt vähentyneen ja toisissa lisääntyneen (Martin & Martins 2018, esim. Hettinga & Smith 2021).

Alun perin editointia pidettiin keinona nopeuttaa toimitusprosessia, joskin nykypäivänä se on päinvastoin koettu ylimääräisenä ja tekstituotantoa hidastavana askeleena (Greenberg 2016, 555, 557). Toisin sanoen internetin aikakaudella editoinnin on nähty viivyttävän reagointia nopeisiin uutisaiheisiin. Editointia ei ole välttämättä pidetty yhtä tärkeänä verkkojuttujen kuin printtijuttujen kohdalla: vain noin puolet erääseen tutkimukseen vastanneista reilusta 150 Yhdysvaltalaisesta sanomalehdestä editoi pääsääntöisesti kaikki verkkojuttunsa, kun puolestaan printtiin editoitiin jokainen juttu (Russial 2009, 12–13).

2.2.3 Editointi aiemmassa kirjallisuudessa

Kysymystä siitä, mitä editointi on, on lähestytty tutkimus- ja ammattikirjallisuudessa useasta eri suunnasta. Esittelen seuraavaksi muutaman tutkimukseni kannalta mielekkäimmän näkökulman editoinnin käsitteeseen.

Käytännön toimitustyön perusteella editointi on kiteytetty journalistisen aineiston viimeistelyksi julkaisemista varten sitä muokkaamalla, lyhentämällä ja tiivistämällä (Kuutti 2012, 33). Toimitussihteerin työn kannalta editoinnin on katsottu sisältävän juttujen valintaa, muokkaamista ja sijoittelua uutiskriteerit ja toimituspoliittinen linja huomioiden (mp.). Hieman vastaavasti kotimaisista mediaorganisaatioista Suomen tietotoimisto (STT 2021) kirjoittaa editoinnin tavoitteen olevan mahdollisimman hyvän jutun tuottaminen lukijalle. Juttuprosessin loppuun ajoittuvan käsittelyeditoinnin kerrotaan sisältävän tekstin kielellisen muokkaamisen lisäksi näkökulman, rajauksen ja rakenteen pohtimista, asiatietojen varmistamista ja epäloogisuuksiin puuttumista. Lisäksi tarkistettavana on, että juttu on tyylikirjan ohjeiden mukainen eikä se sisällä eettisiä tai juridisia ongelmia. (mp.) Näissä näkökulmissa korostetaan konkreettista tekstinkäsittelyä

ja journalistista arviointia. Samalla painottuu tavallinen, joskin vanhahtava (vrt. Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 15–16), ajatus siitä, että editointi on yksi journalistisen prosessin viimeisistä vaiheista ennen julkaisua, siis esityskuntoon muokkaamista (esim. Lassila-Merisalo 2009, 184). Käsitys ilmenee niin ikään esimerkiksi Kielitoimiston sanakirjan (2022) määritelmässä, jossa editoimisen katsotaan olevan aineiston toimittamista julkaisukuntoon.

Edellisiä laueammin editointi voidaan ymmärtää päätöksentekoprosessina, jonka tarkoituksena on valita, muovata ja liittää yhteen sisältöjä ja auttaa työn kohteen merkityksen välittämisessä yleisöille (Greenberg 2016, 557). Tämä prosessi sisältää kirjoittajan, editoijan ja tekstin välisen suhteen, jossa editoija edustaa jutun yleisöä. Tässä näkökulmassa olennaista on käsittää editointi ajattelutapana, joka mahdollistaa tekstin näkemisen keskeneräisenä. (mp.) Samansuuntaisesti ammattimainen editointi voidaan katsoa toiminnaksi, joka perustuu tekstin ymmärtämiseen ja arviointiin sekä muutosten tekemisen asiakkaan toimeksiannon mukaisesti (Bisaillon 2005, 4, Bisaillonin 2007, 296 mukaan). Muutoksen kohteina voivat olla tekstin informaation, rakenteen tai muodon osat ja muutoksen tavoitteina tekstin laadun ja viestinnällisen tehokkuuden parantaminen. (mp.). Näitä katsantokantoja yhdistää tekstin tarkastelun ja muovaaminen siten, että se välittää aiotut merkitykset yleisölle parhaalla mahdollisella tavalla. Eräässä yhdysvaltalaisessa editointiopissa editoinnin kiteytetäänkin olevan ikään kuin kriittistä ajattelua ja huolellista lukemista (Friend & Challenger 2013, 3).

Yhteistä lähes kaikille edellä mainituille käsityksille on se, että editointityössä korostuu lukijan merkitys. Editoinnin pyrkimyksenä on tuottaa lukijalle mahdollisimman ymmärrettävä, viestinnällisesti tehokas ja hyvä juttu. Ajatusta on korostettu joissakin kuvauksissa niinkin painokkaasti, että editoinnin on todettu merkitsevän keinoja, joilla journalistinen sisältö tarjotaan lukijoille mahdollisimman kiinnostavassa muodossa (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 14).

Aiempiä muotoiluja yhdistellen katson editoinnin tämän tutkimuksen puitteissa toiminnaksi, jonka tarkoituksena on tekstiä muokkaamalla tuottaa lukijalle kiinnostava, laadukas ja viestinnällisesti onnistunut journalistinen juttu, joka on julkaisuorganisaation periaatteiden ja ohjeiden kanssa linjassa. Editointi ei ole tämän tutkimuksen kontekstissa sitä työkseen tekevän yksipuolinen prosessi vaan editoijan ja toimittajan välistä yhteistyötä, joka ulottuu läpi journalistisen prosessin (ks. Töyry 2011, 147).

On mainitsemisen arvoista, että yksittäisen jutun editoija voi toimituskulttuurissamme olla toimituspäällikkö, toimitussihteeri, toimittaja tai päätoimittaja. Jutulla voi olla useita editoijia eri vaiheissa journalistista työprosessia ideoinnista julkaistuun juttuun. (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 14.)

2.3 Keskeiset teoriat

2.3.1 Suunnitteleva ja editoiva työtapa ja editoinnin vaihemalli

Aiemmin esitellyn angloamerikkalaistyyllisen, moniportaisen työprosessin ja työnjaon keskiössä on niin kutsuttu suunnitteleva ja editoiva työtapa (Helle 2011a, 98). Tämä on se toimituskulttuuri, johon myös Suomessa on nähty siirtymää yksilöllisestä työtavasta (Töyry, Rätty & Kuisma 2008 17–20; Helle 2011, 5). Työtavassa olennaista on nimensä mukaisesti suunnitelmallisuus, editoijan roolin korostuminen ja laadun mahdollistaminen niiden avulla (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 14). Laadun parantaminen on editoivan ja suunnittelevan työtavan keskeinen kohde, sillä juuri siitä on tullut aiempaa keskeisempi kilpailutekijä mediamarkkinoilla (vrt. Greenberg 2016). Parantuneen laadun varmistaa editoija, ja editoinnin on kuvattu esimerkiksi olevan eräs aikakauslehtien keskeisistä kilpailun keinoista. Editointi ja laadun varmistaminen ulottuvat lehden kokonaisuuden organisoimisesta yksittäisten juttujen yksityiskohtaiseen tarkasteluun. (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 14.) Tässä luvussa työtavan esittelyssä korostuu monin osin painetun lehden konteksti yli verkkojulkaisun, sillä keskeinen aiheita käsittelevä kirjallisuus on niin ikään painottanut printtituotetta (esim. Töyry, Rätty & Kuisma 2008; Helle 2011a; Helle 2011b).

Suomessa haasteen työtapaan siirtymisessä on tuonut individualistinen toimittajaihanne ja se, että toimittajilla on vaikuttanut olevan taipumus tulkita ammatti-identiteettinsä keskeisiä periaatteita yksilökeskeisesti. Tällaisia periaatteita ovat esimerkiksi autonomia ja eettinen harkinta. Tiimityö on tästä näkökulmasta voitu nähdä toimittajan toimintatilan kaventamisena. (Väliverronen 2011b, 30–31.) Vastaavaa näkemystä on esittänyt ainakin Saari Journalismikritiikin vuosikirjassa (2013, 52), jossa hän huolehti muun muassa toimittajan suhteellisen itsenäisyyden rapautumisesta, markkinahenkisyyden voimistumisesta ja laadun heikkenemisestä. Vastakkaisen kantansa esitti Marjamäki (2013, 58–59), joka löysi uudesta työn järjestämisen tavasta monia etuja. Niitä olivat parantunut

viestintä toimituksen sisällä, viime hetken työn vähentyminen ennen lehden julkaisua, lehden sisällön selkeys ja laadun ennakoitavuus lukijan näkökulmasta ja kohentunut lehden kannattavuus. (mp.) Juuri mainitun kaltaiset edut ovat eräitä suunnittelevan ja editoivan työtavan tavoitteita.

Helteen (2011b, 170) mukaan suunnittelevaa ja editoivaa työtapaa luonnehtii kuusi keskeistä ominaisuutta:

1. Tarkka työjako ja toimituksen johdon kontrolli
2. Laadun varmistaminen työn kohteena, jotta lukijat kiinnostuisivat mediatuotteesta
3. Visuaalisen ulkoasun korostaminen ja sen perustuminen vakioituun sivukarttaan sekä tarkkaan määriteltyihin juttutyyppeihin
4. Editoinnin ulottuminen läpi toimituksellisten prosessien juttujen suunnittelusta palautteeseen, joka on systemaattista laadunvalvontaa
5. Toiminnan ohjaaminen myös teoreettisten käsitteiden, kuten mediakonseptin ja mallilukijan, avulla
6. Yleisön tunteminen hyvin toimituksessa

Käytännön toimitustyön tasolla tämä työtapa tarkoittaa, että lehteä ei koota toimittajien tarjoamien juttujen perusteella, vaan toimitaan toisin päin: lehden juttuja suunnitellaan ennen kuin toimittajan työprosessi alkaa. Julkaisun ja tietyn jutun parissa työskentelevät ihmiset suunnittelevat ja päättävät etukäteen juttutyypin, jutun tavoitteet, pituuden, sävyn ja kuvituksen. Jutuille on usein sivukartalla juttutyyppeiden määrittämät paikat. Toimittaja ja editoija keskustelevat useasti työprosessin aikana. (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 20.)

Seuraavaksi esittelen kaksi työtavan keskeistä käsitettä: *lehtikonseptin* ja *juttutyypin*. Molemmat käsitteet määrittelevät työtavassa keskeisiä tekemisen tapoja sekä journalististen sisältöjen piirteitä, jotka ohjaavat samalla editoinnin toteuttamista.

Lehtikonsepti on julkaisun tuoteidea, joka erottaa lehden muista saman lajityypin edustajista. Se kuvaa sitä, kenelle lehteä tehdään, mitä siinä kerrotaan ja miten, miksi lehteä julkaistaan ja mitä lukijan tarpeita se tyydyttää (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 26, 33). Konsepti on lehden koko työprosessia ohjaava työkalu, joka perustelee lehden sisällön ja ulkoasun linjaukset eli valinnat, joiden avulla toimitus pyrkii saavuttamaan tavoitteensa suhteessa laatuun ja kohderyhmään. Konseptilla pyritään vakiinnuttamaan lehden asema. (mts. 16–17, 26.)

Lehtikonsepti jakautuu kolmeen hierarkkiseen osaan. Ensimmäisellä perustan tasolla vaikuttavat lehden taloudelliset ja ideologiset tavoitteet sekä arvot, lukijoiden tarpeet ja journalistinen kulttuuri. Toinen taso koskee toisaalta lukijan puhuttelun tapoja, aihepiirejä ja näkökulmia ja toisaalta sivukarttaa, juttutyyppejä ja visuaalisia ratkaisuja. Tällä tasolla määritellään työnjako ja työprosessin vaiheet. (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 27.) Lisäksi toisella tasolla käsitellään mediaorganisaation ja -tuotteen tekijöiden suhteita ja yhteistyötä: kuinka johto, toimitus, markkinointi ja levikkimyynti vaikuttavat toisiinsa sekä sisältöön ja sen tuottamisen tapoihin. (Helle 2011b, 166.) Kolmas taso koskee päivittäistä työtä. Se kattaa työprosessit, jotka tuottavat tavoitteiden mukaisia juttukokonaisuuksia, ja juttukohtaisten toteutuksien valinnat sekä yksityiskohdat (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 27).

Juttutyyppi on vakiintunut määritelmä artikkelin muodosta. Se koostuu tekstistä, kuvituksesta ja muista elementeistä, esimerkiksi faktalaatikoista ja nostoista. Juttutyypeillä on omat vakioidut tavoitteensa, jotka toistuvat jutusta toiseen. Toisin sanoen niiden kohdalla on määritelty, miksi eri juttutyyppit ovat lehdessä tarpeellisia ja mitä niiden tulisi lukijoille tarjota. (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 55.) Juttutyypeille on valittu lisäksi muun muassa käsittelyn näkökulma, lukijan puhuttelun tyyli, vuorovaikutteisuus ja tekstin dramaturgia ja mahdollisesti myös aihepiiri (Helle 2011b, 139–140). Juttutyypeistä voidaan toteuttaa mallijuttuja, jotka toimivat ohjeina ja osin myös editoinnin selkärankana. Ohjeisiin voidaan liittää kuvaus työprosessista, mikä on erityisen hyödyllisiä, jos juttutyyppiä tekevät useat ihmiset. (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 55, 57).

Lehtikonseptin ja juttutyyppien kaltaiset toimituskohtaiset määrytykset tarjoavat editoinnille ja ohjeistuksia, joita hyödyntää käytännön työssä. Editointia voidaan näiden lisäksi jäsentää hahmottelemalla sitä, miten editointi käytännössä toteutuu toimituksissa juttuprosesseineen.

Seuraava kronologinen malli tarjoaa esimerkin siitä, millä tavoin juttuprosessit etenevät editoivaa otetta hyödyntävissä toimituksissa. Töyry, Rätty ja Kuisma (2008) jakavat editoinnin viiteen toisiaan seuraavaan vaiheeseen: suunnittelevaan, ohjaavaan, käsittelevään ja viimeistelevään editointiin sekä lopulta jälkipalautteeseen. Esittelen vaiheet niiden tyypillisimmässä etenemisjärjestyksessä. Painotan erityisesti käsittelevää ja viimeistelevää editointia, sillä ne ovat tämän maisterintutkielman kannalta keskeisimmät vaiheet.

Suunnitteleva editointi koskee paitsi pidemmän tähtäimen suuntaviivoja lehden tavoitteiden mukaisesti myös yksittäisten numeroiden ja niiden juttujen suunnittelua (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 15). Suunnittelevan editoinnin työkaluja ovat muun muassa vuosisuunnitelma, vuosikello, juttutyypit ja sivukartta (mts. 52–57).

Ohjaavassa editoinnissa editoija ohjaa kirjoittajaa hänen työparinaan koko kirjoitustyön ajan ideoinnista lähtien, jotta jutuille asetetut vaatimukset ja tavoitteet tulevat vastatuiksi. Ohjausta tapahtuu muun muassa juttuaiheen rajauksessa, oleellisen löytämisessä ja sen lukijoille muotoilemisessa. Lisäksi tässä editoinnin vaiheessa kehitetään jutun rakennetta. Juttuaihe muokataan toisin sanoen lehden linjaan istuvaksi ideaksi. (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 15, 18–19.)

Käsittely editointi koskee jutun sisällön ja käsittelytavan varmistamista sekä kielenhuoltoa. Tässä editoinnin vaiheessa editoija muokkaa tekstin julkaisun sivuille sopivaan muotoon ja hioo otsikot, ingressit ja kuvatekstit. Editoija korjaa rakenteen ja jäsennyksen ongelmat ja arvioi tekstin mielekkyyden, sävyn ja rytmin. Lisäksi editoija tarkistaa tekstin tarkkuuden, luettavuuden, kieliopin, oikeinkirjoituksen ja tyylin. (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 15, 19.) Käsittely editointi vastaa sisällöltään monin osin aiemmin mainittua copy/sub-editoijan työnkuvaa (esim. Esser 1998, 381), ja juuri tämä vaihe onkin mielletty perinteisesti editoinniksi (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 15).

Käsittely editoinnin vaiheita voidaan jäsentää toisiaan seuraavien lukukertojen avulla, vaikkei editointi todellisuudessa olisi näin suoraviivaista. Ensimmäisellä lukukerralla editoija pyrkii saamaan tekstistä ja sen tarkoituksesta kokonaiskäsityksen. Editoija tarkastelee esimerkiksi sitä, onko juttu rajattu tarkasti tai onko siinä puutteita, siihen kuulumattomia asiakokonaisuuksia tai sekavia kohtia. Ensimmäiseen lukukertaan kuuluu lisäksi tietojen tarkistaminen. Toisella lukukerralla editoija keskittyy rakenteeseen, jutun loogiseen ja vetävään etenemiseen ja niihin liittyvien ongelmien korjaamiseen. Erityisen tarkastelun ja editoinnin kohteena on jutun aloitus, lopetus ja tarvittaessa jutun lyhentäminen. Kolmannella lukukerralla editoija kohdistaa huomionsa kappaleiden keskinäiseen rytmiin, lauserakenteisiin, sanavalintoihin ja mahdollisiin kirjoitusvirheisiin. (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 78–90.)

Viimeistelevässä editoinnissa juttua hienosäädetään juuri ennen julkaisua esimerkiksi taitetuilla aukeamilla. Tässä vaiheessa editoija työskentelee usein taitossa graafisen suunnittelijan työparina. Editoijan työ koskee otsikkojen, ingressien, nostojen ja

kuvatekstien muotoilua. Lisäksi editoija neuvottelee jutun kuvien valinnasta ja taiton kokonaisuudesta. (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 15, 19).

Jälkipalautte on viimeinen editoinnin vaihe. Palautteen tavoitteena on kiittää tehdystä työstä ja verrata juttujen sisältöä niille annettuihin tavoitteisiin ja toisaalta auttaa toimitusta kehittämään työskentelyään. (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 16.)

2.3.2 Tuotantokriteerit

Laajasti editointia tutkinut Vandendaele (2018; 2017) esittelee toimitussihteerien työtä (sub-editing) käsittelevissä tutkimuksissaan käsitteen uutisten ”tuotantokriteereistä” (production values). *Tuotantokriteerit* ovat ikään kuin ohjenuoria, joita toimitussihteerit käyttävät editoidessaan yksittäisiä juttuja pyrkimyksenään tehdä niistä houkuttelevia, virheettömiä ja uskottavia. Kriteerien hyödyntämisen tarkoituksena on juttujen luettavuuden parantamisen kautta lisätä niiden vetovoimaa lukijoiden silmissä ja lopulta parantaa koko julkaisun uskottavuutta. (Vandendaele 2018, 268, 270–271.) Vandendaele (2017, 118) luonnehtii, että toimitussihteeri on eräänlainen julkaisun ja lukijan välissä toimiva taho, joka pitää yllä toimituksellista laatua. Toimitussihteeri on siten sekä lukijan että julkaisun edustaja, joka lisää journalistista arvoa tekemillään muutoksilla (mp.). Tuotantokriteerien määrittämisen tarkoituksena on ollut tuoda esille toimitussihteerien hiljaista tietoa (Vandendaele 2017, 31, 99–100).

Vandendaelen (2018, 274–275) tarkastelussa editointi tarkentuu juttuprosessin vaiheeseen, jossa toimitussihteeri lukee jutun tarkasti kieleen, rakenteeseen, tyyliin, sisältöön ja pituuteen keskittyen. Lisäksi toimitussihteeri esimerkiksi otsikoi ja tarkistaa jutut mahdollisten asiavirheiden ja kunnianloukkausten varalta sekä toteuttaa jutun ulkoasua niistä vastaavien ihmisten kanssa (Vandendaele 2017, 119.) Editointi keskittyy näissä tutkimuksissa siten ennen kaikkea käsittelevään ja viimeistelevään editointiin (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 15, 19).

Tuotantokriteereitä on muodostettu kahdessa tutkimuksessa, joissa molemmissa esitettiin toisistaan hieman poikkeavat tuotantokriteeristöt. Esittelen nämä kriteeristöt kronologisessa järjestyksessä: ensin alustavan kriteeristön ja sen jälkeen tarkennetun kriteeristön niiden keskeisine eroineen. Tutkimuksessani hyödynnän molempia

kriteeristöjä, ja alustava kriteeristö toimii varsinaista kriteeristöä täydentävänä apuvälineenä.

Alustavat tuotantokriteerit Vandendaele (2018) muodosti hyödyntämällä osallistuvaa havainnointia, ääneenajattelumenetelmää, toimitussihteerien käsittelemien juttujen tarkastelua niiden tuotannon eri vaiheissa sekä retrospektiivisiä haastatteluja toimitussihteerien kanssa. Alustavien tuotantokriteerien määrittely pohjasi siten osittain konkreettisiin tekstiin tehtyihin interventioihin (Vandendaele 2018, 276), ja niiden muodostamisen taustalla on hyödynnetty lisäksi yleisempiä kirjoittamisen periaatteita (Vandendaele 2017, 83).

Alustavat tuotantokriteerit ovat seuraavat (Vandendaele 2018, 276–284):

1. Pidä juttu lyhyenä ja yksinkertaisena
2. Pidä huolta oikeakielisyydestä ja faktojen ja lähteiden paikkansapitävyydestä
3. Pidä juttu selkeänä ja sen rakenne sujuvana
4. Noudata tyyllisopimuksia
5. Vetoa lukijaan
6. Erotu designilla

Kriteerit tarkentuivat, kuten tieteen itseään korjaavaan luonteeseen kuuluu, myöhemmässä tutkimuksessa (Vandendaele 2017¹), jossa tutkija haastatteli toimitussihteereitä ja taittosuunnittelijoita. Haastattelut olivat puolistrukturoituja, ja niissä käsiteltiin edellä esitettyä kriteerilistausta (mt.). Kyseisessä tutkimuksessa Vandendaele (2017, 113) uudelleenmääritteli toimitussihteerin työtä ohjaavat tuotantokriteerit seuraaviin kohtiin. Tämä tarkennettu kriteeristö on hierarkkisesti järjestetty tärkeimmästä vähiten tärkeimpään (mts. 112).

❖ Lukija: kaikkien muutosten taustalla oleva yleinen kriteeri

1. Kieli: oikeakielisuus ja kielen tarkkuus
2. Faktat: tietojen ja lähteytyksen paikkansapitävyys
3. Flow: artikkelin ja lehden graafinen sujuvuus tai ”rytmi”

¹ Kriteeristöjen julkaisuajankohdat ovat tässä tutkimuksessa näennäisesti ristiriitaiset. Tarkentuneiden kriteerien osalta viitataan pääosin väitöskirjaan (Vandendaele 2017) eikä myöhemmin aiheesta julkaistuihin artikkeleihin (Vandendaele 2020). Alkuperäisten kriteerien osalta viitataan niitä käsittelevään artikkeliin (Vandendaele 2018).

4. Rakenne: lause- ja jutturakenne, uutisissa ylösalainen pyramidi
5. Tyylisopimukset: toimitussihteerin työssä julkaisukohtaiset tyyli- ja kielisopimukset sekä taittосуunnittelijan (layout designer) työssä julkaisukohtaiset sopimukset muotoilusta ja grafiikasta
6. Tyyli: kielivalinnat mukaan lukien yksilölliset mieltymykset
7. Ulkoasu: muotoilu ja visuaalinen puoleensavetävyys mukaan lukien yksilölliset mieltymykset

Kuten listauksesta on nähtävissä, alustavat kriteerit muuttuivat monin tavoin. Esimerkiksi pidä juttu lyhyenä ja yksinkertaisena -kriteeri poistettiin, sillä tutkimuksessa haastatellut toimitussihteerit eivät pitäneet sitä kriteerinä itsessään. Haastatellut sanoivat kriteeriin liittyvien interventioiden takana olevan aina jokin muu syy, kuten selkeyden tavoittelu, jutulle asetettu pituusraja sekä erilaiset tyyliin ja kieleen liittyvät syyt. (Vandendaele 2020, 1699–1670.) Lisäksi oikeakielisyys ja faktojen tarkkuus erotettiin myöhemmässä listauksessa omiksi, erillisiksi kriteereikseen (Vandendaele 2017, 113)

Tunne yleisösi -kriteeri oli haastatelluille toimitussihteeereille ja ulkoasuvastaaville ongelmallinen, sillä jokainen interventio tehtiin lopulta yleisöä ajatellen. Tämän vuoksi se muodostuikin omaksi, perimmäiseksi tuotantokriteerikseen. (Vandendaele 2020, 1666.) Lukijan kriteerin todettiin olevan aina läsnä uutisten tuotantoprosessin editointivaiheessa, vaikka sitä ei suoraan mainittaisikaan (Vandendaele 2017, 113, 119). Lukija perimmäisenä tuotantokriteerinä perustuu kahteen seikkaan. Ensinnäkin jutun täytyy itsessään olla lukijalle vetoava. Toiseksi paljon riippuu siitä, että faktojen paikkansapitävyydellä, juttujen laadulla ja julkaisun uskottavuudella saavutetaan lukijan luottamus. (mts. 118.)

Uudet kriteerit antavat lisäksi aiempaa enemmän tilaa tyyliseikoille. Sekä visuaaliselle tyylille että kielelliselle tyylille on osoitettu omat kriteerinsä, joihin sisältyvät toimitussihteerien ja taittосуunnittelijoiden henkilökohtaiset mieltymykset. (Vandendaele 2020, 1670.) Uudempaan kriteeristöön hieman muutettu rakenteen kriteeri on saanut rinnallensa flow'n kriteerin, joka painottaa graafisesti miellyttävää tekstin esittämistapaa erotuksena varsinaisesta jutun ulkoasusta. Tyylisopimusten kriteerissä on eritelty paitsi julkaisukohtaiset kielisopimukset myös ulkoasusopimukset. Tarkennetussa kriteeristössä huomioidaan näin edeltäjänsä laajemmin jutun taitosta ja ulkoasusta vastaava henkilöstö,

sillä toimitussihteerien katsotaan tekevän heidän kanssaan hyvin läheisesti töitä juttujen editoinnissa. (Vandendaele 2017, 119.)

On huomionarvoista, että Vandendaelen (2017; 2018) molemmat tuotantokriteeristöt kontekstualisoituvat uutiselliseen sanomalehtijournalismiin ja toimitussihteerien tekemään editointiin. Lisäksi painotus on etenkin alustavat kriteerit muodostaneessa tutkimuksessa printtituotteessa (Vandendaele 2017, 82, 83). Tutkimukset sijoittuvat tuotantokriteerit hahmottelevassa tutkimuksessa Britanniaan, Hollantiin ja Belgiaan (Vandendaele 2018) ja niitä tarkentavassa tutkimuksessa Belgiaan (Vandendaele 2017; 2020).

2.4 Tutkimuksen motivointi

Journalismin tutkimus on laiminlyönyt tiettyjä journalistisia käytäntöjä, jotka ovat toimituksissa marginalisoituja. Tutkimuksen on myös kuvattu keskittyvän etupäässä etuoikeutettuihin kokoaikaisiin toimittajiin ja ohittavan joitakin uutistyoiläisten kategorioita (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch 2009, 12). Editointi ja editoijat ovat esimerkkejä tällaisista vähemmälle huomiolle jääneistä journalistisista käytännöistä ja alan ammattilaisista. Molempia on tutkimuksessa tarkasteltu suhteellisen vähän. Paitsi että tutkimuksessa kiinnostus on suuntautunut editoijan sijasta juuri toimittajaan ja lukijaan sitä on myös kohdennettu enemmän valmiisiin teksteihin editointiprosessin sijasta. (esim. Vandendaele 2017, 17, 20–21). Editoijat ovat toisaalta voineet jäädä tutkimuksessa osin piiloon journalistin ikään kuin kaiken kattavan käsitteen sisään (Duffy 2021, 634–635; esim. Patterson & Donsbagh 1996). Lisäksi editoinnista tehty tutkimus on erityisesti aiempina vuosikymmeninä keskittynyt tiettyihin maihin, esimerkiksi Yhdysvaltoihin. (Vandendaele 2017, 20).

Editoinnin tutkijat Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ovat harvoin keskittyneet sitä työkseen tekevien editointiprosesseihin (Bisailon 2007, 295). Ammatinharjoittajan rooli uutiskielen tuottamisessa puuttuu pitkälti myös kielitieteellisestä tutkimuksesta (Cotter 2010, 2). Toisin sanoen kielitieteessä on priorisoitu valmiiden juttujen eli uutisproduktien tarkastelua tuotantoprosessien tarkastelun kustannuksella (NT&T 2011, 1843). Perrinin (2013b) mukaan tekstien tuotantoprosessien tarkasteleminen media-alan työpaikoilla onkin aukko niin kirjoittamisen tutkimuksessa, journalismin tutkimuksessa kuin soveltavassa kielitieteessä.

Suomen kontekstissa journalistisen editoinnin tarkastelemisesta tekee osaltaan tarpeelliseksi se, että editoinnin kannalta olennainen toimituskulttuuri, editoiva ja suunnitteleva työtapana, hakee vielä muotoaan Suomessa (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 9). Kenties juuri siitä syystä journalistista editointia on tarkasteltu Suomessa tutkimus- ja ammattikirjallisuudessa vain vähän. Journalistista editointia ovat tarkastelleet kattavimmin Maija Töyry, Panu Rätty ja Kristiina Kuisma (2008) teoksessaan *Editointi aikakauslehdessä*. Nimenomaan feature-editointiin ovat tarkentaneet Lauri Malkavaara, Tuomas Kaseva ja Annaleena Jalava omissa teksteissään teoksessa *Feature! – Kirjoittamisen mestarikurssi* (Kaseva, Rätty & Seuri 2022). Siirtymästä editoivaan työtapaan on kirjoittanut väitöskirjassaan Merja Helle (2011). Journalistinen editointi on herättänyt jonkin verran kiinnostusta pro gradu -tutkielmissa. Sitä ovat tarkastelleet ainakin Kaapro (2012) ja Pesu (2018). Lisäksi Tiilikainen (2016) on tarkastellut journalistista työtä erityisesti editointityylisen prosessin näkökulmasta.

Journalismin tuotantoprosessien ja kielen tutkiminen olisi kuitenkin monesta syystä tärkeää. Journalistiset tekstit muovaavat maailmaa ja sitä, kuinka sen koemme. Journalismi myös osaltaan mahdollistaa kansalaisten välistä yhteiskunnallisesti merkittävää keskustelua. (Wahl-Jorgensen & Hanitzsch, 2009, 3.) Tästä näkökulmasta ei ole yhdentekevää, millä tavoin journalismia tehdään ja millaisiin lopputuloksiin siinä päädytään. Työprosessia uutisten, kuten muidenkin journalististen tekstien, taustalla on kannattavaa tutkia, sillä se on yhteydessä informaation ja arvojen kommunikoimiseen läpi yhteiskunnan (Cotter 2010, 2). Tutkimuksissa on todettu, että uutisten yhteistyöhön perustuvien tuotantotapojen monimutkainen sarja on taipuvainen jatkuvaan muutokseen. Sen vuoksi on hyödyllistä sekä tutkijoille että ammatinharjoittajille kartoittaa sitä, mitä journalistisille teksteille ennen niiden julkaisua. (Vandendaele 2017, 100.) Tarkastelemalla näitä tuotantoprosesseja saadaan arvokasta tietoa paitsi tutkimuksen kannalta myös potentiaalisesti takaisin journalismin ammattilaisten hyödynnettäväksi.

Keskeisiä juttujen sisältöön ja kieleen liittyviä ratkaisuja tekevät työssään muiden alan ammattilaisten rinnalla toimitussihteerit. Vandendaele (2020, 1656) painottaa, että toimitussihteerit ovat merkittävässä valta-asemassa, sillä he ovat usein viimeisinä tekemisissä tekstien kanssa ennen niiden lähettämistä lukijoille. Editoinnin voidaan katsoa olevan jopa yksi journalismin määrittävistä piirteistä, joka erottaa sen uudenaikaisista medioista, esimerkiksi blogeista ja kansalaisjournalismista. Tällaisessa näkökannassa editoijat ovat merkki laaduntarkkailusta, joka legitimoit journalismissa. (Duffy 2021, 634.)

Erityisesti featurejutut tutkimuksen aineistona ja kohteena ovat relevantteja, sillä niistä on tullut nopean verkkouutisoinnin maailmassa medioille olennainen tapa erottautua ja luoda lukijasuhteita. Sanomalehtien on ajateltu pärjäävän verkkouutisoinnin ajassa aiheilla, joista toiset mediat eivät kirjoita, sekä uutisia taustoittavilla jutuilla (Vehkoo 2011, 208). 2010-luvulla pitkät ja taustoittavat jutut on alettu nähdä jopa sanomalehtien vahvuutena. Niin ikään tarinallista otetta on haettu uutistoimitusten valikoimaan, sillä tarinoiden on huomattu leviävän verkossa hyvin (Lassila-Merisalo 2020).

2.5 Tutkimusongelma ja -kysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millä tavoin Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen featurejuttu syntyy editoijan ja toimittajan yhteisen työpanoksen tuloksena ja mitkä ovat syyt näiden muutosten taustalla. Lähestyn tätä tutkimusongelmaa osin Töyryn, Rädyn ja Kuisman (2008) keskeisten ajatusten kautta. Niiden mukaan editointi kattaa juttuprosessin kokonaisuudessaan ideoinnista jälkipalautteeseen, ja editointi vaikuttaa läpi journalistisen tekstin sen suurista linjoista yksityiskohtiin.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia rakenteeseen, kieliasuun ja merkityksiin liittyviä muutoksia editointi saa aikaan jutussa?
2. Miksi editoinnissa tehtyjä muutoksia on toteutettu, eli miten muutoksia perustellaan?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaan tekstianalyysiin perustuvalla versioanalyysillä, jonka avulla tarkastelen Rotuteorioiden suurmaa -jutun eri tekstiversioihin tehtyjä muutoksia kirjoitus- ja editointiprosessin varrelta. Kuvaan tekstiin tehtyjä muutoksia paitsi laadullisesti myös määrällisesti. Toiseen tutkimuskysymykseen haen vastausta editoijan ja toimittajan puolistrukturoiduilla temahaastatteluilla.

3 Menetelmä ja aineisto

3.1 Versioanalyysi

Versioanalyysi on menetelmä, jossa tarkastellaan tekstien tuotantoprosesseissa tehtyjä muutoksia. Menetelmässä kiinnitetään huomiota tekstin eri versioiden ominaisuuksiin niitä toisiinsa verraten. Vertailun perustana on tekstianalyysi (Perrin 2013a, 66) ja erityisesti materiaaliset erot tekstiversioiden välillä (Gresillon & Perrin 2014). Usein käytetty versioanalyysin muunnos vertailee tekstiversioita ennen ja jälkeen muuttamisprosessien (revision processes). (Perrin 2013a, 66.) Muuttamisprosesseilla viitataan kirjoittamisessa tapahtuvaan tekstien uudelleentarkasteluun ja sen pohjalta toteutettuihin muutoksiin tai paranteluihin. Tämän maisterintutkielman kontekstissa versioanalyttisen tarkastelun kohde on se, millaisia muutoksia featurejutun editointiprosessissa tehdään tekstiversiosta toiseen.

Versioanalyysi pohjautuu medialingvistiikan tutkimusperinteeseen. Medialingvistiikka on osa soveltavaa kielitiedettä, joka keskittyy mediaan ja erityisesti uutisiin. (Perrin 2013a; Perrin 2013b.) Medialingvistiikan onkin sanottu asettuvan soveltavan kielitieteen ja journalismin tutkimuksen risteykseen (Van Hout & Burger 2015, 2). Medialingvistiikan tarkoituksena on tutkia kielenkäytön monimutkaista ja dynaamista vuorovaikutusta esimerkiksi uutistoimituksissa, ja se tarkastelee erityisesti uutismedioiden tekstintuotannon eri puolia. Tärkeä tutkimuskohde on sen kuvaaminen, kuinka uutiset syntyvät. (Vandendaele 2017, 24), koska produktia eli tuotetta, esimerkiksi uutisartikkelia, ei voida ymmärtää ja tutkia kokonaisvaltaisesti, jos ei tutkita sitä, kuinka se on syntynyt (mts. 26).

Keskeinen medialingvistiikassa hyödynnetty näkökulma on siirtyminen pelkän produktin tarkastelemisesta niiden taustalla olevien prosessien tutkimiseen. Jotta tutkimuksessa voidaan päästä yli produktinäkökulmaan keskittymisestä ja siirtyä kohti kirjoittamisen materiaalisia toimintoja, on teksteistä saatava tutkimuskäyttöön esimerkiksi luonnoksia kirjoittamisen eri vaiheissa. Toinen vaihtoehto on tarkastella pohjatekstiä, johon tuotettu teksti perustuu. (Haapanen 2018, 47.) Tällainen lähestymistapa on olennaisesti versioanalyysia, kuten tämän luvun ensimmäisessä kappaleessa kuvataan.

Perrinin (2013a, 66) mukaan toisten menetelmien soveltaminen versioanalyysin rinnalla on suositeltavaa, jos halutaan tietää käsiteltävästä aiheesta syvemmin. Versioanalyysin rajoituksena on, että sen avulla ei saada tietoa esimerkiksi siitä, oliko toimittaja tietoinen tekemistään ratkaisuksista tekstin tuottamisen aikana. Menetelmä ei tarjoa vastauksia myöskään siihen, ovatko ratkaisut esimerkiksi tyypillisiä tietylle medialle tai liittyvätkö niihin keskusteluja toimituksen sisällä. (mp.) Kokonaisuuden ymmärtämisen kannalta onkin olennaista tarkastella kirjoittamisen sosiaalista ulottuvuutta ja kontekstiin liittyviä tekijöitä (Haapanen 2018, 49–51). Versioanalyysiä on luontevaa täydentää muilla menetelmillä, sillä medialogistiikka on monitieteinen tutkimusperinne, joka hyödyntää paitsi erilaisia kielitieteellisiä menetelmiä myös menetelmiä ja teoreettisia lähestymistapoja sille läheisiltä tieteenaloilta (Haapanen 2017, 13).

Usein käytetty ratkaisu on hyödyntää versioanalyysin rinnalla haastatteluun perustuvia menetelmiä, sillä jotta kirjoittajien ajatusketjuista tekstien tuotantoprosesseissa saataisiin tietoa, täytyy kirjoittajia pyytää sanallistamaan heidän ajatteluaan ja päätöksentekoaan (Haapanen 2018, 48). Sanallistaminen kirjoitusprosessin aikana voi häiritä kirjoittamista, joten kannatettavaa on käyttää tutkimusasetelmaan soveltuvia metodeja kirjoittamisen jälkeen. Eräs vaihtoehto on vihjeisiin perustuva retrospektiivinen verbalisointi (cue-based retrospective verbalisation). (mp.) Tällaista metodia vastaa tässä maisterintutkimuksessa puolistrukturoidun teemahaastattelun yhteydessä käyttämäni stimuloitu mieleenpalauttaminen, jonka esittelen seuraavassa luvussa.

3.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu ja stimuloitu mieleenpalauttaminen

Puolistrukturoitu haastattelu on lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastattelun välimuoto, jolle ei ole yhtä selkeää toteutustapaa tai määritelmää. Puolistrukturoiduille menetelmille on yhteistä, että jokin haastattelun näkökulma on lyöty lukkoon. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 47–48.) Teemahaastattelu on tunnetuimpia puolistrukturoituja haastattelumuotoja. Siinä kysymysten muotoilu ja järjestys voivat vaihdella, mutta haastatteluissa käydään läpi samat aihepiirit. (Ruusuvuori ja Tiittula 2005.) Haastattelu toisin sanoen kohdennetaan tiettyihin keskeisiin teemoihin, jotka yksityiskohtaisten kysymysten sijaan jäsentävät haastattelua (Hirsjärvi & Hurme 2017, 47–48). Käsiteltävät teema-alueet edustavat usein teoreettisten pääkäsitteiden alakäsitteitä tai -luokkia.

Haastattelutilanteessa ne toimivat haastattelijan muistilistana, joihin haastattelukysymykset kohdistuvat ja jotka ohjaavat keskustelua. (mts. 66–67.) Teemahaastattelu edellyttää huolellista perehtymistä aiheeseen, ja se on sopiva haastattelumuoto esimerkiksi silloin, kun halutaan tietoa vähemmän tunnetuista ilmiöistä (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006). Haastattelutilanteessa kysymyksiä kysytään vapaasti muotoillen. Englanniksi teemahaastattelun käsitteen sijasta puhutaan useimmiten vain puolistrukturoidusta haastattelusta. (Hyvärinen, Suoninen ja Vuori 2021.) Puolistrukturoitu haastattelu on mukautuva menetelmä, jota voidaan hyvin yhdistää muihin metodeihin (Galletta & Cross 2013, 24).

Haastattelun luonteeseen kuuluu, että tutkijan lisäksi tutkittava toimii kysymysten tarkentajana. Se, kuinka tarkasteltavat ilmiöt esiintyvät ja konkretisoituvat tutkittavan maailmassa ja ajatuksissa, riippuu tutkittavasta itsestään ja hänen elämäntilanteestaan. Teema-alueiden riittävä väljyys auttaa tuomaan esille tutkittavien ilmiöiden rikkautta. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 66–67.) Puolistrukturoitu haastattelu on rakennettu siten, että sen avulla voidaan tarkastella tiettyjä ilmiöön liittyviä aiheita ja samalla jättää tilaa haastateltavien omille merkityksenannoille (Galletta & Cross 2013, 24). Haastattelijan pyrkimyksenä teemahaastattelussa onkin saada selville, miten jonkin objektin tai asiointilan merkitykset rakentuvat haastateltavan ajatuksissa unohtamatta sitä, että haastattelutilanteessa luodaan samalla uusia ja yhteisiä merkityksiä. Vastauksiin vaikuttavat haastattelijan läsnäolo, kysymisen tapa ja aiempi haastattelutilanne. Teemahaastattelun etuna on, että se vapauttaa haastattelua tutkijan näkökulmasta ja tuo sen sijaan tutkittavien ääntä kuuluviin. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 48–49.)

Retrospektiivisessä eli menneeseen suuntautuvassa haastattelututkimuksessa keskeinen virhelähde on ihmisen muisti, minkä vuoksi on hyödyllistä tukea ja virkistää muistelua. Sitä voidaan tehdä esimerkiksi aiempiin kysymyksiin viittaamalla, haastateltavien sanomisten tiivistämisellä hänelle itselleen, vastausten toistamisella ja muilla vastaavilla keinoilla. (Hirsjärvi & Hurme 2017, 109.) Eräs vaihtoehto on käyttää ”virikkeitä”, jotka valmistetaan haastattelua varten viittaamaan tutkimuskohteeseen. Virikkeet eli erilaiset esineet, asiat tai dokumentit voivat tuoda haastattelussa keskusteltavaksi asioita, joita haastateltava ei aktiivisesti muuten muistaisi. (Törrönen 2017).

Hyödynnän tutkimuksessani haastateltavan muistin virkistämiseksi stimulated recall -metodia. Yleisellä tasolla menetelmässä hyödynnetään muistamisen tukena stimulanttia eli

virikettä, esimerkiksi videonauhoitteita, litteroituja haastatteluja tai muita vastaavia apuja. Metodia on käytetty esimerkiksi päätöksenteon rekonstruointiin journalistisessa tuotantoprosessissa. (Haapanen 2017, 4, 28). Suomen kielessä metodilla ei ole vakiintunutta nimeä, mutta esimerkiksi termiä stimuloitu mieleenpalauttaminen on käytetty (mts. 223). Menetelmän juuret ovat opettamisen tutkimuksessa (Gass & Mackey 2016, 15), ja sitä on käytetty paljon myös sairaanhoitoon ja neuvontaan liittyvässä tutkimuksessa (Lyle 2003, 861–863).

Stimuloidun mieleenpalauttamisen tarkoituksena on lisätä tutkimuskohteiden tietoisuutta heidän toiminnastaan ja näin auttaa heitä rekonstruoimaan niitä ajatuskulkuja, joita heillä oli työskennellessään (Haapanen 2017, 26). Menetelmän keskeinen ajatus on hyödyntää retrospektiivisessä haastattelussa stimulanttia aiemmasta tekemisestä, jotta tapahtumat voidaan palauttaa mieleen ja sanallistaa mahdollisimman tarkasti (Smagorinsky 1994; Gass & Mackey 2016, 14, 44). Tyypillisintä on käyttää virikkeenä tallennetta, joka on useimmiten video tai äänite informantin aiemmasta toiminnasta (Lyle 2003, 861–863; Dempsey 2010, 349; Burden, Topping & O'Halloran 2015, 28). Virikkeenä on käytetty myös erilaisia tekstidokumentteja (Gass & Mackey 2016, 44; esim. Burden, Topping ja O'Halloran 2015). Kirjoitettua dokumenttia voidaan hyödyntää etenkin sellaisissa tilanteissa, joissa dokumentti sisältää tallennettuja korjauksia tai muutoksia (Gass & Mackey 2016, 44). Tutkimukseni sisältää juuri tällaisia tekstin uudelleenarviointiin liittyviä muutoksia, ja käytänkin stimulanttina tekstiversioita kirjoitusprosessin varrelta.

Metodi ei ole yhtenäinen lähestymistapa vaan enemmän joustava työkalu, jota on sovellettu erilaisissa tutkimusasetelmissä ja joka sopii monenlaisiin tutkimuksiin (DiPardo 1994, 168; Vesterinen, Toom & Patrikainen 2009, 185–186). Menetelmää on hyödyllistä yhdistää toisiin tutkimusmenetelmiin, jotta sen heikkouksia voidaan lieventää (Gass & Mackey 2016, 101). Metodien rajoitteisiin ja haasteisiin kuuluvat esimerkiksi seuraavat asiat: ensinnäkin stimuloitu mieleenpalauttaminen tulisi toteuttaa mahdollisimman nopeasti tallennetun toiminnan jälkeen, ja toisekseen haastattelussa saadut vastaukset voivat olla eri tavoin vääristyneitä. (Lyle 2003, 871.)

Ensimmäinen haasteista liittyy muistiin: toiminnasta syntyvän muistijäljen tulisi olla haastatteluhetkellä mahdollisimman vahva (Dempsey 2010, 355). Tyypillistä onkin näyttää videotallenne pikimmiten sen tallentamisen jälkeen, jolloin kysymykset eivät toisaalta häiritse itse toimintaa mutta toiminta on vielä tuoreessa muistissa (Busse & Borromeo Ferri

2003, 257–258). Viive voi johtaa heikompaan dataan, sillä silloin saadut vastaukset eivät välttämättä enää kuvaa alkuperäisiä ja aitoja, toiminnan hetkellä läpikäytyjä ajatuskulkuja (mp.; Dempsey 2010, 349–351). Jopa joidenkin tuntien viiveen on sanottu vaikuttavan mieleenpalauttamisen tehokkuuteen. Tärkeää on joka tapauksessa raportoida tarkasti viiveen suuruus, jotta tutkimusta voidaan arvioida tämän tiedon valossa. (Gass & Mackey 2016, 47.) Pidempi viive ja sen aiheuttama muistojen kaukaisuus voi aiheuttaa sen, että informantti antaa vastauksia, joita hän olettaa tutkijan toivovan, tai vastauksia, jotka olisivat tilanteessa uskottavia selityksiä heille itselleen. (Gass & Mackey 2016, 52.)

Edellinen liittyy läheisesti myös verbalisoinnin ja vääristymien haasteeseen eli esimerkiksi siihen, että haastateltava saattaa mieleenpalauttamisprosessissa verbalisoidessaan siistiä muistojaan tutkijalle. Tämä voi tarkoittaa vaikkapa sitä, että haastateltava ikään kuin jälkiviisaana ylläpitää muistojensa johdonmukaisuutta tai vahvistaa tutkijalle niitä hypoteeseja, joita hän ajattelee tutkimuksessa olevan (Hoffman et al. 1995, Lysten 2003, 864 mukaan). Onkin esitetty, että stimuloidulla mieleenpalauttamisella ei välttämättä päästä käsiksi niihin muistin osa-alueisiin, joissa säilytetään tosielämän kokemuksia. Tämän näkemyksen mukaan menetelmä tarjoaa tutkittavalle mahdollisuuden reflektoida ajatuksiaan tutkimushetkellä stimulanttia tulkitsemalla. (Yinger 1986, 271, Lysten 2003, 864 mukaan.) Retrospektiiviset verbalisoinnit voivat siis sisältää enemmän tai vähemmän sellaista tietoa, joka on luotu tutkimushetkellä ja johon on vaikuttanut senhetkinen tilanne.

Vaikka erityisesti muistin rajallisuus aiheuttaa haasteita tarkkaan informantin ajatusten jäljittämiseen, tuo stimuloitu mieleenpalauttaminen kuitenkin informantin lähemmäs muisteltavaa tilannetta. Stimulantti muistin tukena voi saada haastateltavan kertomaan konkreettisemmin muisteltavasta asiasta ja samalla vähentää yleisluontoisten tai sosiaalisesti toivottujen vastausten antamista. (Dempsey 2010, 349–351.)

3.3 Aineisto

Tämän maisterintutkielman aineisto koostuu yhden Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen featurejutun eri versioista ensimmäisestä kirjoitetusta tekstistä julkaistuun juttuun. Jutun on kirjoittanut toimittaja Jussi Sippola ja editoinut Lauri Malkavaara, joka on Kuukausiliitteen liitepäällikkö ja editoija. Juttu, Rotuteorioiden suurmaa, käsittelee ruotsalaisen aivotutkijan Gustaf Retziuksen 1800-luvun lopulla Suomesta viemiä kalloja, joiden palauttamiseksi on

viime vuosina aktivoitunut Pälkäneellä, josta suurin osa kalloista on peräisin. Kalloja mittaamalla ruotsalaistutkijan tarkoituksena oli määrittää suomalaisten paikka rotujen joukossa. Jutun laajempi näkökulma koskee juuri rotuteoria-ajattelua ja käsityksiä suomalaisuudesta erityisesti suhteessa ruotsalaisuuteen eri aikoina.

Rotuteorioiden suurmaa -jutun kirjoitusprosessista saamani tekstiaineisto kattaa kokonaisuudessaan neljä kokonaista versiota jutusta sekä yhden osittaisen version, joka käsittelee jutun lopetusluvun. Editotija ja toimittaja edistivät juttua jakamalla toisilleen verkossa tekstiversioita jutusta, jota he olivat vuoroin editoineet ja kirjoittaneet. Lisäksi he kävivät aiheesta keskusteluja viestitse ja puhelimitse. Jutun viimeistelty versio on pituudeltaan 26 437 merkkiä. Muiden versioiden pituudet vaihtelivat 21 797 ja 26 684 merkin välillä, lukuun ottamatta edellisiä merkittävästi lyhyempää lopetusluvun erillisversiota. Kuukausiliitteen painatussa lehdessä julkaistu juttu löytyy tämän tutkielman liitteistä kuvatiedostoina ja zip-tiedostoon pakattuna. Liitteissä on myös linkki verkkojuttuun. Juttu on julkaistu 7.2.2021.

Aineistooni kuuluu myös kaksi puolistrukturoitua teemahaastattelua. Ensimmäisenä haastatellun toimittajan haastattelu kesti 1 t 43 min ja toisena haastatellun editoijan 1 t 45 min. Toimittajan haastattelin 22.2.2021 ja editoijan 2.3.2021. Aineistossani on myös toimittajan ja editoijan kommentteja, joita he kirjoittivat tätä tutkimusta varten juttuversioiden yhteyteen Google Docs -palvelun kommentointityökalulla. Hyödynsin tutkimuksessa taustatietona välillämme käytyä sähköpostikirjeenvaihtoa syksyllä 2020 ja keväällä 2021 sekä syksyyn 2020 ajoittuvaa puhelua editoijan kanssa.

Helsingin Sanomien Kuukausiliite valikoitui aineistoksi sen tunnettuuden ja arvostuksen vuoksi. Kuukausiliitteellä on pitkä historia, se alkoi ilmestyä huhtikuussa 1983 ja on ensimmäinen aikakauslehtimäinen liite suomalaisessa sanomalehdistössä (Kuukausiliite täyttää 20 vuotta, Helsingin Sanomat 2003). Kuukausiliitteen tarkoituksena on ollut olla Helsingin Sanomia täydentävä liite, jossa on hyödynnetty aikakauslehden keinoja, esimerkiksi päiväkohtaisten uutisten taustoittavia laajoja juttuja, henkilökuvia ja kuvareportaaseja. (Päivälehti – Helsingin Sanomien historiikki 2012, 39.) Kuukausiliite on lukijamäärältään Suomen luetuin sanomalehden liite. Vuonna 2021 Kuukausiliitteen printtilehden numeroa luki keskimäärin 823 000 ihmistä. Painetun Kuukausiliitteen numeron keskimääräinen lukijamäärä on lisäksi suurempi kuin minkään Suomessa

julkaistun sanomalehden printtiversioiden numeron lukijamäärä. (KMT 2021 Lehtien lukijamäärät.)

Liitteen päälliköllä ja editoijalla Lauri Malkavaaralla on noin kolmenkymmenen vuoden kokemus lehtijuttujen editoinnista, hän on editoinut Kuukausiliitteessä ensimmäistä kertaa vuonna 1990 (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu). Runsaan kokemuksensa vuoksi hän on erityisen sopiva tutkimukseeni. Malkavaara on myös johtanut Kuukausiliitteen toimitusta vuodesta 2000 (Malkavaara 2017) ja saanut editoijan ominaisuudessa Suomen Kuvalehden journalistipalkinnon vuonna 2016 yhdessä niin ikään editoijana toimineen Teppo Sillantauksen kanssa (Suomen Kuvalehden journalistipalkinto HS Kuukausiliitteen editoreille 2016). Jussi Sippolan juttuprosessi valittiin aineistoksi Malkavaaran suosituksesta. Editoiija ajatteli, että kyseisen toimittajan kanssa työskennellessä ilmenee selkeitä ”editointikierroksia”, joissa editoiija ja toimittaja muokkaavat tekstiä vuorotellen. (L. Malkavaara, henkilökohtainen tiedonanto 8.12.2020.) Editoiija ja toimittaja olivat työskennelleet kyseisissä rooleissa yhdessä aiemmin parin Kuukausiliitteen juttuprosessin parissa. Sippola sanoi lisäksi työskennelleensä ulkomaantoimituksessa uutistuottajana, jolloin hän oli itse editoinut muiden kirjoittamia juttuja, osin yhdessä Malkavaaran kanssa.

Tutkimuksessani rajauksen ulkopuolelle tekstiaineistossa jäävät kuvalliset ja visuaaliset elementit. Niitä ovat kuvitus ja kuvatekstit, teksti- ja sitaattinostot, kursivoinnit, lihavoinnit sekä erikseen printtiversioiden taitto. Jutun painetun version yhteydessä on Toimittajalta-nimellä kulkeva juttutyyppe, jossa kirjoittaja lausuu jutulle johdantosanat. Jätin sen tutkimukseni rajauksen ulkopuolelle, sillä se ei olennaisesti lisännyt tietoa juttuprosessin kulusta, mikä on tarkasteluni ensisijainen kohde. Keskityn jutun verkkoversioon, sillä teksti on ingressiä lukuun ottamatta sekä printti- että verkkoversiossa sama. Osa editoinnin vaiheista (ks. luku 2.3.1) jää tarkastelun ulkopuolelle, mikä on yksi tutkimukseni rajoituksista. Tutkimukseni vain sivuaa suunnittelevaa editointia, ja jälkipalautetta se ei ota lainkaan tarkastelun kohteeksi (ks. Töyry, Rätty ja Kuisma 2008). Keskityn tutkimuksessani toisiin sanojen ohjaavaan, käsittelevään ja viimeistelevään editointiin (mp.).

3.4 Analyysin toteutus

Aloitin aineistoanalyysin käymällä läpi Rotuteorioiden suurmaa -jutun tekstiversiot kronologisessa järjestyksessä versioanalyysia varten. Edetessäni versioista toiseen vertasin

aina käsillä olevaa tekstiä sitä edeltäneeseen versioon. Versioiden välillä tapahtuneet muutokset eli interventiot merkitsin Google Docs -tiedostoihin. Tarkastelin muutoksia myös määrällisesti. Määrällisen tarkastelun tarkoituksena on hahmottaa sitä, kuinka yleisiä muutokset ovat tekstin eri osissa ja juttuprosessin eri vaiheissa. Kaikkiaan kirjasin versioista 378 interventiota. Hyödynsin tekstiin tehtyjen muutosten merkitsemisessä Vandendaelen ja kumppaneiden (2015) jaottelua korvauksiin, lisäyksiin, poistoihin ja siirtoihin. Koodasin muutokset tekstiversioihin korostusvärejä hyödyntäen. Aineistossani punainen koodaus tarkoittaa poistoa, keltainen siirtoa, vihreä lisäystä ja sininen korvausta. Esittelen seuraavaksi lyhyesti muutosten jaottelun interventiotyyppit.

Tekstissä poistoa merkitsee konkreettisen tekstin osan ja sen merkityksen poistuminen, lisäystä vastaavasti ilmaantuminen. Siirrossa tietty tekstin osa merkityksineen vaihtaa paikkaa joko virkkeen, kappaleen, jakson tai koko jutun sisällä. Jaksolla viitataan jutun osioon, joka alkaa esimerkiksi Kuukausiliitteessä väliotsikon asemesta käytetyllä osion ensimmäisten sanojen tummennoksella. Korvauksessa tietty ilmaisu on vaihdettu toiseen ilmaisuun, joka on merkitykseltään lähellä alkuperäistä tai sisältää oleellisesti saman informaation.

Vandendaelen ja kumppaneiden (2015) jaottelun vieminen käytäntöön osoittautui paikoin haasteelliseksi. Editoinnin muutosten luokittelu kehittyikin analyysikertojen edetessä, ja palasin tarvittaessa tarkentamaan aiemmin jo luokittelimiani interventioita.

Haastavimmiksi luokiteltaviksi osoittautuivat siirrot ja korvaukset, kun taas poistot ja lisäykset olivat helpommin tulkittavissa juuri kyseisiin kategorioihin kuuluviksi. Siirroissa jokseenkin tavallista ja ongelmallista oli, että siirretyn tekstiosion kieliasua muutettiin siirron yhteydessä. Kyseisissä tapauksissa täytyi määritellä, oliko kyseessä yhdistelmä interventioita vai pelkkä siirto. Seuraava esimerkkikohta on siirroksi luokiteltu interventio, jossa luokittelu ei ollut yksiselitteistä.

”Kutsuiko hän sitä haudanhäpäisyksi?
Tiesikö presidentti, mistä puhui vai oliko
siinä toimittajan tulkintaa?” hän mietti.

Tarkistetaan presidentiltä.

***Presidentin kansliasta kerrotaan, että
presidentti Sauli Niinistö ei halua
kommentoida asiaa.*** Kanslian mukaan
Niinistö on kuitenkin välittänyt tiedon
kallonpalautusvaatimuksista Ruotsille maan
pääministerin esikunnan kautta syksyllä
2019, kun...

Mutta oliko Niinistön Pälkäneellä antama
lausunto siteerattu oikein?

Haudanhäpäisy?

Kyllä, niin Niinistö sanoi, kanslia vahvistaa.

**Suomalaisten pääkallojen palauttamista
presidentti Sauli Niinistö ei tässä vaiheessa
halunnut kommentoida.**

Tässä esimerkissä korostettu kohta oli siirretty kahden viimeisen jakson vaihdoskohdasta viimeisen jakson loppuun, siis koko jutun lopetuksiksi. Vasemmalla oleva kohta on aineistoni toiseksi viimeisestä versioista, joka käsitti ainoastaan jutun lopetuksen, ja oikealla oleva kohta viimeisestä kokonaisesta versiosta. Pelkäksi siirroksi luokittelun vaihtoehtona olisi ollut luokitella kohta yhdistelmäksi interventioita. Eräs mahdollisuus olisi esimerkiksi ollut luokitella se siirron lisäksi poistoiksi (”presidentin kansliasta kerrotaan” ja ”asiaa”) ja lisäyksiksi (”suomalaisten pääkallojen palauttamista” ja ”tässä vaiheessa”) tai vaihtoehtoisesti siirroksi ja korvaukseksi (koko ilmaisu katsottaisiin paitsi siirretyksi myös kauttaaltaan muuttuneeksi). Lisäksi esimerkiksi sana ”asiaa” voitaisiin nähdä siirretyksi virkkeen lopusta sen alkuun ja tulleen korvatuksi ilmaisulla ”suomalaisten pääkallojen palauttamista”. Katsoin intervention kuitenkin ainoastaan siirroksi, sillä osion keskeinen informaatio ei muuttunut suhteessa juttuun, ja osion tekstiasun suhteellisen pienen muutoksen voi nähdä johtuvan sen sovittamisesta uuteen sijaintiinsa.

Korvauksissa tekstin kohtien merkitys muuttuu aina vähemmän tai enemmän. Sen vuoksi oli toisinaan vaikeaa kategorisoida muutos pelkäksi korvaukseksi esimerkiksi korvauksen ja poiston tai korvauksen ja lisäyksen yhdistelmän sijasta. Korvauksissa on tyypillistä, että informaatioarvo usein joko vähenee tai lisääntyy suhteessa aiempaan. Seuraava katkelma on esimerkki haastavasta korvauksen luokittelusta.

Ryhmä ruotsinsuomalaisia oli *saanut selville, että Karoliinisen instituutin tiloissa säilytetään suomalaisia pääkalloja* ja alkoi vaatia niiden palauttamista.

Ryhmä ruotsinsuomalaisia oli **kuullut suomalaisista pääkalloista** ja alkoi vaatia niiden palauttamista.

Vasemmalla korostettuna on merkitty osio, joka on korvattu oikealla puolella olevan katkelman sinisellä osiolla. Vasemman puolen katkelma on kolmannelta kokonaisesta tekstiversioista ja oikean puolen katkelma neljännestä eli viimeisestä kokonaisesta versiosta. Tässä esimerkissä luokittelun vaihtoehtona olisi ollut korvauksen ja poiston yhdistelmä, sillä interventiossa häviää tietoa. Tällöin ”saanut selville” olisi korvattu ilmaisulla ”kuullut” ja ”suomalaisia pääkalloja” niin ikään korvattu ilmaisulla ”suomalaisista pääkalloista”. Poistetuksi olisi tullut kohta ”että Karoliinisen instituutin tiloissa säilytetään”. Luokittelin intervention ainoastaan korvaukseksi, sillä vaikka kyseisestä kohdasta väheni korvauksessa informaatioita, ei sama informaatio kuitenkaan poistunut itse jutusta. Toisin sanoen samat tiedot tulivat jutussa olennaisesti ilmi joka tapauksessa: informaation väheneminen muistutti siis toiston karsimista.

Rajasin korvauksiin kuuluviksi interventioiksi lisäksi kirjoitusvirheiden korjaamiset ja sanamuotojen muutokset. Näiden ohella katsoin korvauksiksi lauseiden sisäiset sanajärjestysten vaihdokset, joissa pelkästään yhtä sanaa ei ollut siirretty vaan lauseen koko rakenne oli tullut muutetuksi toiseksi. Tätä perustelen sillä, että kyseisissä tapauksissa tiettyä tekstiosion merkitystä ei siirretty paikasta toiseen, vaan samaa koko osion merkitystä pyrittiin tuomaan esiin toisella tavalla samassa kohtaa tekstiä.

Pääsääntöisesti luokittelin interventiot kuuluvaksi vain yhteen luokkaan. Yhtäaikaiset interventiot olivat kuitenkin mahdollisia esimerkiksi tilanteissa, joissa sama ilmaisu merkityksineen siirtyi tekstissä paikasta toiseen, mutta samalla kohdassa oli muutettu toista kohtaa olennaisesti merkitystä muuttavalla tavalla. Esimerkiksi seuraavassa siirrossa tehtiin myös korvaus, joka on merkittynä keltaisen siirtomerkinnän sisään sinisellä taustalla.

Itsenäistymisen jälkeen myös rotuopit nousivat Suomessa esiin.

Pakkosterilointilaki oli voimassa myös Suomessa vuosina 1935-1970, ja sen nojalla steriloitiin noin 4000 ihmistä.

Myös kalloja kaivettiin haudoista suomalaisvoimin jo 1800-luvun lopulla.

Esimerkiksi professori Yrjö Kajava mittautti 1920-luvulta alkaen tuhansien suomalaisen kalloja.

Pakkosterilointilaki oli voimassa myös Suomessa vuosina 1935-1970, ja sen nojalla steriloitiin noin 7500 ihmistä.

Suomessa ajatusta alempaan rotuun kuulumisesta yritettiin torjua myös missikisoissa, joissa etsittiin rotupuhtaita valionaisia.

Erilaisiin poikkeuskohtiin kehitin yhteneviä tapoja menetellä. Jätin esimerkiksi osan muutoksista värikoodaamatta, sillä luin niiden liittyvän olennaisesti toiseen interventioon. Tällaiset interventiot olivat esimerkiksi sanavaihdoksen aiheuttamia päätemuutoksia virkkeen muissa sanoissa. En laskenut värikoodaamattomia muutoksia erikseen tulosluvun 4 laskelmiin. Tätä menettelyä puoltaa se, että keskeiseksi editoinnin muutosta määrittäväksi tekijäksi muovautui analyysin edetessä aiemmin mainittu tekstiosion merkitys. Toisin sanoen pidin interventioiden jaottelussa olennaisempaan sitä, miten kukin muutos vaikutti kyseisen kohdan merkitykseen, kuin sitä, millaisia yksittäisiä ja pieniäkin materiaalisia muutoksia tekstiin tehtiin. Tällainen jaottelu myös teki mielekkäämmäksi haastattelukysymysten kysymisen interventioista.

Määrittelin suurimmaksi mahdolliseksi muutosyksiköksi yhden kappaleen. Tämä tarkoittaa sitä, että kun esimerkiksi toimittaja kirjoitti juttuun lisää tekstiä, laskin lisäyksien lukumäärän uusien kappaleiden perusteella. Vaihtoehtoisesti muutokset olisi voinut laskea esimerkiksi virkkeen tai sanan tarkkuudella. Tämä olisi merkittävästi lisännyt lisäysten ja poistojen määrää. Kappaleen tarkkuuden valintaa perustelen sillä, että käsitin yksittäiset kappaleet ikään kuin yksittäiseksi merkityskokonaisuudeksi, jossa on valittu yhdistää tai erottaa tietyt asiat tekstissä.

Interventiolaskelmissa (ks. luvun 4 alaluvut) on mukana välimerkkimuutokset ja kappalevaihtojen lisäykset ja poistot, sillä katsoin niiden vaikuttavan tekstin rytmiin ja rakenteeseen.

Esittelemäni analyysikategoriat eivät ole tarkkarajaisia, ja tutkimukseni kvantitatiivinen puoli on siksi suuntaa antava. Määrällisten laskelmien tarkoitus on tukea aineistoanalyysia. Ongelmallisia luokittelun tapauksia oli kuitenkin selvä vähemmistö kaikista interventioista, suurimman osan interventioista pystyin luokittelemaan yksiselitteisesti kuuluvaksi tiettyyn yksittäiseen kategoriaan.

Aineiston tuottamisen toinen osa koski teemahaastatteluja. Teemahaastatteluja varten tein haastattelurungon aiemmin tekemääni versioanalyysiin perustuen. Hyödynsin teemahaastattelujen pohjalla osin aiempaa tutkimus- ja ammattikirjallisuutta, etenkin jälkimmäistä editoinnin vaiheita ja suunnittelevaa ja editoivaa työtappaa käsittelevän kirjallisuuden osalta (esim. Töyry, Rätty ja Kuisma 2008; Helle 2011b). Lisäksi erityisesti editoijan haastattelussa sivusin myös Vandendaelen (2017; 2018) tuotantokriteerejä. Muotoilin kysymykseni näistä teoreettisista käsitteistä vapaasti arkikielelle tai avasin käyttämäni käsitteistön haastateltaville.

Haastattelurungossa edettiin seuraavasti: aluksi kysyin avoimia kysymyksiä editoinnin ja kirjoitusprosessin kulusta spesifisti Rotuteorioiden suurmaa -jutun kohdalla sen alkuvaiheisiin keskittyen. Sen jälkeen siirryimme keskustelemaan ensimmäisen tekstiversion yksittäisistä editoinneista. Editointiesimerkeistä keskusteltaessa hyödynsin stimuloitua mieleenpalauttamista (ks. luku 4.2) näyttämällä Google Docsista jutun tekstiversioita ja niitä interventioita, joista keskustelimme. Haastattelu eteni vastaavasti läpi versioiden, eli ensin version tekoprosessista yleisesti keskustellen ja sitten editointiesimerkkeihin siirtyen. Lopuksi haastatteluissa keskusteltiin, etenkin editoijan kanssa, editointiprosesseista ja editoinnista yleisellä tasolla. Haastattelun kysymykset käsittelivät samoja teemoja, mutta niitä oli tarkennettu kummallekin haastateltavalle paremmin sopiviksi heidän työnkuvansa huomioiden. Ohessa on esimerkki stimulanttina toimineesta tekstin kohdasta ja yhtä sen korvausta koskeneesta editoijan kommentista haastattelussa. Ajatusviivat litteraatissa merkitsevät poistettuja sanoja tai lauseita.

RUOTSISSA rotuajattelu kukoisti 1800-luvulta 1900-luvulle. Gustaf Retzius ja hänen isänsä Anders olivat tärkeitä lenkkejä, mutta pisimmälle rotuopin lääkäri Herman Lundborg, joka johti Uppsalaan vuonna 1922 perustettua Rotubiologian instituuttia. Se oli ensimmäinen valtiollinen rotubiologian tutkimuslaitos maailmassa, ja sillä oli iso vaikutus koko Ruotsiin.

Kreivi de Gobineau'n rotuteoria oli Lundborgille tärkeä.

Rooli rotubiologian airuena auttoi Lundborgia, joka pyrki Saksan natsien suosioon. Suomalaisten ja ruotsalaisten pariutumisesta Lundborg ei pitänyt.

Rotuopit olivat Ruotsissa laajasti esillä. Kesällä 1921 Dagbladet järjesti kauneuskilpailun, jossa etsittiin germaanisen rodun ihannetta. Tuomaristossa istui Lundborg. Vielä 1930-luvulla Pohjois-Ruotsin suomalaisalueella mitattiin koululaisten kalloja ja etsittiin puhtaita ruotsalaisia.

(1.00.48) Täällä on tällainen korvaus, että ”Suomalaisten ja ruotsalaisten pariutumisesta Lundborg ei pitänyt”, aiemmin se oli että ”ei katsonut hyvällä”.

(1.01.14) Se on vähän, tuollainen fraasi, se katsoa hyvällä. – – Usein on sillä lailla, että jos käyttää – – jotain epätavallista ilmaisua, se kerää turhaa huomiota siinä tekstissä kohdassa, missä tarkoitus on vaan pysyä asiassa. – – Jos on tarkoitus pysäyttää lukija, niin sitten, mutta jos on tarkoitus vain edetä, – – on parempi käyttää tutumpia sanontoja.

Vasemmassa oleva katkelma on jutun viimeisen kokonaisuudesta tekstiversiosta, ja siihen on korostusvärein merkitty osuuden kaikki interventiot. Tarkemmat selitteet tapahtuneista muutoksista kirjasin Google Docsin kommentointityökalulla tiedoston laidalle. Tutkimushaastattelussa haastateltaville esitettiin vastaava näkymä näytön jakamisen avulla.

Poimin haastatteluihin käsiteltäväksi editointiesimerkkejä oman harkintani mukaan. Valitsin useampia esimerkkejä niistä tekstiversioista, joissa myös editointien lukumäärä oli suurempi, ja vähemmän niistä, joissa interventioita ei ollut tehty yhtä paljon. Toimin vastaavasti interventioluokittelujen kohdalla. Kaikkien interventioiden läpikäyminen olisi ollut ajallisesti mahdotonta, sillä interventioita oli läpi tekstiversioiden varsin runsaasti.

Lisäksi kaikkien interventioiden käsitteleminen tutkimushaastattelujen aikana olisi voinut väsymisen ja turhautumisen myötä tuoda epätarkkuutta. Tutkimushaastatteluissa editointiesimerkit olivat molemmille haastateltaville samat.

Haastattelin toimittajan ja editoijan erikseen tässä järjestyksessä Zoom-palvelua käyttäen. Videohaastattelujen hyödyntäminen osoittautui onnistuneeksi ratkaisuksi, sillä näytön jakamalla pääsi tarkistamaan tekstin tarkan kohdan, josta kulloinkin haastateltavan kanssa keskusteltiin. Tallensin haastattelut tietoturvallisesti tietokoneeni kovalevyille.

Haastateltaville toimitettiin tietosuojailmoitus ja suostumuslomake, ja he hyväksyivät ne joko sähköpostitse ennen haastattelua tai suusanallisesti haastattelun aikana. Molempien haastateltavien kanssa sovittiin, että voin käyttää heidän nimiään avoimesti tässä tutkimuksessa.

Haastattelujen litteroinnit toteutin pääosin sanatarkasti, joskin jätin sisällön kannalta vähämerkityksisiä täytesanoja, kuten ”niinku” ja ”sitten” -sanat, sekä irrallisia äänteitä litteroimatta. Noudatin litteroinnissa ohjenuoraa, jonka mukaan litteroinnissa olennaista on, että kaikki puhutut lauseet ja virkkeet saadaan kirjoitettua ylös, jos kielen käyttö itsessään ei ole analyysin kohteena (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Litteroin tekstitiedostoihin myös haastattelussa esittämäni tutkimuskysymykset. Tähän tutkielmaan olen selkeyttänyt esimerkeiksi nostamiani haastattelulitteraatin kohtia poistamalla niistä toistoa ja muuttamalla niitä tarvittaessa yleiskielisemmäksi.

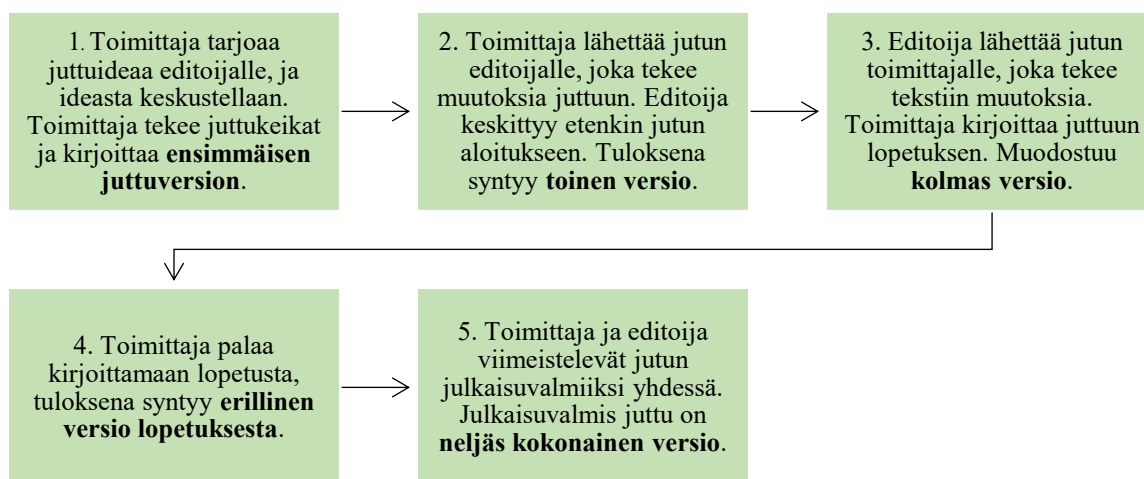
Analysoin haastatteluja aluksi käymällä läpi litteraatteja suhteellisen vapaamuotoisesti ja merkiten korostusväreillä sieltä toistuvia aiheita, sanoja ja ajatuksia. Tämän jälkeen analyysi eteni merkittyyä kohtia yhdistelemällä ja erottelemalla. Tässä vaiheessa lähestymistapani muistutti olennaisesti teemoittelua, jossa aineistoa läpikäydään koodausta hyödyntäen ja jossa koodatut kohdat lopulta kootaan teemakokonaisuuksiksi (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Haastattelujen analyysissä teemoittelin aineistoa suhteessa kronologiseen jutun kirjoitus- ja editointiprosessiin hahmottaakseni sen kokonaisuutta. Lisäksi teemoittelin haastatteluaineistoa suhteessa tekstiversioiden eri osiin, kuten aloitukseen ja lopetukseen, saadakseni käsityksen niiden editoimisen erityispiirteistä. Tulkitsin haastatteluissa ilmenneitä havaintoja interventioiden perusteista Vandendaelen (2017; 2018) esittelemien tuotantokriteerien avulla. Tarkastelin analyysissä myös esimerkiksi erikseen interventiotyyppien ja niiden perusteiden hyödyntämistä eri kohdissa juttuprosessia ja -versioita, jotta tuotantokriteerien käsitteen hyödyntäminen olisi

tutkimukseni puitteissa mahdollisimman onnistunutta. Tutkimuksen päättely on induktiivista eli aineistolähtöistä (esim. Hirsjärvi & Hurme 2017, 136).

4 Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksellani tavoittelen tietoa siitä, kuinka Kuukausiliitteen featurejuttu muotoutuu editoijan ja toimittajan välisessä editointiprosessissa rakenteen, kieliasun ja merkitysten kannalta. Lisäksi tavoitteenani on selvittää, millä tavoin näitä tekstiin tehtyjä muutoksia perustellaan.

Käsittelen tutkimukseni tuloksia siten, että etenen juttuprosessin tarkastelussa kronologisessa järjestyksessä ensimmäisestä juttuversiosta viimeiseen, julkaistuu versioon. Juttuprosessi eteni alla esitetyn kaavion 4 mukaisesti. Käsittelen kaavion kohtia omissa alaluvuissaan (luvut 4.1, 4.2, 4.3 ja 4.4), paitsi kohdan neljä eli lopetuksen erillisversion olen sijoittanut kolmannen kokonaisen version luvun yhteyteen (luku 4.3.1). Alalukujen rakenne koostuu seuraavasti: aluksi kerron juttuversion editoinnin kulusta yleisellä tasolla, minkä jälkeen esittelen versioon tehdyt interventiot lukumääräisesti taulukoituna. Tämän jälkeen käsittelen editointiesimerkkejä yhdessä tutkimushaastattelussa ilmi tulleiden havaintojen kanssa siinä järjestyksessä, jossa ne juttuversiossa ilmenevät. Lopuksi vedän yhteen editoinnin tunnuspiirteitä kustakin versiosta.

Kuvio 4: Juttuprosessin eteneminen.

4.1 Juttuprosessin alkuvaiheet: ensimmäinen versio

Toimittaja Jussi Sippolan ja editoija Lauri Malkavaaran Rotuteorioiden suurmaa - featureartikkelin juttuprosessi alkoi, kun toimittaja ehdotti aiheita editoijalle. Toimittaja kiinnostui aiheesta Tapio Tammisen Kansankodin pimeämpi puoli -kirjan (Atena 2015) perusteella. Tammisen kirjassa käsitellään muun muassa rotuoppeja, rotubiologiaa ja syrjintää Ruotsissa historiallisesta näkökulmasta (Atena 2022). Kirjassa kerrottiin niin ikään ruotsalaisen aivotutkijan Gustaf Retziuksen kallonkeräysmatkasta Pälkäneelle 1800-luvun lopulla. Kirjan lukemisen jälkeen toimittaja huomasi, että Pälkäneellä oli ollut käynnissä prosessi kallojen palauttamiseksi jo jonkin aikaa. Palauttamisprosessi muodostui juttuidean ja lopulta jutun keskeiseksi näkökulmaksi.

Ennen ensimmäisen version kirjoittamista, ohjaavassa editoinnissa, toimittaja jutteli editoijan kanssa puhelimesta muutamia kertoja. Lisäksi he keskustelivat aiheesta sähköpostitse. Keskusteluissa toimittajan ja editoijan välillä käytiin läpi sitä, mitä juttu tulisi sisältämään ja minkälaisia juttukeikkoja jutun toteuttaminen vaatisi. Lisäksi niissä sovittiin käytännön asioista, kuten jutun kuvittamisen ja valokuvauskeikkojen toteuttamisesta. Editoija ja toimittaja olivat lisäksi tekstin osalta keskustelleet erityisesti siitä, kuinka juttu alkaa.

”Useinhan - ja parhaimmallaan – se [aloitus] on ainoa aktiivinen ratkaisu, jonka kirjoittaja joutuu tekemään. Sen jälkeen juttu ikään kuin sanelee itse itsensä.”
(Lauri Malkavaara 12.1.2021, tutkijalle osoitettu kommentti Google Docsissa ensimmäisen editoidun tekstiversion yhteydessä.)

Myös jutun kokonaisrakenteesta oli keskusteltu editoijan ja toimittajan kesken. He puhuivat niin ikään jutun lopetuksesta, johon toimittaja ehdotti omaa näkemystään. Juttuprosessin alkuvaiheessa toimittaja keräsi materiaalia ja teki taustahaastatteluja.

Toimittaja teki tarvittavat juttukeikat Suomessa ja Ruotsissa vuodenvaihteen 2020–2021 molemmin puolin. Ensimmäisenä tehdyn Pälkäneen-juttukeikan jälkeen toimittaja oli kirjoittanut lyhyen, noin kolmen kappaleen mittaisen hahmotelman jutun aloituksesta. Ruotsin-juttukeikan, eli Karoliinisen instituutin vierailun, jälkeen toimittaja päätti

kuitenkin aloittaa jutun itseään eniten kiinnostavasta asiasta, Ruotsissa näkemistään Gustaf Retziuksen aivoista. Tämän jälkeen toimittaja otti yhteyttä editoijaan ja muutti aiempaa suunnitelmaa jutun rakenteesta. Editoijan ja toimittajan välisissä keskusteluissa käytiin läpi juttuprosessin erityispiirrettä: Suomen Kuvalehti oli toteuttanut vastaavan jutun aiemmin, joten Kuukausiliitteen jutun täytyi erottua siitä. Eroavaisuutta haettiin jutun aloituskohtauksesta ja jutun painotuksista. Alkuperäistä aloituksen hahmotelmaa, joka sijoittui Pälkäneelle, jäi osittain tekstin ensimmäisen jakson loppupuolelle.

Juttukeikkojen jälkeen toimittaja kirjoitti jutun ensimmäisen version omien sanojensa mukaan ”vuorokaudessa”. Nopeaa prosessia toimittaja perusteli sillä, että siten toimittajalle ja editoijalle syntyisi käsitys siitä, mitä heillä on käsissään. Ensimmäisen version kirjoittaminen eteni editoijan kanssa hahmotellun rakenteen mukaisesti kohtauksesta toiseen. Toimittaja kertoi kirjoittaessaan muokanneensa aina käsillä olevan kohtauksen eli jakson ohella edeltävää jaksoa etenkin niiden vaihtumisen kohdista, jotta vaihdot tuntuisivat ”jouhevilta”. Toisin sanoen kirjottaja editoi omaa tekstiään sovitun jutturakenteen mukaiseksi.

”Siinä olisi jotain sellaista, että teksti tai fiilis vähän niin kuin valuisi, että seuraava jakso tuntuisi loogiselta. – Siirtymiä jaksosta toiseen tulee mietittyä ja kirjoitettua uusiksi sen ensimmäisenkin version aikana.” (Jussi Sippolan tutkimushaastattelu)

Ensimmäinen juttuversio ei ollut loppuun saakka kirjoitettu, vaan versiosta puuttui lopetus, jonka toimittaja aikoi kirjoittaa myöhemmin. Toimittaja kertoi ratkaisun syntyneen raskaan kirjoituspäivän päätteeksi ja osittain siitä syystä, että koska kaikki tiedonhankinta ei ollut vielä tehtynä, juttuun voisi tulla vielä muutoksia. Toimittaja kertoi menettelyn olevan itselleen kirjoittajana melko tavallinen: hänen tekstiensä pari viimeistä kappaletta voi uupua ennen kuin editoija tarkastelee juttua ensimmäistä kertaa. Toimittaja ei lukenut tekstiä sen kirjoittamisen jälkeen uudelleen, sillä hän halusi saada siihen etäisyyttä. Ensimmäinen juttuversio lähetettiin minulle tätä tutkimusta varten 12.1.2021, ja se oli laajuudeltaan seitsemän jaksoa.

4.2 Editoijan muutokset: toinen versio

Ensimmäisen juttuversion kirjoittamisen jälkeen toimittaja lähetti tekstin editoijalle. Ensimmäistä kertaa editoitu juttu tarkoittaa toista versiota tämän tutkimuksen aineistossa. Editoija ryhtyi editointiprosessiin aluksi lukemalla tekstin nopeasti läpi. Sen jälkeen hän jätti jutun sivuun ja toivoi ehtivänsä palata sen pariin seuraavana päivänä. Editoija kertoi tekstien editoinnin yleisesti alkavan juuri jutun nopealla läpiluvulla, jonka jälkeen hän alkaa tarkastella tekstiä lausetasolla, alusta kohti loppua. Editoija sanoi kiinnittävänsä huomiota etenkin tekstin ”kulkemiseen” eli sujuvaan ja miellyttävään lukukokemukseen, ”lukemisen iloon”. Tällä editoija tarkoitti pyrkimystä, että lukija tahtoisi jatkaa lukemistaan aina tekstin osasta toiseen.

Editoija teki muutoksia juttuun taulukon 1 mukaisesti:

	Jakso 1	Jakso 2	Jakso 3	Jakso 4	Jakso 5	Jakso 6	Jakso 7	Yht.
Korvaukset	17	3	6	3	3	3	1	36
Lisäykset	5	10	7	1	1	2	0	26
Poistot	3	7	4	3	1	1	1	20
Siirrot	4	3	0	2	0	0	0	9
Yht.	29	23	17	9	5	6	2	91

Taulukko 1. Toiseen tekstiversioon tehdyt muutokset taulukoituna interventiotyypeittäin ja jaksoittain. Vihreällä on merkitty työvaiheessa painottunut interventiotyyppi ja jakso, johon interventioita tehtiin runsaimmin.

Toisessa tekstiversiossa muutokset painoutuivat jutun alkupuolelle. Ensimmäisen jakson, johon kohdistui lukumääräisesti eniten interventioita, aloituksessa painottuvat korvaukset. Ensimmäisen jakson loppupuolella hyödynnettiin melko tasaisesti muita interventiotyyppejä. Editoija kertoi, että juttujen aloitukset ovat hänelle erityisen tärkeitä. Hän totesi, että aikapaineiden alla hän keskittyy jutuissa juuri aloitukseen ja toisaalta

lopetuksiin sekä niiden lisäksi hyvään suomen kieleen. Rotuteorioiden suurmaa -jutun aloituksen ensimmäiset kappaleet editoitiin valmiiksi jo tässä vaiheessa juttuprosessia. Aloitukseen tekemiään korvauksia editoija perusteli luettavuuden parantamisella ja informaation karsimisella. Editoija muutti jutun aloituslausetta seuraavan esimerkin mukaisesti. Esimerkissä vasemmalla on ensimmäisen tekstiversion ja oikealla toisen tekstiversion aloitusvirke. Esittelen tulosluvussa editoinnin interventioita aina vastaavasti siten, että vasemmalle sijoittuu aiemman tekstiversion katkelma ja oikealle luvussa käsiteltävän version katkelma.

Aivot näyttävät olevan hyvässä kunnossa *yli sata vuotta kuoleman jälkeen*.

Aivot näyttävät olevan hyvässä kunnossa, *vaikka kuolemasta on yli sata vuotta*.

Editoija kertoi tämän korvauksen syyksi pitkän päälauseen selkeyttämisen pää- ja sivulauseeksi jakamisella. Myös ”vaikka” -sanalla oli merkitys: editoija koki sen nostavan aloituksen ”ajatusta”. Kuluneista vuosista huolimatta esille tuodut aivot olivat yhä kunnossa, eli niiden säilöntä oli onnistunut. Editoija teki korvauksen myös jutun toiseen virkkeeseen:

Ne on säilötty lasipurkkiin, joka seisoo kirjahyllyssä Tukholman *kaupungin rajalla* Solnassa

Ne on säilötty lasipurkkiin, joka seisoo kirjahyllyssä Tukholman *naapurissa* Solnassa.

Editoija perusteli tekemäänsä korvausta lukijalle annettavan liian tiedon karsimisella, eli sellaisen tiedon poistamisella, jota lukijan ei tarvitse niin tarkkaan tietää. Myös joitakin muita tutkimushaastattelussa käsiteltyjä aloitusjakson interventioita, kuten seuraavaa poistoa, editoija perusteli liian tiedon karsimisella:

Hänen vaimonsa Anna Retzius oli iltapäivälehti Aftonbladetin perustajan tytär ja perijä. Joidenkin vuosien ajan Gustaf Retzius oli Aftonbladetin päätoimittaja *ja omisti lehteä vaimonsa kanssa.*

Hänen vaimonsa Anna Retzius oli iltapäivälehti Aftonbladetin perustajan tytär ja perijä. Joitakin vuosia Gustaf Retzius oli Aftonbladetin päätoimittaja.

Kyseisessä kohdassa viimeiseen virkkeeseen on tehty poiston lisäksi korvaus, jossa ilmaisu ”joidenkin vuosien ajan” muuttui muotoon ”joitakin vuosia”. Tätä interventiota ei erikseen käsitelty tutkimushaastatteluissa, minkä vuoksi en esitä sen toteuttamiselle perusteluja. Samaan tapaan jatkossa jätän erittelemättä esittelemistäni tekstikatkelmista interventiot, joista ei tutkimushaastatteluissa keskusteltu, sillä kyseisten interventioiden taustasyistä minun ei ole mahdollista esittää täsmällisiä syitä. Keskityn käsittelemään katkelmien kohtia, jotka olen niihin korostanut ja joista olen keskustellut editoijan ja toimittajan kanssa.

Aloitusjakson lisäyksistä tutkimushaastattelussa käsiteltiin seuraavaa:

Se tiedettiin, että ruotsalaiset olivat rodultaan ihmiskunnan valioita, germaanista rotua, puhtaimpia arjalaisia. Suomalaiset taas olivat alempaa rotua, mongoleja, minkä Retzius halusi varmentaa mittauksillaan. Retzius keräsi matkaltaan noin 70 suomalaista pääkalloa.

Se jo tiedettiin, että ruotsalaiset olivat rodultaan ihmiskunnan valioita, germaanista rotua, puhtaimpia arjalaisia. Suomalaiset taas olivat alempaa rotua, mongoleja, minkä Retzius halusi varmentaa mittauksillaan. *Retziuksen matka onnistui*, ja hän sai mukaansa matkaltaan noin 70 suomalaista pääkalloa.

Editoijan mukaan toteamuksen lisääminen tekstiin oli selkeä tapa johdattaa kertomusta eteenpäin kommentilla osion päähenkilön Gustaf Retziuksen näkökulmasta. Editoiija näki lisäyksen myös parantavan kohtaa kielellisesti ja kuvaili muuttunutta virkettä ”tosi hyväksi”. Lisäys jakoi aiemman yhden päälauseen virkkeen kahden päälauseen virkkeeksi.

Aloitusjaksoon sijoittuvien editointien lisäksi tunnusomaista ensimmäiselle editointikerralle olivat toisen jakson poistot ja lisäykset. Editoiija kirjoitti itse kokonaisen ja erilliseksi kappaleeksi erotetun virkkelisäyksen toiseen jaksoon:

Kirkkoherran kutsusta Pälkäneen kirkolle on saapunut joukko ihmisiä, jotka haluavat puhua ruotsalaisten viemistä pääkalloista. Paikalla on arkkitehti Lindholmin lisäksi vastaava kunnanjohtaja Anitta Hietaniemi, kunnanvaltuutettu Jyri Kankila, kunnanhallituksen entinen puheenjohtaja ja pitäjänneuvos Matti Simola ja kokoomuksen kansanedustaja Pauli Kiuru. Matti Simolan suku on asunut Pälkäneellä 1670-luvulta lähtien.

Kirkkoherran kutsusta Pälkäneen kirkolle on saapunut joukko ihmisiä, jotka haluavat puhua ruotsalaisten viemistä pääkalloista. Paikalla on arkkitehti Lindholmin lisäksi vastaava kunnanjohtaja Anitta Hietaniemi, kunnanvaltuutettu Jyri Kankila, kunnanhallituksen entinen puheenjohtaja ja pitäjänneuvos Matti Simola ja myös kokoomuksen kansanedustaja Pauli Kiuru. ***Tämä on arvovaltainen joukko, ja onhan asiakin tärkeä.*** Matti Simolan suku on asunut Pälkäneellä 1670-luvulta lähtien.

Interventiolle paljastui useampi peruste. Editoijan mukaan kyseisessä kohdassa olennaista oli ensinnäkin kertojan äänen astuminen esiin tekstissä. Toisaalta editoija pyrki virkkeen lisäämisellä korostamaan, ”nostamaan”, tekstissä kuvaillun tilanteen luonnetta. Lisäksi kohdan tarkoituksena oli toimia lukemista sujuvoittavana siirtymänä kahden sitä ympäröivän kappaleen välillä.

Seuraava neljännessä jaksosta valittu esimerkki käsittelee poistoa virkkeen keskellä:

Nelihenkinen ruotsinsuomalaisten ryhmä kokosi vuonna 2018 vetoomuksen, jonka allekirjoitti yli 30 ruotsinsuomalaista. Monilla oli juuria niillä paikkakunnilla, joilla Gustaf Retzius teki kaivauksiaan. Joulukuun 19. päivä 2018 vetoomus jätettiin Karoliiniselle instituutille, mutta sen jälkeen asia ei ole mainittavasti edennyt. Lyyran mukaan tilanne ***ei etene, koska asia on*** instituutille niin arka.

Ruotsinsuomalaisten ryhmä kokosi vuonna 2018 vetoomuksen, jonka allekirjoitti yli 30 ruotsinsuomalaista. Monilla oli juuria niillä paikkakunnilla, joilla Gustaf Retzius teki kaivauksiaan. Joulukuun 19. päivä 2018 vetoomus jätettiin Karoliiniselle instituutille, mutta sen jälkeen asia ei ole mainittavasti edennyt. Lyyran mukaan tilanne on instituutille niin arka.

Editoijan mukaan poiston tarkoituksena oli vähentää toisteisuutta, jotta juttu ”etenee tiukasti koko ajan kohti seuraavaa asiaa”. Alkuperäisessä kohdassa editoijan mukaan toistettiin sama asia toisin sanoin eikä edetty yhdestä asiasta heti seuraavaan.

Samassa jaksossa ollutta, ensimmäisellä editointikerralla harvinaista siirtoa editoija perusteli sujuvoittamisella ja lievän ajatusvirheen oikaisemisella. Ilmaisuu muuttui seuraavasti:

”Ruotsinsuomalaiset ovat Ruotsin suurin kansallinen vähemmistö, *johon kuuluu yli 700 000* ihmistä.”

”Ruotsinsuomalaisia *on 700 000*, ja he ovat Ruotsin suurin kansallinen vähemmistö.”

Editoija oli myös tehnyt jutun loppupuolelle muutaman lisäyksen, jotka erottuivat valtaosasta aineiston muista interventioista, sillä ne olivat puhtaasti editoijan omaa käsialaa ja pituudeltaan esimerkiksi kokonaisia virkkeitä. Seuraava esimerkki on kuudennesta jaksosta:

Kun Haminassa syntynyt Ester Toivonen valittiin Miss Euroopaksi vuonna 1934, häntä juhlittiin ”suomalaisen rodun pelastajana”. Suomen Kuvalehti julkaisi lokakuussa 1934 Toivosesta kertovan artikkelin, jonka otsikko oli ”Me emme ole mongoleja”. Kun Gustaf Retzius kuoli heinäkuussa 1919, Uuden Suomen Iltalehti julkaisi nekrologin, jonka lopussa todettiin: ”Näissä tutkimuksissaan prof. Retzius ensimmäisenä pätevästi kumosi sen oletuksen, että suomalaiset olisivat mongoleja...”

Kun Haminassa syntynyt Ester Toivonen valittiin Miss Euroopaksi vuonna 1934, häntä juhlittiin ”suomalaisen rodun pelastajana”. Suomen Kuvalehti julkaisi lokakuussa 1934 Toivosesta kertovan artikkelin, jonka otsikko oli ”Me emme ole mongoleja”. *Armi Kuuselan valinta Miss Universumiksi vuonna 1952 nosti antoi suomalaisille yhä lisää itsetuntoa.*

Kun Gustaf Retzius kuoli heinäkuussa 1919, Uuden Suomen Iltalehti julkaisi nekrologin, jonka lopussa todettiin: ”Näissä tutkimuksissaan prof. Retzius ensimmäisenä pätevästi kumosi sen oletuksen, että suomalaiset olisivat mongoleja...”

Editoijan mukaan kyseiseen kohtaan tekstissä oli hyvä saada ”jotain lisää”, sillä siinä kerrottiin ikään kuin ”nopeasti” historiallista tietoa, eli kohta sisälsi lukijalle paljon omaksuttavaa suhteellisen lyhyessä määrässä tekstiä. Lisäyksen tarkoitus oli vaikuttaa tekstiin sen lukemista keventämällä. Editoiija ajatteli lisäksi, että lisäys oli kyseiseen kohtaan sisällön kannalta olennainen: koska Miss Eurooppa Ester Toivonen mainittiin, täytyi hänen rinnallaan mainita lisäksi Miss Universum Armi Kuusela. Editoiija hyödynsi siten omaa tietouttaan ja näkemystään editoidessaan ja kirjoitti lisäyksen, joka sisälsi yksityiskohtaista tietoa tekstissä käsiteltävästä aihepiiristä. Lisäykseen jäi vielä tässä vaiheessa ylimääräinen sana, nosti, joka tuli poistetuksi myöhemmin.

Editoiija oli tekemiensä interventioiden lisäksi kirjannut version kommentteihin muutaman tarkentavan kysymyksen ja ehdotuksen juttua varten. Interventioiden määrä laski tasaisesti kohti jutun loppua.

4.3 Toimittaja kirjoittaa jutun lopetuksen: kolmas versio

Editointinsa jälkeen editoiija palautti jutun takaisin toimittajalle. Seuraavaksi toimittaja teki itse muutoksia juttuun ja kirjoitti samalla sen lopetuksen. Tämä toimittajan vuorostaan työstämä teksti on aineistossani kolmas versio. Se on pisin tekstiversio jutusta.

Toimittaja toteutti tekstiin lähes jokaisen editoijan ehdottaman muutoksen. Toimittaja muutti vain yhtä editoijan tekstiin tekemää muokkausta, koska hän koki sen muuttavan kohdan merkitystä. Toimittaja päätyi kirjoittamaan kohdan uudelleen toisella tavalla. Seuraavassa esimerkissä kyseinen kohta on esitettyä rinnakkain ensimmäisestä tekstiversiosta (vasemmalla), toisesta versiosta (keskellä) ja kolmannesta versiosta (oikealla). Oikeanpuolimmainen on toimittajan uudelleenkirjoittama.

Kallonmittaus eli kraniologia
oli tieteenalana vasta alussa,
ja *sinne se tulisi
jäümäänkin.*

Kallonmittaus eli kraniologia
oli tieteenalana vasta alussa,
ja *samalla lopussa.*

Kallonmittaus eli kraniologia
oli tieteenalana vasta alussa,
ja *pian lopussa.*

Toimittaja perusteli tekemäänsä muutosta seuraavasti:

”Se oli sellainen kohta, että – – ’Kallonmittaus eli kraniologia, tieteenalana vasta alussa ja sinne se tulisi jäämäänkin’. Lauri oli laittanut tuonne ’ja samalla lopussa’, niin muutin sen sitten muotoon ’ja pian lopussa’. Tykkäsin tuosta Laurin ideasta, että tuo [ilmaisu] oli lyhyempi kuin – – ’ja sinne se tulisi jäämäänkin’. Mutta sitten tuo ’samalla lopussa’, siihen liittyy sellainen [ajatus], että kraniologia olisi loppunut tosi nopeasti – – tai että se olisi heti tuon kalloreissun jälkeen hiipunut, mutta se oli kuitenkin hyvin elinvoimainen vielä vuosikymmeniä.” (Jussi Sippolan tutkimushaastattelu)

Editoijan ehdotusten tarkastelemisen jälkeen toimittaja kertoi itse muokanneensa muutamaa kohtaa. Toimittaja oli lähettänyt haastateltaville heidän sitaattejaan tarkistettavaksi ja tarkisti faktoja heiltä ja muista lähteistä. Tarkistusten perusteella hän teki joitakin muutoksia tekstiin. Toimittaja kuvaili, että tässä vaiheessa juttuprosessia tiedonhankintaprosessi oli koko ajan käynnissä. Pääosin toimittaja keskittyi kirjoittamaan jutun lopetusta eli tekemään kappalelisäyksiä jaksoihin kuusi ja seitsemän.

Tässä vaiheessa juttuprosessia toimittaja pyysi tasavallan presidentti Sauli Niinistöltä kommenttia juttua varten. Niinistö ei antanut haastattelua, mutta toimittaja sai tasavallan presidentin kanslialta taustatietoja jutun aiheeseen liittyen. Toimittaja kirjoitti saamansa taustatiedon perusteella juttuun loppukohtauksen. Toimittaja kertoi, että jutun lopussa oli lisäksi ajatus palata aloituksessa kuvailtuihin Gustaf Retziuksen aivoihin, ja myös ne sisällytettiin viimeiseen jaksoon. Toimittaja kertoi, että jutun loppuun tuli paljon tekstiä ja juttu alkoi venyä. Lisäksi toimittaja mainitsi, että jutun lopussa oli lopulta melko paljon viilaamista, sillä yksi käsitellyistä asioista, kallojen mahdollinen palautusprosessi Pälkäneelle, oli monimutkainen.

Toimittajan kirjoitusvaiheen aikana editoija ja toimittaja pitivät yhteyttä ja sopivat muun muassa edellä mainitusta presidentti Sauli Niinistöä koskevasta osuudesta jutussa. Yhteydenpidossa editoija kertoi muun muassa kommentoineensa eri jaksojen selkeyttä ja ”hyvyyttä”.

Toimittaja teki muutoksia juttuun taulukon 2 mukaisesti:

	Jakso 1	Jakso 2	Jakso 3	Jakso 4	Jakso 5	Jakso 6	Jakso 7	Yht.
Korvaukset	0	1	1	3	1	6	0	12
Lisäykset	0	1	0	2	2	10	17	32
Poistot	1	0	0	0	0	3	1	5
Siirrot	0	0	0	0	0	1	0	1
Yht.	1	2	1	5	3	20	18	50

Taulukko 2. Kolmanteen tekstiversioon tehdyt muutokset taulukoituna interventiotyypeittäin ja jaksoittain. Vihreällä on merkitty työvaiheessa painottunut interventiotyyppi ja jaksot, joihin interventioita tehtiin runsaimmin.

Eniten interventioita tehtiin jaksoihin kuusi ja seitsemän. Kyseisten jaksosten lisäykset olivat jutun lopetuksen kirjoittamista. Kuudennessa jaksossa eniten on tehty lisäyksiä, mutta myös korvauksia, poistoja ja siirtoja on hyödynnetty enemmän kuin muissa jaksoissa. Kaikkiaan eniten lisäyksiä toimittaja teki jaksoon seitsemän, jossa niiden lisäksi oli vain yksi toisentyypinen interventio. Lisäykset olivat kokonaisuudessaan version hallitseva editointityyppi.

Version alusta katsoen ensimmäinen editointi oli aloitusjaksosta tehty poisto:

Retziuksen matka onnistui, ja hän sai mukaansa noin 70 suomalaista pääkalloa. Ne kaivettiin Enosta, Pielavedeltä ja Rautalammilta. ***Osa saatiin Helsingin yliopistolta.*** Suurimman osan kalloista Retzius kuitenkin kaivoi esiin Pyhän Mikaelin kirkon hautausmaalta Pälkäneeltä.

Retziuksen matka onnistui, ja hän sai mukaansa noin 70 suomalaista pääkalloa. Niitä kaivettiin Enosta, Pielavedeltä ja Rautalammilta. Suurimman osan kalloista Retzius kuitenkin kaivoi esiin Pyhän Mikaelin kirkon hautausmaalta Pälkäneeltä.

Toimittaja poisti korostetun kohdan faktatarkistuksen seurauksena. Faktantarkistus toistuikin keskeisenä teemana kolmannen version interventioiden perusteluissa, ja toimittaja kertoi käyneensä jutun faktoista keskustelua haastateltaviensa kanssa. Faktantarkistuksen perusteella tekstiä oli kirjoitettu lisää ja siihen oli tehty korvauksia. Toimittaja esimerkiksi tarkensi joitakin tekstissä käytettyjä ilmaisuja.

Niin oli tehty esimerkiksi korvauksella haastatellun sosiologin Timo Lyyran sitaatissa:

Ruotsin lain mukaan suomalaiset ovat yksi Ruotsin kansallisista vähemmistöistä, joiden pitäisi saada palveluja omalla kielellään. Laki ei kuitenkaan toteudu käytännössä. ”Laissa ei ole minkäänlaista seurantamekanismia tai rangaistusta siitä, jos *lakia* ei noudateta”, Lyyra arvostelee. Lyyran mukaan Karoliininen instituutti on vältellyt vastuun ottamista kalloasiassa.

Ruotsin lain mukaan ruotsinsuomalaiset ovat yksi Ruotsin kansallisista vähemmistöistä, joiden pitäisi saada palveluja omalla kielellään. Laki ei kuitenkaan toteudu käytännössä. ”Laissa ei ole minkäänlaista seurantamekanismia tai rangaistusta siitä, jos *sen vähemmistöjä koskevia säädöksiä* ei noudateta”, Lyyra arvostelee. Lyyran mukaan Karoliininen instituutti on vältellyt vastuun ottamista kalloasiassa.

Muutoksen taustalla oli tutkija Lyyran kanssa käyty keskustelu. Toimittaja oli aiemmin lähettänyt Lyyralle tämän sitaatit tarkistettavaksi, minkä jälkeen he olivat yhdessä käyneet läpi kirjoitettua tekstiä. Tässä läpikäynnissä tutkija oli ehdottanut joitakin muutoksia tekstiin.

Vastaavasti seuraavassa kohdassa ilmaisu korvattiin haastatellun kanssa käydyn keskustelun seurauksena:

Rotuajattelu ja rodunjalostus oli osa Ruotsin uutta 1800-luvulla alkanutta suurvaltaprojektia, jossa Venäjälle menetetty Suomi oli helppo hylätä. Suomen roolia Ruotsin historiassa ryhdyttiin *järjestelmällisesti* häivyttämään.

Rotuajattelu ja rodunjalostus oli osa Ruotsin uutta 1800-luvulla alkanutta suurvaltaprojektia, jossa Venäjälle menetetty Suomi oli helppo hylätä. Suomen roolia Ruotsin historiassa ryhdyttiin *vaistomaisesti* häivyttämään.

Tässä kohdassa haastateltava, Pohjoismaiden tutkimuksen professori Peter Stadius, oli pitänyt parempana ratkaisuna jälkimmäistä sanavalintaa, joten sana ”järjestelmällisesti” korvattiin sanalla ”vaistomaisesti”. Toimittaja piti toivetta perusteltuna, sillä lukijana kohdan voi katsoa olevan kyseisen tutkijan näkemys asiasta.

Lisäyksistä seuraava kohta toteutettiin haastateltavan kanssa käydyn keskustelun perusteella:

Karjalaisista Retzius puolestaan kirjoittaa:
 ”Karjalainen on henkisessä katsannossa raikkaampi, reippaampi, vilkkaampi ja yritteliäämpi, ei umpinainen, vaan puhelias ja enemmän iloinen, taipuvaisempi alkuunpanoon, mutta vähemmin sitkeä ja uuttera. --
 - Esiintyessään hän on enemmän ’gentleman’, hänellä on kaunis, usein ylevä ryhti, ja hän astuu esiin jollakin keveydellä ja sievyydellä, joka ylipäänsä miellyttää.
 Kauniita muotokaavoja tapaa myöskin varsin usein sekä miehissä että naisissa --- kaunottariakin lienee joukossa.”
 Mitään tieteellistä johtopäätöstä suomalaisten rodusta Retzius ei kuitenkaan saa valmiiksi synnytettyä.

Karjalaisista Retzius puolestaan kirjoittaa:
 ”Karjalainen on henkisessä katsannossa raikkaampi, reippaampi, vilkkaampi ja yritteliäämpi, ei umpinainen, vaan puhelias ja enemmän iloinen, taipuvaisempi alkuunpanoon, mutta vähemmin sitkeä ja uuttera. ---
 Esiintyessään hän on enemmän ’gentleman’, hänellä on kaunis, usein ylevä ryhti, ja hän astuu esiin jollakin keveydellä ja sievyydellä, joka ylipäänsä miellyttää. Kauniita muotokaavoja tapaa myöskin varsin usein sekä miehissä että naisissa --- kaunottariakin lienee joukossa.”
Retzius uskoikin karjalaisten olevan eri rotua kuin hämäläisten.
 Mitään tieteellistä johtopäätöstä suomalaisten rodusta Retzius ei kuitenkaan saa valmiiksi.

Toimittajan mielestä lisätty tieto oli kiinnostava ja selitti sitä, miksi Gustaf Retzius kirjoitti niin eri tavoin Suomen eri heimoista. Toisin sanoen lisäyksen tarkoituksena lisätä tekstiin mielenkiintoinen ja olennainen tieto, joka selventää tekstin osiota sisällöllisesti.

Siirroista tutkimushaastattelussa käsiteltiin yhtä, version ainoaa laatuaan. Seuraava korostettu virke siirtyi yhteensä kuuden kappaleen verran myöhemmäksi jutussa:

Samaan aikaan kun ruotsalaiset alkoivat häivyttämään Suomea historiastaan, Suomessa oli käynnistynyt omat projektit suomalaisen kansanluonteen ja historian luomiseksi. Itsenäistymisen jälkeen myös rotuopit nousivat Suomessa esiin.

Pakkosterilointilaki oli voimassa myös Suomessa vuosina 1935-1970, ja sen nojalla steriloidtiin noin 4000 ihmistä.

Myös kalloja kaivettiin haudoista suomalaisvoimin jo 1800-luvun lopulla. Yhtenä motiivina suomalaisille kalloprojekteille oli torjua maailmalla syntynyttä kuvaa suomalaisista alempana rotuna.

Kalloja kaivettiin haudoista suomalaisvoimin jo 1800-luvun lopulla. Yhtenä motiivina suomalaisille kalloprojekteille oli torjua maailmalla syntynyttä kuvaa suomalaisista alempana rotuna. Esimerkiksi professori Yrjö Kajava mittautti 1920-luvulta alkaen tuhansien suomalaisen kalloja.

Pakkosterilointilaki oli voimassa myös Suomessa vuosina 1935-1970, ja sen nojalla steriloidtiin noin 7500 ihmistä.

Suomessa ajatusta alempaan rotuun kuulumisesta yritettiin torjua myös missikisoissa, joissa etsittiin rotupuhtaita valionaisia.

Siirtokohtien väliin jäi viisi uutta kappalelisäystä ja yksi aiemmin kirjoitettua kappale. Siirtoa toimittaja perusteli tekstin sujuvoittamisella siten, että asiat järjestetään järkevästi suhteessa uusiin kappalelisäyksiin.

4.3.1 Lopetuksen erillinen versio

Editoijan kanssa tehdyssä tutkimushaastattelussa kävi ilmi, että aineistostani uupui yksi lopetuksesta tehty versio. Editoiija oli tehnyt lopetuksen viimeistelyä jonkin muun version pohjalta kuin saamani kolmannen version. Toimittaja lähetti tämän jälkeen pyynnöstäni puuttuvan tekstikatkelman sähköpostitse. Versio ei kata kokonaan seitsemättä eli viimeistä jaksoa vaan on pituudeltaan hieman vajaa puolet siitä, eli aivan jutun loppu.

Erillisessä lopetusversiossa interventioita tehtiin taulukon 3 mukaisesti:

	Jakso 1	Jakso 2	Jakso 3	Jakso 4	Jakso 5	Jakso 6	Jakso 7	Yht.
Korvaukset							4	4
Lisäykset							1	1
Poistot							1	1
Siirrot							0	0
Yht.							6	6

Taulukko 3. Lopetuksen erilliseen versioon tehdyt muutokset taulukoituna interventiotyypeittäin ja jaksoittain. Vihreällä on merkitty työvaiheessa painottunut editointityyppi ja jakso, johon kaikki version interventiot tehtiin.

Lopetuksen erillisversioon toimittaja toteutti suppeasti muutoksia, yhteensä alle kymmenen. Interventioissa korostuivat korvaukset. Seuraavaksi esittelen pari lopetukseen tehtyä interventiota havainnollistaakseni kattavammin lopetuksen editointia juttuprosessissa. Koska haastatteluaineistoa ei erillisversion osalta ole, en syvennä pohdintaa tarkastelemaan sitä, miksi kyseiset interventiot on tehty. Seuraavassa alaluvussa käsitellään kuitenkin jutun lopetusta, jolloin osin esitellään myös tämän erillisversion tekstiä.

Seuraavassa lihavoinnilla merkityssä poistossa toimittaja leikkasi kokonaisen virkkeen pois lopetuksen tekstistä. Katkelmassa näkyy myös kursiivilla merkittynä kohdan päätösvirkkeeseen tehdyt muutokset, jotka luin aineistoanalyysissäni korvaukseksi.

Ruotsin pääministeri ei kanslian mukaan voi antaa erityistä palautuskäskyä instituutille, joka on itsenäinen viranomainen.

Asia on näin Karoliinisen Instituutin käsissä. Ja *siellähän vaatimuksista jo tiedettiin.*

Ruotsin pääministeri ei kanslian mukaan voi antaa erityistä palautuskäskyä instituutille, joka on itsenäinen viranomainen.

Ja siellä *vaatimukset ovat kyllä tiedossa.*

Toimittaja myös muutti jutun tuolloista päätösvirkettä tekemällä siihen muutaman sanan lisäyksen.

Haudanhäpäisykö?

Kyllä, kanslia vahvistaa.

Haudanhäpäisykö?

Kyllä, **niin Niinistö sanoi**, kanslia vahvistaa.

4.4 Julkaisuvalmiiksi editoiminen: neljäs versio

Toimittajan kirjoitettua jutun lopetuksen editoija ja toimittaja viimeistelivät artikkelin julkaisua varten. Viimeistelty juttu on aineistoni neljäs kokonainen tekstiversio. Viimeisen vaiheen editointi tehtiin pääosin toimitusjärjestelmässä, jossa sekä toimittaja että editoija pystyivät tarkastelemaan ja muokkaamaan juttua, ja toimittaja kertoikin seuranneensa jutun editoinnin etenemistä toimitusjärjestelmästä. Editoija kertoi tehneensä loppuvaiheen editointia itsenäisemmin, sillä senhetkisessä aikapaineessa ei ollut yhtä lailla mahdollisuuksia pitää yhteyttä toimittajaan. Editoija teki jutun omasta mielestään valmiiksi, minkä jälkeen hän lähetti jutun toimittajalle ”tarkistettavaksi”. Keskustelua toimittajan ja editoijan välillä käytiin muun muassa haastateltavien toiveista jutun suhteen. Toimittaja esimerkiksi kysyi editoijan mielipidettä ja näkemystä siihen, mitä juttuun lopulta kirjoitetaan, ja toisaalta mainitsi erikseen kohdista, joita ei haastateltavien toiveista huolimatta muutettu.

Toimittaja teki viimeisen vaiheen editoinnissa paljon faktantarkistamista. Sitä hän teki osin editoijan pyynnöstä erityisesti tämän kirjoittamien lisäysten kohdalla. Faktantarkistukseen liittyen toimittaja teki myös uutta tietoa sisältäviä lisäyksiä, joita tuli hänen mukaansa läpi tekstin. Toimittajan huomion keskiössä viimeisellä editointikerralla oli se, tuliko jutussa sanottua kaikki olennainen. Tämän haasteen hän kertoi johtuvan osin jutun historiatietoon keskittyvästä luonteesta.

”[Viimeistelevän editoinnin aikana toimittaja ajatteli sitä, että] Kun kirjoittaa tällaista historiaa [historiallisiin tapahtumiin kytkeytyvää juttua, ja] kun tässä on niin paljon asioita, että jääkö jotain olennaista kertomatta, ja aina jää. Lähinnä sitä, että miten hyvin on onnistunut keräämään sen oleellisen materiaalin tähän juttuun, kun on rajallinen tila käytössä.” (Jussi Sippolan tutkimushaastattelu)

Editoinnin aivan loppuvaiheet tapahtuivat editoijan osalta printtitaitossa. Editoiija sanoi painetun lehden taiton sääntöjen, kuten niin sanottujen orporivien välttämisen, vaikuttavan tässä vaiheessa editointiin ”todella paljon”. Orporivillä tarkoitetaan kappaleen viimeistä riviä, joka ei mahdu samalle palstalle muun kappaleen tekstin kanssa ja jää siksi ”orvoksi” seuraavan palstan ensimmäisenä rivinä. (Kuutti 2012, 141).

Huomionarvoista viimeisessä versiossa oli jutun jaksorakenteen muutos: jutun lopetus jaettiin muiden muutosten vanavedessä vielä kahdeksanteen jaksoon. Tähän saakka jaksoja oli ollut yhteensä seitsemän.

Viimeisellä editointikerralla editoiija ja toimittaja tekivät interventioita taulukon 4 mukaisesti:

	Jakso 1	Jakso 2	Jakso 3	Jakso 4	Jakso 5	Jakso 6	Jakso 7	Jakso 8	Yht.
Korvaukset	4	12	7	11	6	18	16	3	77
Lisäykset	6	5	5	1	2	11	14	3	47
Poistot	11	15	12	15	16	13	15	2	99
Siirrot	0	1	1	0	0	2	2	2	8
Yht.	21	33	25	27	24	44	47	10	231

Taulukko 4. Neljänteen tekstiversioon tehdyt muutokset taulukoituna interventiotyypeittäin ja jaksoittain. Vihreällä on merkitty työvaiheessa painottunut interventiotyyppi ja jaksot, joihin interventioita tehtiin runsaimmin.

Neljännessä versiossa tehtiin huomattavasti enemmän interventioita kuin aiemmissa. Editoinnit painottuivat hieman jaksoihin kuusi ja seitsemän. Interventiot olivat aiempiin versioihin nähden usein pienempiä eli ne eivät usein koskeneet kuin esimerkiksi sanaa tai paria. Versiossa tehtiin esimerkiksi paljon pieniä poistoja, ja editointikerta olikin poistovoittoinen. Poistoja tehtiin melko tasaisesti läpi jutun. Jaksoihin kuusi ja seitsemän toteutettiin eniten korvauksia, versiossa toiseksi yleisintä interventiotyyppiä. Version korvauksille tyypillistä oli, että ne lyhensivät ilmaisuja eli tiivistivät tekstiä.

Versioanalyysissa ei ollut mahdollista päätellä, mitkä interventiot olivat toimittajan ja mitkä editoijan tekemiä, koska minulla ei ollut pääsyä Helsingin Sanomien toimitusjärjestelmiin. Tämän vuoksi tutkimushaastatteluissa käsiteltyjen editointiesimerkkien osalta kysyin myös, kumman tekemä mikäkin interventio oli.

Editoija oli lisännyt juttuun kokonaan uusina elementteinä otsikon ja ingressin. Laskin ne ensimmäisen jakson editointeihin. Juttuun oli niin ikään toteutettu kuvat, kuvatekstit ja teksti- ja sitaattinostot, joita en lukenut interventiolaskelmiin (ks. luku 3.3). Ohessa on kuva printtilehden jutun avausaukeamasta (kuva 1).

Kuva 1: Taitetun printtijutun etusivu. Kuva: Fredrik Funck / DN / TT. Graafikko: Konstantin Neugodov

Otsikon ja ingressin syntyyn vaikutti editoijan mukaan vahvasti graafikko. Editoiija kertoi, että graafikolla oli vaikeuksia printtijutun avausaukeaman kanssa eikä graafikko aluksi pitänyt tekemästään ruotsin lippu -aiheesta (kuva 1), mutta tämä päätti kuitenkin lopulta käyttää sitä. Lippuaihe vaikutti otsikkoon, joka piti saada sopimaan sekä pituudeltaan painetun lehden sivulle että sisällöllisesti valittuun visuaaliseen aiheeseen. Toisin sanoen visuaalinen idea määrittäi otsikon ja ingressin kirjoittamista. Otsikko on sama sekä jutun verkko- että printtiversiossa.

”Jos on tuo lippuaihe, niin sittenhän siinä ei voi lukea mitään että ’Suomalaisia kalloja metsästävä’, tai ’Pääkallonmetsästäjät Suomessa’, vaan se [otsikko] on pakko tehdä tuohon [lippuaiheeseen sopivaksi]. [Ei] tuo nyt niin ihmeellinen otsikko ole, mutta noin se meni. [Se on] vähän niin kuin provo nyt.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Ingressiä editoiija luonnehti ”pitkäksi ja mutkikkaaksi” ja totesi, että ”siinä on paljon kaikenlaista”. Ingressistä tuli hänen mukaansa eräänlainen jutun lyhennelmä. Editoiija totesi ingressien tavallisemmin painottavan esimerkiksi tunnelmaa, ristiriitaa tai arvoitusta. Otsikko vaikutti näin erottamattomasti ingressiin, sillä molempien tekstinosien tuli sopia yhteen. Otsikon taitolla ja graafikolla oli siksi merkittävä rooli siinä, mitä lukija tulisi ensimmäisenä näkemään jutun avatessaan. Verkkojutun ingressiksi tuli seuraava, printtilehden ingressiä (kuva 1) hieman tiivistetympi teksti:

Suomessa liikkui vuonna 1873 ruotsalainen tieteellinen retkikunta, joka halusi todistaa, että suomalaiset ovat alempaa rotua. Tiedemiehet veivät mukanaan Ruotsiin suomalaisia pääkalloja, joita Pälkäneellä vaaditaan nyt takaisin.

Editoijan ja graafikon lisäksi myös toimittaja osallistui ingressin tekemiseen faktantarkistuksen muodossa: toimittaja keskusteli ingressin ilmaisuista asiaan perehtyneen tutkijan kanssa ja tarkasteli lisäksi aiempaa ruotsalaista uutisointia aiheesta saadakseen varmistuksen käytetyille ilmaisuille. Tarkistamisen kohteena oli erityisesti, halusiko

ruotsalainen retkikunta nimenomaan todistaa suomalaiset alemmaksi roduksi, vai oliko taustalla ennemmin jokin toinen motiivi.

Jutun leipätekstissä aloitusjakson suurin muutos koski tarinaa aivotutkija Retziuksen aivojen kohtalosta hänen kuolemansa jälkeen. Versiosta poistettiin aiempi tarinanpätkä, jonka tilalle lisättiin uusi:

Kun Retzius kuoli vuonna 1919, *aivot otettiin talteen ja hänen vaimonsa säilytti niitä pariskunnan kodin ruokapöydällä. Anna Retzius saattoi vitsailla vierailleen, että nyt voimme mitata Retziuksen aivot hänen omilla metodeillaan.*

Kun Retzius sitten kuoli vuonna 1919, *hänen patologiystävänsä poisti tiedemiehen aivot Retziuksen perheen ruokapöydällä. Kesken operaation vaimo Anna Hierta-Retzius tuli ruokasaliin ja muistutti patologia säilömään miehensä aivot Retziuksen omien metodien mukaisesti.*

Editointi oli toimittajan tekemä. Hän kertoi kuulleen alkuperäisen tekstissä olleen tarinan juttukeikallaan Karoliinisessa instituutissa, mutta faktantarkistuksen aikana todenneensa tarinan olleen kärjistetty ja virheellinen. Uusi ja toimittajan mielestä parempi tarina perustui historiallisiin lähteisiin. Editoiija korosti tutkimushaastattelussa uuden tarinan lisäämisen kannatettavuutta eräänlaisena huomion kaappaajana, ”lukijan kanssa flirttailuna”. Luokittelin interventiot erikseen poistoksi ja lisäykseksi, sillä kohdan informaatioisisältö muuttui niissä merkittävästi.

Toisen jakson editoinneista tutkimushaastattelussa käsiteltiin editoijan kanssa seuraavaa hänen tekemäänsä korvausta:

Kiurun mielestä opetus- ja kulttuuriministeriön pitäisi tehdä virallinen pyyntö Ruotsille kallojen palauttamisesta. Sitä toivoo myös [Pälkäneen] kirkkoherra [Jari] Kemppainen. Hän *on valmistautunut järjestämään* vainajille siunaushetken, jos heidät saadaan toimitettua takaisin Pälkäneelle.

Kiurun mielestä opetus- ja kulttuuri-ministeriön pitäisi tehdä virallinen pyyntö Ruotsille kallojen palauttamisesta. Sitä toivoo myös kirkkoherra Kemppainen. Hän *aikoo järjestää* vainajille siunaushetken, jos heidät saadaan takaisin Pälkäneelle.

Editoija perusteli tehtyä muutosta sujuvoittamisella ja lyhentämisellä. Ilmaisujen välinen merkitysero ei ollut editoijan mukaan niin suuri, että se olisi vaikuttanut kohtaan olennaisesti.

Samassa jaksossa editoija teki seuraavan poiston sitaattiin:

”Toisaalta tämä on vanha juttu, mutta toisaalta täällä on paljon vanhoja sukuja, joiden jäseniä on haudattu tänne. Kyllähän nykyäänkin on hautarauha, *ja jos sitä rikkoo, saa rangaistuksen*. Miksi niiden kallojen pitää olla siellä Karolinskan hyllyissä. Eikö niitä voisi palauttaa?” Kemppainen kysyy.

”Tämä on vanha juttu, mutta toisaalta täällä on vanhoja sukuja, joiden jäseniä on haudattu tänne. Nykyäänkin on hautarauha. Miksi niiden kallojen pitää olla siellä Karolinskan hyllyissä. Eikö niitä voisi palauttaa?” Kemppainen kysyy.

Editoija perusteli muutosta sillä, että lukija todennäköisesti ymmärtää hautarauhan käsitteen joko entuudestaan tai viimeistään asiayhteydestä. Korostettu kohta katsottiin siten itsestäänselvydeksi, joka voitiin karsia pois tekstistä. Huomionarvoista on, että poisto tehtiin sitaattiin ja sen keskivaiheille.

Editoija menetteli samankaltaisesti tässä kolmannen jakson kohdassa:

Mittojen suhde ratkaisi, mihin luokkaan kallo kuului.
Jos kallo oli pitkä, kyseessä oli korkeampi rotu. Lyhytkalloiset taas olivat *henkisesti* heikompaa ainesta, jäljessä kehityksestä.
Ruotsalaiset olivat pitkäkalloisia, ja Retziuksen oletuksen mukaan suomalaiset lyhytkalloisia.

Mittojen suhde ratkaisi, mihin luokkaan kallo kuului. Jos kallo oli pitkä, kyseessä oli korkeampi rotu. Lyhytkalloiset olivat heikompaa ainesta, jäljessä kehityksestä.
Ruotsalaiset olivat pitkäkalloisia, ja Retziuksen oletuksen mukaan suomalaiset lyhytkalloisia.

Editoija näki maininnan säilyttämisen turhana, joten hän poisti sen. Editoija koki myös, että poisto sujuvoitti tekstiä.

Kolmannessa jaksossa toimittaja teki seuraavat kaksi lisäykseksi luokiteltua interventiota. Lisäykset perustuivat toimittajan tiedonhankintaan, erityisesti historiallisten lähteiden tarkasteluun.

Ajatus pohjautui osin ranskalaisen kreivin Joseph Arthur de Gobineau'n teoriaan, jossa ihmiset jaettiin karkeasti kolmeen perusrotuun: mustiin, keltaisiin – ja valkoisiin, jotka olivat rotuhierarkian huipulla. Suomalaiset kuuluivat keltaiseen rotuun, joka oli mustaa rotua ylempänä. Rotuteorian mukaan keltaiseen rotuun kuuluvat olivat omimmillaan käytännöllisissä askareissa, eivät teoreettisissa pohdinnoissa. Sivistyneen valtion ylläpito ei keltaiselta rodulta onnistuisi. Kreivi de Gobineau työskenteli Retziuksen matkan aikoihin suurlähettiläänä Tukholmassa.

Poliittisesti merkittävimmän rotuteorian loi ranskalainen kreivi Joseph Arthur de Gobineau. Teoria jakoi ihmiset kolmeen perusrotuun: mustiin, keltaisiin ja valkoisiin. Suomalaiset kuuluivat keltaiseen rotuun, joka oli mustaa rotua ylempänä. Rotuteorian mukaan keltaiseen rotuun kuuluvat olivat omimmillaan käytännöllisissä askareissa. Sivistyneen valtion ylläpito ei keltaiselta rodulta onnistuisi. Kreivi de Gobineau työskenteli Retziuksen matkan aikoihin suurlähettiläänä Tukholmassa, ***mutta miehet eivät tiettävästi koskaan tavanneet toisiaan.***

Ensimmäisen lisäyksen kohdalla aiemmin ollut ilmaisu ”Ajatus pohjautui osin ranskalaisen kreivin Joseph Arthur de Gobineau'n teoriaan” oli toimittajan mukaan muutettava, sillä muotoilusta lukija olisi voinut saada ajatuksen, että Gustaf Retzius pohjasi toimintaansa Gobineau'n teoriaan. Siitä ei toimittajan mukaan ollut historiallisia todisteita. Gobineau'n teoria oli kuitenkin merkittävä ja samoihin aikoihin syntynyt rotuteoria, mikä oli tärkeää kertoa lukijalle. Koska aiempi ilmaisu ja muokattu ilmaisu erosivat toisistaan sisällöllisesti toisistaan merkittävästi, luokittelin intervention poistoksi ja lisäykseksi. Jälkimmäisen lisäyksen, ”mutta miehet eivät tiettävästi koskaan tavanneet”, toimittaja teki samoin perustein. Koska varmaa historiallista tietoa ei ollut saatavilla siitä, tapasivatko Retzius ja Gobineau toisensa, toimittaja päätyi kirjoittamaan tämän ajatuksen auki, jotta lukijalle syntyisi mahdollisimman totuudenmukainen kuva jutussa esitetyistä asioista.

Vaikka edellinen interventio oli toimittajan tekemä editointi, editoija kommentoi sitä runsaasti, sillä hän näki muutoksen merkityksellisenä. Editoinnin mukaan tekstin täytyy

vastata ikään kuin automaattisesti kaikkiin kysymyksiin, joita lukijalla herää. Kyseinen kohta Gobineaun ja Retziuksen tapaamisesta oli hänen mukaansa juuri sellainen, jonka lukija haluaa tietää. Editoidijan mielestä on tärkeää kirjoittaa tekstiin, jos jotakin tietoa ei ole saatu tai jos jotakin ei tiedetä.

Kolmannessa jaksossa editoija teki seuraavan poiston:

Ruotsalaisen rotuajattelun taustalla oli myös kivulias tapahtumasarja vuodelta 1809. Silloin Ruotsi menetti Suomena tai Itämaana tunnetun osan Venäjälle. Ruotsissa alkoi vahvistua ajatus, jota *tietoisesti* myös rakennettiin historiankirjoituksen keinoin: että Suomi ei oikeastaan koskaan ollutkaan osa ”aitoa Ruotsia”. Suomalaisethan olivat kokonaan eri rotua.

Ruotsalaisen rotuajattelun taustalla oli myös kipeä tapahtumasarja vuodelta 1809. Ruotsi menetti Suomena tai Itämaana tunnetun osan Venäjälle. Ruotsissa alkoi vahvistua ajatus, jota myös rakennettiin historiankirjoituksen keinoin: että Suomi ei oikeastaan koskaan ollutkaan osa ”aitoa Ruotsia”. Suomalaisethan olivat eri rotua.

Editoidijan mukaan poisto oli tekstin ”parantamista”. Tekojen tietoisuus tulee hänen mukaansa ilmi jo itsessään verbistä ”rakentaa”, joten sanan poistaminen oli siksi toiston vähentämistä. Toimittaja puolestaan kertoi, että hän olisi itse tehnyt saman ratkaisun ilmaisun poistamisesta viitaten kolmannen tekstiversion aikana tekemäänsä faktantarkistukseen ja haastateltavan näkemykseen asiasta.

Viidenteen jaksoon toimittajan toteuttama lisäys liittyi niin ikään faktantarkistukseen:

Heinäkuussa 1880 suomalainen Kirjallinen Kuukauslehti julkaisi arvion Retziuksen kirjasta. Arvion mukaan ”meidän on siis täysi syy olla kiitolliset ulkomaalaiselle, joka silmin-nähtävällä rakkaudella on ryhtynyt tutkimaan meidän kansamme luonnetta ja monessa kohden on viitannut tien, jolla meidän itsemme tulisi jatkaa aloitettua työtä”. Hyvä arvio siis! Arvostelussa keskeiseen rooliin on nostettu Retziuksen kuvaukset Suomen heimoista.

Kirjallinen Kuukauslehti julkaisi vuonna 1880 myönteisen arvion kirjasta. Sen mukaan ”meidän on siis täysi syy olla kiitolliset ulkomaalaiselle, joka silmin-nähtävällä rakkaudella on ryhtynyt tutkimaan meidän kansamme luonnetta”.

Arvion mukaan Retzius ei löytänyt kalloista merkkejä, jotka kertoisivat heikoista henkisistä kyvyistä. ”Näyttääpä siis siltä, niinkuin me Suomalaiset täksi kertaa olisimme uudestaan pelastetut henkisen kykymme puolesta.”

Arvostelussa keskeiseen rooliin on nostettu Retziuksen kuvaukset Suomen heimoista.

Toimittajan mukaan kohdan lisäys avasi lukijalle sitä, miksi suomalaiset juhlivat Gustaf Retziuksen vuonna 1878 ilmestynyttä kirjaa, joka koski suomalaisia kalloja. Lisäksi kohta syvensi lukijalle välitettävää kuvaa Retziuksesta tiedemiehenä, joka oli valmis hyväksymään sen, ettei löytänytkään tukea ennakko-oletuksilleen. Editotija mainitsi Kirjallisen Kuukauslehden siteeraamisen ansioiksi lystikkään kielen ja ilmaisutavan.

Vastaavasti Kirjallisen Kuukauslehden kieltä siteerattiin jutun seuraavissa kappaleissa. Siteeraukset olivat Retziuksen kirjan kohtien suomennoksia, ja ne käsittelivät Suomen eri heimoja. Jutun kolmannessa versiossa lehteä siteerattiin neljän kappaleen verran. Neljänteen versioon siteeratut tekstikappaleet vähenivät poistojen seurauksena kahteen, eli niistä tuli leikatuksi pois noin puolet. Poistot toteutettiin suunnitellusti: toimittajan tarkoituksena oli ollut tarjota useampia vaihtoehtoisia sitaatteja, joista osa poistettaisiin juttuprosessin kuluessa. Editotija leikkasi pois kappaleet, jotka sopisivat hänen mukaansa paremmin sopisi jonkin toisen journalistisen jutun asiaksi, mutta eivät yhtä hyvin käsillä olevaan juttuun.

Kuudennessa jaksossa editotija korvasi ilmaisun:

Rooli rotubiologian airuena myös auttoi [vuonna 1922 Uppsalaan perustetun Rotubiologian instituutin johtaja Herman] Lundborgia, joka pyrki aktiivisesti Saksan natsien suosioon. Suomalaisten ja ruotsalaisten *pariutumista Lundborg ei katsonut hyvällä.*

Rooli rotubiologian airuena auttoi Lundborgia, joka pyrki Saksan natsien suosioon. Suomalaisten ja ruotsalaisten *pariutumisesta Lundborg ei pitänyt.*

Editoija piti alkuperäistä ilmaisua fraasin kaltaisena kielenkäyttönä ja perusteli korvausta sanoen, että kyseisen kaltaiset erikoisemmat ilmaisut ovat raskaampia lukea ja vaikeampia ymmärtää. Sen vuoksi sellaisia tulee editoijan mukaan käyttää lähinnä tilanteissa, joissa lukija tahdotaan pysäyttää tekstin äärelle. Toisin sanoen epätavalliset ilmaisut keräävät huomiota, minkä vuoksi niitä ei kannata käyttää tekstissä kohdassa, jossa on tarkoitus edetä ja pysyä asiassa.

Seuraavaa kuudenteen jaksoon sijoittuvaa lisäystä toimittaja ja editoija perustelivat lukijan auttamisella:

Ruotsia on kutsuttu rodunjalostuksen suurvallaksi, mutta eihän Ruotsi tietenkään yksin ollut. Samat ajatukset olivat valloilla ympäri maailmaa, sanoo Pohjoismaiden tutkimuksen professori Peter Stadius Helsingin yliopistosta. Kallojen mittaus ja rotujen jalostus oli laajasti hyväksyttyä tiedettä.

Ruotsia on kutsuttu rodunjalostuksen suurvallaksi, mutta samat ajatukset olivat valloilla ympäri maailmaa, sanoo Pohjoismaiden tutkimuksen professori Peter Stadius Helsingin yliopistosta. Kallojen mittaus ja rotujen jalostus oli *tuohon aikaan* laajasti hyväksyttyä tiedettä.

Koska jutussa liikuttiin sekä menneisyydessä että nykyisyydessä, näkivät toimittaja ja editoija tarpeelliseksi selventää ajankohtia lisäämällä esimerkiksi mainitun kaltaisia ilmaisuja tekstiin, vaikkei esimerkikohdassa olisikaan varsinaista väärinymmärtämisen mahdollisuutta. Muutoksen nähtiin kuitenkin helpottavan ymmärtämistä.

Seuraavaa korvaukseksi luokiteltua sanajärjestyksen muutosta kuudennessa jaksossa editoija perusteli yksiselitteisesti sujuvoittamisella, lukukokemuksen helpottamisella:

Stadiuksen mukaan suomalaisuuden renessanssi Ruotsissa on käynnistynyt todella vasta tällä vuosituhanella, kun suomalaistaustaisia oli kivunnut Ruotsin eliittiin. Käännökohtana Stadius näkee vuoden 2006, jolloin Suomessa syntynyt ruotsinsuomalainen Susanna Alakoski voitti *Ruotsin arvostetuimman kirjallisuuspalkinnon, August-palkinnon, romaanistaan Svinalängorna (Sikalat).*

Stadiuksen mukaan suomalaisuuden renessanssi Ruotsissa on käynnistynyt todella vasta tällä vuosituhanella, kun suomalaistaustaisia oli kivunnut Ruotsin eliittiin. Käännökohtana Stadius näkee vuoden 2006, jolloin Suomessa syntynyt ruotsinsuomalainen Susanna Alakoski voitti *romaanillaan Svinalängorna (Sikalat) August-palkinnon, joka on Ruotsin arvostetuin kirjallisuuspalkinto.*

Seitsemännessä, toiseksi viimeiseksi muuttuneessa jaksossa toimittaja teki kolme lisäystä erääseen sitaattiin:

Aikooko Karoliininen instituutti palauttaa kallot Suomeen?
 ”Me emme voi sitä päättää. Emmekä voi palauttaa mitään vain, jos jokin ryhmä sitä pyytää”, [Karoliinisen instituutin anatomisen kokoelman hallinnoija, Olof] Ljungström vastaa.
 Karoliininen instituutti ei ole koskaan palauttanut muinaisesineitään toiselle itsenäiselle valtiolle.

Aikooko Karoliininen instituutti palauttaa kallot Suomeen?
 ”Me emme voi *tässä tapauksessa* sitä päättää. Emmekä voi palauttaa mitään vain, jos jokin *yksityinen* ryhmä sitä pyytää *itse muotoilemallaan mandaatilla, vaikka asia olisi heille kuinka tärkeä*”, Ljungström vastaa.
 Karoliininen instituutti ei ole koskaan palauttanut muinaisesineitään toiselle itsenäiselle valtiolle.

Sitaattia muutettiin sen jälkeen, kun haastateltavaa ja Karoliininen instituutti olivat tarkistaneet jutusta osuutensa. Tarkistuksen jälkeen toimittaja kävi haastateltavan kanssa keskustelua kohdan laajentamisesta. Toimittaja kertoi, että muutoksiin suostuttiin, koska yksityiskohdat nähtiin asiasisällön kannalta olennaisiksi.

Seitsemännen jakson viimeisessä kappaleessa tehtiin niin ikään muutos, korvaus, sitaattiin:

Suomalaisten kallojen tarina on vielä kesken. Ljungström on seurannut kallokeskustelua tarkkaan. Erityisesti häntä on mietityttänyt se, mitä presidentti Sauli Niinistö tarkalleen ottaen sanoi kalloista.

“Kutsuiko hän sitä haudanhäpäisyksi?

Tiesikö presidentti, mistä puhui vai oliko siinä toimittajan tulkintaa?” hän miettii.

Suomalaisten kallojen tarina on vielä kesken. Ljungström on seurannut keskustelua tarkasti. Erityisesti häntä mietityttää se, mitä presidentti Sauli Niinistö tarkalleen ottaen sanoi kalloista.

”Puhuiko hän haudanhäpäisystä? Tiesikö

presidentti, mistä puhui, vai oliko siinä toimittajan tulkintaa?” Ljungström miettii.

Editoija ja toimittaja kävivät kohdasta keskustelua, sillä sen erityispiirteenä oli alun perin ruotsinkielisen kommentin kääntäminen suomen kielelle. Muutoksen taustalla vaikutti editoijan pyrkimys lyhentää tekstiä, jotta juttu sopisi paremmin sille varattuun tilaan painetussa lehdessä.

Viimeisessä versiossa muuttui koko jutun lopetus editoijan tekemän siirron seurauksena:

Presidentin kansliasta kerrotaan, **että presidentti Sauli Niinistö ei halua kommentoida asiaa**. Kanslian mukaan Niinistö on kuitenkin välittänyt tiedon kallonpalautusvaatimuksista Ruotsille maan pääministerin esikunnan kautta syksyllä 2019, kun pohjoismaisia pääministerejä kokoontui Kultarantaan keskusteluihin. Pääministeri Löfvenin kanssa Niinistö ei ole suoraan keskustellut aiheesta. Ruotsi vastasi heti seuraavana päivänä, että tieto kalloista oli välitetty kulttuuriministeriölle, joka oli välittänyt tiedon Karoliiniselle Instituutille. Ruotsin pääministeri ei kanslian mukaan voi antaa erityistä palautuskäskyä instituutille, joka on itsenäinen viranomainen. Asia on näin Karoliinisen Instituutin käsissä. Ja siellähän vaatimuksista jo tiedettiin. Mutta oliko Niinistön Pälkäneellä antama lausunto siteerattu oikein? Haudanhäpäisykö? Kyllä, kanslia vahvistaa.

Tasavallan presidentin kanslian mukaan Sauli Niinistö on välittänyt tiedon kallonpalautusvaatimuksista Ruotsille maan pääministerin esikunnan kautta syksyllä 2019, kun pohjoismaisia pääministerejä kokoontui Kultarantaan keskusteluihin. Pääministeri Löfvenin kanssa Niinistö ei ole keskustellut asiasta suoraan. Ruotsi vastasi heti seuraavana päivänä, että tieto kalloista oli välitetty opetusministeriölle, joka oli välittänyt tiedon Karoliiniselle instituutille. Ruotsin pääministeri ei kanslian mukaan voi antaa erityistä palautuskäskyä instituutille, joka on itsenäinen viranomainen. Ja siellä vaatimukset ovat kyllä tiedossa. Mutta oliko Niinistön Pälkäneellä antama lausunto siteerattu oikein? Haudanhäpäisy? Kyllä, niin Niinistö sanoi, kanslia vahvistaa. **Suomalaisten pätkällojen palauttamista presidentti Sauli Niinistö ei tässä vaiheessa halunnut kommentoida.**

Jutun lopetuslause siirtyi korvauksin muuntuneena jakson alkuosasta lopulliselle paikalleen. Editoinnista uusi lopetus oli ”tehokkaampi” ja ”parempi”. Hän piti valtiopäämiehiin ja ulkopoliittikkaan palaamista jutun viimeisenä asiana eräänlaisena nostatuksena ja lisäksi presidentin kommentoimattomuutta koomisena. Editoinnista piti muutosta eräänä tärkeimpänä editointinaan jutun parissa.

Viimeisessä versiossa editoinnista oli tehnyt yli puolet tutkimushaastatteluista käsitellyistä editoinneista. Kyseiset editoinnit käsittivät muutamia poistoja, korvauksia ja lisäyksiä sekä yhden siirron. Kaikki toimittajan tekemät interventiot olivat lisäyksiä.

5 Keskustelu ja johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin sitä, miten Kuukausiliitteen featurejutun teksti muovautuu toimittajan ja editoijan välisessä editointiprosessissa. Huomion kohteena oli erityisesti jutun rakenne, kieliasu ja merkitykset sekä se, miten edellisiin kohdistuneita editointeja perusteltiin. Analysoin Rotuteorioiden suurmaa -featurejutun tekstiversiota versioanalyysia ja Vandendaelen ja kumppaneiden (2015) editointien luokittelua hyödyntäen, minkä jälkeen haastattelin editoijaa ja toimittajaa valottaakseni motiiveja editointiprosessissa tehtyjen muutosten taustalla. Analyysin tuloksena muodostin editointiprosessista kronologisesti etenevän yhteenvedon molempia aineistotyyppejä hyödyntäen.

Tässä luvussa muodostan tulosteni pohjalta johtopäätöksiä ja suhteutan havaintojani aiempaan tutkimukseen. Keskityn erityisesti tarkastelemaan niitä suhteessa Vandendaelen (2017; 2018) tuotantokriteereihin. Hyödynnän tässä tarkastelussa sekä alustavaa, suurilta osin yleisiä journalistisen kirjoittamisen periaatteita heijastelevaa kriteerilistausta, joka muodostettiin hyödyntämällä etnografisia menetelmiä ja kielitieteellistä analyysia, että tarkennettua listausta, joka puolestaan muodostettiin erityisesti toimitussihteerien ja taittosuunnittelijoiden alkuperäistä kriteerilistausta koskevien haastattelujen perusteella. Keskeinen johtopäätökseni on, että editoinnissa hyödynnettyihin tuotantokriteereihin vaikuttavat olennaisesti editointiprosessin ajallinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Toisin sanoen editoinnin keskeiseen päämäärään vaikuttaa journalistisen prosessin senhetkinen vaihe ja toisaalta editointiin itsessään vaikuttaa editoijan ja kirjoittajan välinen vuorovaikutus.

Esittelen ensin editoijan tutkimushaastattelussa toteamat editoinnin yleisen tason kohteet: tekstin, kirjoittajan ja julkaisun. Sen jälkeen avaan syvemmin tekstineditointiin liittyviä johtopäätöksiä ja lopulta editoijan ja kirjoittajan työskentelysuhteeseen liittyviä seikkoja. Editoinnin ajallinen ulottuvuus tulee esiin erityisesti tekstineditointiin keskittyvissä alaluvuissa (5.1.2 ja 5.1.3). Sosiaalista ulottuvuutta pohjustan ensimmäisessä alaluvussa, ja syvennän aiheen käsittelyä viimeisessä alaluvussa.

5.1 Editointi suuntautuu tekstiin, kirjoittajaan ja julkaisuun

Editoija Lauri Malkavaara kertoi tutkimushaastattelussa valvovansa editoidessaan kolmen tahon etua. Nuo tahot ovat teksti, kirjoittaja ja julkaisu.

Tekstin edun valvominen näyttäytyi haastattelun perusteella eräänlaisena kirjoittajan luovuuden toteutumisen edistämisenä. Samalla editoija pitää mielessään kuitenkin tekstilajin ääriviivat. Toisin sanoen tavoitteena oli saavuttaa kirjallisesti mahdollisimman ansiokas teksti, jossa kirjoittaja on ilmaissut omaa luovaa näkemystään jutusta mutta joka noudattelee tekstille määriteltyjä lainalaisuuksia.

”Aihe on se mitä siinä sanotaan, idea on se, millainen se juttu on, kuinka se on kerrottu siinä ja mitä elementtejä siinä käytetään. Sen jälkeenhän kirjottaminen pyrkii olemaan, se on niin kuin taideteos, joka itse sanelee itsensä, että sitten kirjottajan tehtävä on enemmänkin – – toteuttaa mitä hänen kuuluu tehdä, että tässä tämän jutun ideassa, tässä kuuluu olla tällä tavalla. Minä taas editoijana autan kirjottajaa siinä, tekemään paremmin sen, mitä hän haluaa tehdä ja miten se teksti haluaa tulla kirjoitetuksi. – – Autan tunnistamaan sitä lajityyppiä ja sen vaatimuksia. Keskustelu kirjottajan kanssa on usein sellaista, että minun mielestäni tämän kuuluisi mennä näin, että se [ei] ole, että minä haluaisin, että se menee näin, vaan me etsimme niitä sen kirjoituksen omia lakeja.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Kirjoittajan edun valvomisessa korostui ajatus editoinnista valmennussuhteena, jossa tekstin hiomisen rinnalla editoija ”hioo myös kirjoittajaa”. Editoija kertoi itselleen tyypillisen toimintavan olevan palautteenanto ja palautetta antaessaan toimittajan kirjoittamiseen kohdistuvan editoinnin ”palastelu”. Palastelulla editoija tarkoitti sitä, että hän ikään kuin säästää jotain kehitysehdotuksiaan myöhempään hetkeen, eikä ilmaise kaikkia välittömästi yhdellä kerralla, jotta toimittajalle jää aikaa sopeutua muutokseen.

”Samaan aikaan kun editoin tätä kirjoitusta, editoin jo niitä tulevia – – Saattaa olla niin, että ajattelen, että myöhemmin sen [kirjoittajan] kanssa paneudun tähän asiaan enemmän.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Editoija korosti haastattelussa, että toimittajan täytyy pitää editoijan tekemistä ja ehdottamista muutoksista, editoija ei saa ”isotella”. Editoinnin pitkäjänteisyys ja sosiaalisuus tuli ilmi niin ikään siinä, että editoija kertoi aloittavansa editointinsa etenkin vieraampien toimittajien kanssa kehumalla juttua. Vaikka tämä tutkimus ei kata Töyryn, Rädyn ja Kuisman (2008, 16) mainitsemista editoinnin vaiheista jälkipalautetta, näyttäytyy palautteenanto aineistoni perusteella olennaisena osana myös käsittelevän editoinnin lomassa tapahtuvaa ohjaavaa editointia. Kuten yllä kuvattiin, palautteenanto vaikutti myös olevan jatkuvaluonteinen prosessi, joka ylsi yli yksittäisen editointiprosessin. Töyryn, Rädyn ja Kuisman (2008, 16) määrittelemään jälkipalautteeseen kuuluu toimituksen työskentelyn kehittäminen, mitä tällainen pidemmän tähtäimen ”kirjoittajan editointi” niin ikään on. Samalla editoija välittää julkaisunsa, ja yleisemmin alan, lainalaisuuksia yhä tarkemmin yksittäisille kirjoittajille. Duffy (2021, 642) mainitseekin editoijan erääksi organisationaaliseksi rooliksi kirjoittajien sosiaalistamisen toimituksen työhön sen monine eri puolineen.

Julkaisun edun valvomisesta editoija mainitsi esimerkkinä yksittäisen lehden numeron kokoamisen siten, että jutut sopivat lehteen eikä lehti sisällä liian samankaltaisia juttuja. Huomionarvoista on, että editoijan mukaan Kuukausiliitteessä ei ole juttutyyppejä, joissa olisi määritelty aihetta, näkökulmaa, dramaturgiaa tai jutun visuaalista vakiintunutta muotoa (esim. Helle 2011b, 139–140; Töyry, Rätty ja Kuisma 2008, 55). Juttutyyppejä on eräs suunnittelevan ja editoivan työtavan keskeisistä työvälineistä ja ominaisuuksista (Töyry, Rätty ja Kuisma 2008; Helle 2011b, 170). Editoija esitti tutkimushaastattelussa ajatuksen, että hyvät jutut on ”tarkoitettu olemaan mahdollisimman erilaisia” ja säännöistä vapaita. Editoijan puheissa korostui jälleen luovuus ja sen edistäminen.

Tutkimushaastattelussa Kuukausiliitteen mahdollisista juttutyypeistä kysyttäessä ja suunnittelevasta ja editoivasta työtavasta yleisellä tasolla keskusteltaessa editoija sanoi seuraavasti:

”Tämä [Kuukausiliite] on vähän tällainen vapauden valtakunta, voisi olla enemmänkin. Jututhan voisivat olla selvästi omaperäisempiä kuin ne ovatkaan. Esimerkiksi kaunokirjallisuuden keinoja voisi käyttää. Milloin olet esimerkiksi nähnyt lehtijutussa käytettävän epäluotettavaa kertojaa viimeksi?” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Huomionarvoista on, että editoija kertoi valvovansa kirjoittajan, tekstin ja julkaisun etua mainitsematta lukijaa samassa yhteydessä. Kuitenkin Helle (2011b, 170) painottaa lukijan kiinnostusta ja yleisön tuntemista keskeisinä suunnittelevan ja editoivan työtavan ominaisuuksina, Vandendaele (2018, 286) kirjoittaa lukijoista perimmäisenä tuotantokriteerinä ja Töyry, Rätty ja Kuisma (2008, 34) ilmaisevat editoijan ”tekevän työtään lukijalle”. Lukija nousi tutkimushaastattelussa esiin silti editoinnin perusteena sekä yleisesti editoinnista keskusteltaessa että yksittäisiä editointiesimerkkejä tarkasteltaessa. Vandendaele (2017, 113, 119) ilmaisee samansuuntaisesti, että lukijan kriteeri on alati läsnä editoinnissa, vaikkei sitä suoraan todettaisi perusteena. Lukijan asema perimmäisenä tuotantokriteerinä kiteytyy muun muassa pyrkimyksessä jutun laadukkuuteen ja vetoavuuteen lukijan silmissä (mts. 118). Editoijan tavoitteena lukijan näkökulmasta olikin esimerkiksi tehdä jutusta luettavuudeltaan mahdollisimman sujuva ja kiinnostava:

”Olen editoinnissa kiinnostunut paljon sellaisesta tekstin kulkemisesta, että tekstiä on helppo ja hauska lukea. Että – – se on tarpeeksi mielenkiintoista ja tuottaa lukemisen iloa. Ja se, että kun on lukenut yhden sanan tai yhden lauseen tai yhden kappaleen tai yhden jakson, niin sen lukemisen lopputulos on, että haluaa lukea seuraavan. Se kulkee sillä tavalla.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Useat editoinneista, oli ne tehnyt editoija tai toimittaja, tehtiin julkilausutusti lukijan edulla perustellen. Perustelun rinnalla oli usein ilmaistu jokin toinen, konkreettisemmin tehtyä interventiota selittävä tekijä. Esimerkiksi erääseen kohtaan jutussa oli lisätty ilmaus ”tuohon aikaan”, jota editoija perusteli seuraavasti viitaten suoraan paitsi lukijaan myös tulkintani mukaan Vandendaelen (2018, 276–284) alkuperäisten kriteerien selkeyden ja rakenteen kriteeriin.

”On autettu lukijaa, että hän ymmärtää helpommin sen, että missä nyt ollaan, vaikkei tuossa oikein väärinkäsityksen mahdollisuutta ole.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Eräs lukijaan vetoamisen kannalta keskeinen asia oli jutun visuaalinen toteutus, ja graafikko nousikin esiin editoijan kanssa käydyssä tutkimushaastattelussa. Visuaalisen ulkoasun korostaminen on niin ikään eräs suunnittelevan ja editoivan työtavan keskeisistä piirteistä (Helle 2011b, 170).

5.2 Käsittelevässä editoinnissa huomio on avainkohdissa ja rajauksen hiomisessa

Tekstin editointi muuttui luonteeltaan läpi editointiprosessin, mikä näkyi esimerkiksi hyödynnettyjen tuotantokriteerien vaihteluna editoinnissa juttuversioista toiseen. Kuten tulosluvussa esitin, interventioden lukumäärät vaihtelivat editointityypeittäin suuresti eri tekstiversioiden välillä ja versioiden sisäisessä jaksorakenteessa. Rotuteorioiden suurmaa -jutun editoinnissa huomio siirtyi kronologisessa tarkastelussa kokonaisuuksista kohti yksityiskohtia. Käsittelevän editoinnin vaiheessa editointi suuntautui juuri kokonaisuuksiin: tiettyjen avainkohtien, aloituksen ja lopetuksen, hiomiseen sekä jutun rajauksen tarkentamiseen. Lisäksi editoija pyrki interventioillaan tuomaan esiin tekstin tarinallisuutta.

Tutkimushaastattelussa kaikkiaan tärkeimmiksi editointikohteiksi, erityisesti aikapaineessa, editoija mainitsi jutun aloituksen ja lopetuksen sekä hyvän suomen kielen. Havainto tuli esiin paitsi tutkimushaastattelussa myös tekstiaineistossa. Ensimmäisessä editoidussa tekstiversiossa interventiot painottuivat nimenomaan aloitukseen, jonka ensimmäiset viisi kappaletta säilyivät ensieditoinnin jälkeen koskemattomina. Lopetuksen editoinnin keskeisyyttä kuvastaa se, että editoija luonnehti Rotuteorioiden suurmaa -jutun päätösvirkkeeseen liittynyttä siirtoa ja siitä seurannutta kappalerakenteen muutosta ”melkein tärkeimmäksi” asiaksi koko kyseisen jutun editointiprosessissa. Jutun lopetus editoitiin vasta viimeisen tekstiversion aikana, eli viimeistelevässä editoinnissa, mutta katson sen osin kuuluvan käsittelevään editointiin, sillä toimittaja kirjoitti sen juttuprosessin loppupuolella. Lopetusta ei ollut siis mahdollista editoida ennen viimeistelevää editointia.

Jutun aloitus kuuluu Vandendaelen ja kumppaneiden (2015, 368) mukaan uutisartikkelin kohtiin, joita editoidaan eniten ja joissa jutun silmäily muuttuu varsinaiseksi lukemiseksi.

Tutkimukseni vahvasti tulosta siitä, että jutun aloitukseen suunnataan editoinnissa paljon huomiota ja että aloituksen merkityksen ajatellaan olevan suuri lukijoiden huomion vangitsemisessa. Kuitenkin kiinnostavaa on, että juttua ei esimerkiksi varsinaisesti alustavasti otsikoitu ja sille ei kirjoitettu ingressiä vielä käsittelevän editoinnin vaiheessa.

Avainkohtien editoinnin lisäksi nostan esiin tärkeänä huomiona sen, että käsittelevässä editoinnissa eräs keskeinen seikka on ikään kuin tarkentaa ja ylläpitää jutun rajausta. Editotaja perusteli ensimmäisellä editointikerrallaan korvauksia ja poistoja usein liian tiedon karsimisella ja toisteisuuden vähentämisellä. Nämä perustelut viittaavat Vandendaelen (2018, 276) alkuperäisistä tuotantokriteereistä päällisin puolin ensimmäiseen: pidä juttu lyhyenä ja yksinkertaisena. Uudemmissa tuotantokriteereistä (Vandendaele 2017, 113) ei löydy luontevasti tämänkaltaisia poistoja ja korvauksia kuvaavaa kriteeriä. Kuitenkaan mainittujen ensimmäisen editointikerran korvauksien ja poistojen tarkoituksena, ainakaan liian tiedon karsimisen perusteen suhteen, ei ollut sinänsä tekstin kutistaminen konkreettisesti lyhyemmäksi vaan ennemmin sisällöllinen ja kielellinen tiivistäminen. Featuren tyyliä ei uutisten, joiden kontekstissa Vandendaelen (2017;2018) tuotantokriteerit ovat muovattu, tavoin ole sisäänrakennettua tiivyyden tavoitetta, eikä Kuukausiliitteellä tutkimushaastattelujen perusteella ole tiettyjä juttutyyppeihin liittyviä pituusrajoja. Katsonkin sisällöllisen tiivistämisen liittyvän olennaisesti rajauksen aiheeseen, mikä nousi esiin tutkimushaastatteluissa.

Sekä editoijan että toimittajan tutkimushaastatteluissa keskusteltiin ”toisen jutun aiheista”. Niillä tarkoitettiin esimerkiksi tuolloin käsillä olleeseen juttuun mahtumattomia anekdootteja tai teemoja, joista olisi ikään kuin voinut kirjoittaa toisen, oman juttunsa. Tällaista jutun rajaukseen liittyvää karsimista tehtiin käsittelevässä editoinnissa paitsi yksityiskohtaisemmalla lause- ja virketasolla myös laajemmin kappaletasolla. Editotaja esimerkiksi poisti viimeisestä versiosta muutamia kappaleita suomen eri heimojen erityispiirteiden kuvailuun liittyen, sillä hän katsoi niiden olevan liian kaukana jutun keskeisestä näkökulmasta. Juttuun jäi poistojen jälkeen kaksi heimojen piirteitä kuvailevaa kappaletta, ja ne olivat editoijan mukaan jutun kannalta riittävät.

”Vaikka se olisikin ihan hauskaa, että siellä olisi enemmän tekstiä, millaisia hämäläiset ovat – se on niin kuin eri jutun aihe. Juttu kertoo kuitenkin kansanliikkeestä, joka palauttaa kalloja Suomeen.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Kyseiset interventiot toteutettiin viimeiseen tekstiversioon, joskin katson niiden lukeutuvan tästä huolimatta osin käsittelevään editointiin, sillä kappalelisäykset oli tehty vasta edeltävään tekstiversioon toimittajan kirjoituskerralla eikä niitä siksi ollut ollut aiemmin mahdollista editoida. Toimittajan mukaan kyseisistä kappalepoistoista oli käyty etukäteen keskustelua hänen ja editoijan välillä.

Yksityiskohtaisemmalla tasolla editoijan sanoin ”turhan” informaation vähentäminen poistoilla ja korvauksilla näkyi asiana, jolla editoija pyrki saamaan tekstin huomion tarinan ja lukijan kannalta olennaisimpaan. Katson tällaisen lukijan kannalta olennaisen ja epäolennaisen rajanvetojen palvelevan jutun rajauksen toteutumista, vaikka keskimäärin jutun rajauksen katsotaankin liittyvän eritoten sen näkökulmaan (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 67). Seuraavassa editointiesimerkissä on ensimmäiseen jaksoon tehty poisto, jonka editoija karsi mielestään lukijalle ylimääräisenä seikkana. Editoijan mukaan kyseisessä kohdassa lukijan oli olennaista saada kuva siitä, että aivotutkija Retzius on niin sanotusti tärkeä ihminen, jolla on rikas vaimo, kun taas lehden omistaminen ei ollut keskeistä.

Hänen vaimonsa Anna Retzius oli iltapäivälehti Aftonbladetin perustajan tytär ja perijä. Joidenkin vuosien ajan Gustaf Retzius oli Aftonbladetin päätoimittaja **ja omisti lehteä vaimonsa kanssa.**

Hänen vaimonsa Anna Retzius oli iltapäivälehti Aftonbladetin perustajan tytär ja perijä. Joitakin vuosia Gustaf Retzius oli Aftonbladetin päätoimittaja.

Editoija luonnehti tutkimushaastattelussa yleisellä tasolla juttuun tehtyjä editointimuutoksia ”pieneksi sujuvoittamiseksi” ja puhui näistä ikään kuin ylimääräisen informaation poistoista tietynlaisena tehokkuutena lukijan kannalta: tekstissä halutaan kertoa vain tarinan kannalta merkityksellisiä seikkoja.

”Yksityiskohdat ovat tärkeitä ja hyviä, mutta niillä pitää olla jokin merkitys. – – Että kun kirjottaminen on sellaista, että siinä – – kirjottaja ottaa niin kuin sen lukijan aivot haltuun ja vie niitä sinne, minne haluaa. Niin siinä – – pitää mennä suoraan.”
(Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Toisaalta rajaamiseen liittyvät interventiot eivät pelkästään merkinneet poistoja ja korvauksia. Keskustelua siitä, mikä jutun ja lukijan kannalta on olennaista mainita, käytiin tutkimushaastatteluissa myös esimerkiksi lisäyksen kohdalla, jossa kerrottiin Miss Universum Armi Kuuselasta: editoijan mukaan Kuusela täytyi mainita jutussa, jos Miss Eurooppa Ester Toivonenkin mainittiin.

Editoijan haastattelussa ”toisen jutun aiheet” ilmenivät siis paitsi verbaaliseen, ohjaavaan editointiin liittyvänä keskustelunaiheena myös käsittelevän editoinnin perusteena etenkin poistojen ja korvausten kohdalla. Hieman edellisestä poiketen Töyry, Rätty ja Kuisma (2008, 18–19, 68) painottavat rajauksen editointia asiana, joka liittyy juuri ohjaavaan editointiin ja keskittyy juttuprosessin alkuvaiheissa käytäviin keskusteluihin. He kuitenkin mainitsevat editoijan ohjaavan toimittajaa löytämään jutusta oleellisen myös kirjoitusprosessin aikana (mts. 18).

Jutun tällaiseen rajaamiseen liittyvää tuotantokriteeriä Vandendaele (2017; 2018) ei esitä. Featurejutun editointiprosessin aikana hienosäädettävä jutun rajaus voisikin olla tämän tutkimuksen havaintojen perusteella oma tuotantokriteerinsä, jossa olennaista on laajaa featuretekstiä editoidessa pohtia, mikä on jutun näkökulmassa olennaista mainita lukijalle ja mikä taas ei. Tutkimukseni puitteissa jutun aiheen rajaaminen näyttäytyi editoijalle ja toimittajalle yhteisenä, jatkuvaluonteisena prosessina, johon liittyy paitsi keskustelua myös teksti-interventioiden tasolla laajempaa ja suppeampaa editointia. Käsitteleväänkin editointiin kuului näin ollen kielellisen ilmaisun ja jutun rakenteen eli lukukokemuksen parantamisen (Töyry, Rätty & Kuisma 2008, 19) ohella myös jutun sisällön ja näkökulman muokkaamista.

Edellä käsitellyn sisällöllisen tiivistämisen rinnalla tekstiä karsittiin käsittelevässä editoinnissa luonnollisesti myös kielellisesti. Tämän poistoilla ja korvauksilla tehdyn tiivistämisen intentiona oli tutkimushaastattelun perusteella sujuvuuden lisääminen, mikä viittaa Vandendaelen (2018, 276–284) alkuperäisissä kriteereissä sekä jutun lyhyenä ja

yksinkertaisena pitämisen kriteeriin että jutun selkeänä ja rakenteeltaan sujuvana pitämisen kriteeriin. Tarkennetuissa kriteereissä (Vandendaele 2017, 113) sille ei löydy yhtä lailla helposti sovellettavaa vastinetta. Rajaamiseen ja tiivistämiseen liittyvä tutkimustulos vaikuttaa siten kokonaisuudessaan sopivan enemmän alkuperäisiin kriteereihin.

Viimeinen käsittelevää editointia koskeva tulos liittyy featuretyylilajiin liittyvään tarinallisuuteen ja niihin editointiprosessin interventioihin, joilla sitä pyrittiin edistämään. Editotaja perusteli käsittelevässä editoinnissa tekemiään lisäyksiä seuraavasti: ne muun muassa johdattivat kertomusta eteenpäin, toivat esiin kertojaa ja jutun henkilöitä, helpottivat jutun etenemistä ja toivat juttuun rytmiä. Perusteet viittaavat paitsi rakenteen myös tyylin kriteeriin Vandendaelen (2017, 113) uudemmissa kriteereissä. Varsinaisesti kertomuksellisuuteen tai tarinallisuuteen liittyviä kriteerejä Vandendaele (2017; 2018) ei listauksissaan esitä, mikä on ymmärrettävä, sillä hänen määrittelemänsä kriteerit on kehitetty uutisjournalismiin sopiviksi. Kertomuksellisuuteen liittyvät piirteet ovat featurejournalismille luonteenomaisia, minkä vuoksi näen, että tarinallisuuden kriteeri olisi kyseisessä tekstilajissa mielekäs. Esimerkiksi seuraavaa lisäystä editotaja perusteli sillä, että uudella toteamuksella johdatetaan kertomusta eteenpäin ja kommentoidaan sitä sen päähahmon näkökulmasta.

Retzius keräsi matkaltaan noin 70 suomalaista pääkalloa. Ne kaivettiin Enosta, Pielavedeltä ja Rautalammilta.

Retziuksen matka onnistui, ja hän sai mukaansa noin 70 suomalaista pääkalloa. Ne kaivettiin Enosta, Pielavedeltä ja Rautalammilta.

Edellä mainittujen havaintojen lisäksi käsittelevässä editoinnissa hyödynnettiin laajasti muitakin kriteereitä. Vähälukuisia siirtoja editotaja perusteli sujuvoittamisella ja ajatusvirheen oikaisemisella, mikä viittaa Vandendaelen (2017, 113) uusien kriteerien rakenteen ja toisaalta osin faktojen paikkansapitävyyden kriteeriin. Editotaja perusteli korvauksia, aiemmin käsiteltyjen näkökulmien ohella, myös tekstin selkeyttämisellä tavalla, mikä viittaa uudemmissa kriteereissä (mp.) kielen tarkkuuden ja rakenteen kriteereihin. Jälkimmäinen kriteeri koskee itse artikkelin rakenteen lisäksi myös lauserakenteita. Niin ikään korvauksen perustelu, ajatuksen ”nostaminen”, jolla editotaja viittasi esimerkiksi ilmaisujen selkeyttämiseen niiden painotusta korostaen, sopii

kriteereistä parhaiten jälleen joko aiemmin mainittuun (lause)rakenteen kriteeriin tai vanhempien tuotantokriteerien (Vandendaele 2018, 276) jutun selkeyden ja rakenteen sujuvuuden kriteeriin.

Editoijan mukaan alkuvaiheen editoinnin tavoitteena on saada juttu ”hahmollensa” ja saada juttuun hyvä alku, keskikohta ja loppu. Yleisellä tasolla käsittelevää ja sen aikana tapahtuvaa ohjaavaa editointia luonnehtivat siten avainkohtiin, rajaukseen ja osin tarinaan liittyvät seikat. Esitän, että Vandendaelen (2017; 2018) uutisjournalismiin ja viimeistelevään editointiin suuntautuvien tuotantokriteerien sovittamiseksi featuren tekstilajiin ja pitkäjänteisempään editointiprosessiin tulisi listauksissa ottaa huomioon tässä luvussa esille tullut rajauksen ja kenties myös tarinallisuuden kriteeri. Nykyisiä Vandendaelen (2017; 2018) kriteeristöjä hyödyntäen useat jutun rajaukseen ja tarinallisuuteen liittyvät perustelut tulivat nimittäin luetuiksi sellaisiin tuotantokriteereihin, joihin ne vain osittain sopivat.

5.3 Viimeistelevässä editoinnissa tavoitellaan tiiviyyttä ja miellyttävää ulkoasua

Editoija kertoi tutkimushaastattelussa yrittävänsä editointiprosessin lopussa tehdä jutun mahdollisimman hyväksi ”yksityiskohtia myöten”, eli toisin sanoen jutun suurien linjojen editoinnista siirrytään kohti pienempiä seikkoja. Viimeistelevän editoinnin vaiheen erityispiirteenä näyttäytyi Vandendaelen (2017, 113; 2018, 276–284) kriteereistä lyhyenä ja yksinkertaisena pitämisen, flow’n ja ulkoasun kriteerien painottuminen.

Vandendaele ja kumppanit (2015) kirjoittavat tutkimuksensa lopputuloksissa, että vastoin yleistä käsitystä toimitussihteerit tekevät paljon muutakin kuin ”trimmaavat pois läskit” eli leikkaavat jutusta pois epäolennaisen, toisteisuuden ja latteudet, jotta juttu mahtuu sille painetussa lehdessä varattuun paikkaan. Kuitenkin tutkimuksessani viimeistelevän editoinnin vaiheessa poistovoittoisuus, korvauksissa ilmeinen ilmaisun tiivistäminen ja editointien perusteluissa havaittavissa oleva lyhyiden ja yksinkertaisuuden kriteerin korostuminen viittaavat kuitenkin juuri tällaiseen niin kutsuttuun ”läskien trimmaamiseen”. Kun käsittelevän editoinnin vaiheessa jutun lyhyenä ja yksinkertaisena pitämisen kriteerin tavoitteena ei pääsääntöisesti ollut lyhentää juttua sen pituuden vuoksi, viimeistelevässä

editoinnissa kyseisen kriteerin tavoitteena oli päinvastoin juuri se: taittomalliin sovittaminen. Viimeistelevässä vaiheessa editointia tehtiin lehden sivuille taitto-ohjelmassa, mikä selittää taittoon liittyvien perusteiden runsautta.

”Tuohon taittoon asettaminen ja lyhentäminen – ja orporivit ja orpotavut, että se on tällaista, näitä painoteollisuuden vanhoja sääntöjä noudatetaan. Ja sitten, kun – on tietty sivumäärä ja tietyt kuvat, niin sehän [juttu] ei mene siihen [printtilehden sivuille] tasan, se on vaan laitettava siihen tasan sitten, se tapahtuu lyhentämällä. Lyhentäminen on parantamista käytännössä aina, melkein aina.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Kuitenkin Vandendaalen (2017, 105–106) tutkimuksessa, jossa alkuperäiset tuotantokriteerit määriteltiin uudelleen, haastatellut toimitussihteerit ajattelivat, ettei lyhyenä ja yksinkertaisena pitäminen ollut itsessään tuotantokriteeri vaan juttuja lyhentäviä interventioita tehtiin aina samalla jostakin toisesta syystä. Silti samaan aikaan ”läskien trimmaaminen” nähtiin olennaisena osana työtä (mp.). Tutkimukseni vahvistaa tätä käsitystä, jonka mukaan jutun lyhentäminen tavoitemittaan on keskeinen osa viimeistelevää editointia mutta lyhentämistä tehdään pitkälti jonkin toisen tuotantokriteerin ohjaamana.

Esimerkiksi seuraavaa korvausta editoija perusteli osittain taittoon lyhentämisellä. Toiseksi perusteeksi hän mainitsi kuitenkin sujuvuuden lisäämisen, minkä vuoksi kyseisessä esimerkissä voidaan nähdä uusien kriteerien (Vandendaele 2017, 113) tyylin ja lauserakenteen kriteerien vaikuttaneen interventiopäätökseen. Editoija toisaalta muokkasi kohtaa omien mieltymystensä mukaiseksi ja toisaalta yksinkertaisti lauseen verbiakennetta.

Hän *on valmistautunut järjestämään* vainajille siunaushetken, jos heidät saadaan toimitettua takaisin Pälkäneelle.

Hän *aikoo järjestää* vainajille siunaushetken, jos heidät saadaan takaisin Pälkäneelle.

Lyhentävissä interventioissa keskeiseksi vaikuttavaksi tekijäksi nousi painoteollisuuden säännöt, kuten Malkavaaran aiemmasta sitaatista on luettavissa. Tällainen peruste kuvastaa ensi sijassa flow'n tuotantokriteeriä, jossa keskitytään yksittäisen artikkelin ja samalla julkaisun graafiseen sujuvuuteen ja rytmiin (Vandendaele 2017, 113). Taiton säännönlaisuuksissa on kyse alalla vakiintuneista tavoista esittää tekstiä lehtien sivujen palstoilla esteettisesti sujuvalla tavalla. Vandendaele (mts. 112) katsoikin flow'n kriteerin olevan yksi lähinnä taittajan hyödyntämistä kriteereistä. Kuitenkin tutkimuksessani editoija hyödynsi kyseistä kriteeriä runsaasti yksittäisen artikkelin editoinnissa, ja hän kuvasikin työnsä lähestyvän osittain taittajan työtä:

”Meillä on semmoinen työtapa, että me olemme hyvin sillä tavalla päällekkäin, meidän ammattimme, että minäkin olen vähän niin kuin osaksi graafikko ja graafikko on osaksi toimittaja.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Tekstin visuaalinen sujuvuus nousi viimeistelevän editoinnin vaiheessa niin merkittäväksi seikaksi, että editoija oli valmis näkemään sen vuoksi melko paljon vaivaa. Esimerkiksi jutun loppupuolen korvauksessa, jossa editoija muutti ilmaisun ”Kutsuiko hän sitä haudanhäpäisyksi?” muotoon ”Puhuiko hän haudanhäpäisystä?”, oli merkille pantavaa, että se vaati editoijalta lisätyötä. Interventio tehtiin haastatellun sitaattiin, ja editoija kertoi soittaneensa asiasta toimittajalle ja kysyneensä, voisiko kohdan muuttaa. Haastateltu oli ruotsinkielinen, joten editoija katsoi sitaatin suomennoksessa olevan liikkumavaraa. Intervention syyksi editoija kertoi juuri painoteollisuuden säännönlaisuudet. Seuraavassa kuvassa (kuva 2) näkyy valmis, taitettu jutun lopetus, jonka vasemmanpuoleisen palstan alalaidassa on aiemmin mainittu sitaatti. Kuvaa seuraavassa sitaatissa editoija perustelee kyseistä korvausta.

Esimerkiksi 1600–1700-luvuilla elänyt Turun akatemian professori **Daniel Juslenius** loi teorian, jonka mukaan suomalaiset olivat kehittäneet kirjoitustaidon ennen roomalaisia. Antiikin kansat saivat sivistyksensä suomalaisilta.

Historiankirjoitus onkin tavallaan tarinankirjoitusta, Ljungström sanoo. Ruotsin sana historia tarkoittaaakin sekä historiaa että tarinaa.

”Ja paras tarina voittaa.”

Itse asiassa Retziuksen aivojakin kannattelee tarina. Ljungström sanoo, että on mahdollista, että aivot ovat toisen ihmisen, koska vuosia sitten kahden aivopurkin etiketit menivät sekaisin. Hetken oli epävarmaa, kuuluivatko aivot Retziukselle.

”Mutta olemme aika lailla varmoja, että nämä ovat oikeat.”

Suomalaisten kallojen tarina on vielä kesken. Ljungström on seurannut keskustelua tarkasti. Erityisesti häntä mietityttää se, mitä presidentti Sauli Niinistö tarkalleen ottaen sanoi kalloista.

”Puhuiko hän haudanhäpäisystä? Tiesikö presidentti, mistä puhui, vai oliko siinä toimittajan tulkintaa?” Ljungström mietti.

Tarkistetaan asia presidentiltä.

Tasavallan presidentin kanslian mukaan Sauli Niinistö on välittänyt tiedon kallonpalautusvaatimuksista Ruotsille maan pääministerin esikunnan kautta syksyllä 2019, kun pohjoismaisia pääministerejä kokoontui Kultarantaan keskusteluihin. Pääministeri Löfvenin kanssa Niinistö ei ole keskustellut asiasta suoraan.

Ruotsi vastasi heti seuraavana päivänä, että tieto kalloista oli välitetty opetusministeriölle, joka oli välittänyt tiedon Karoliiniselle instituutille. Ruotsin pääministeri ei kanslian mukaan voi antaa erityistä palautuskäskyä instituutille, joka on itsenäinen viranomais.

Ja siellä vaatimukset ovat kyllä tiedossa.

Mutta oliko Niinistön Pälkäneellä antama lausunto siteerattu oikein?

Haudanhäpäisy?

Kyllä, niin Niinistö sanoi, kanslia vahvistaa.

Suomalaisten pääkallojen palauttamista presidentti Sauli Niinistö ei tässä vaiheessa halunnut kommentoida. ●

Kuva 2: Taitetun printtijutun lopetus.

”Kun tuossa on tuo viimeinen jakso – – T-anfangi alkaa [oikeanpuoleisen palstan ylälaidasta], ja tuossa on tuo tiukka tila ollut, ja sitten minun on pitänyt saada se mahtumaan tuohon [tilaan], koska jos siirtäisin T:n [edellisen palstan puolelle sivun alalaitaan], – – [jutun loppuun] tulisi monta riviä lisää. Niin sitten minun on pitänyt vaan lyhentämällä lyhentää se. (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Vandendaelen (2017, 113) uusissa tuotantokriteereissä on annettu verrattain paljon tilaa sekä visuaaliseen että kielelliseen esteettisyyteen viittaaville kriteereille. Tyyllisopimusten kriteeri koskee sekä kieleen liittyviä julkaisukohtaisia tyyllisopimuksia että visuaalisuuteen ja taittoon liittyviä sopimuksia. Erotuksena siitä tyylin kriteerissä keskitytään kielivalintoihin yksilölliset mieltymykset mukaan lukien ja ulkoasun kriteerissä vastaavasti muotoilun valintoihin yksilölliset mieltymykset mukaan lukien. (mp.) Myös flow’n kriteeri osaltaan vaikuttaa jutun visuaalisesti miellyttävän esittämistavan tavoitteeseen samoin kuin rakenteen kriteeri kielelliseen miellyttävyyteen. Tutkimukseni perusteella tällainen

kriteerilistassa ilmenevä estetiikan painotus on perusteltu ratkaisu aivan erityisesti visuaalisuuden osalta viimeistelevän editoinnin vaiheessa, jota myös Vandendaelen tutkimukset (2017; 2018) käsittelevät. Tekstin editointia tehtiin viimeistelevässä editoinnissa usein sen vuoksi, miltä lehti lukijan silmiin näyttää, ei välttämättä kielellisten tyylivalintojen vuoksi.

Vanhoista kriteereistä (Vandendaele 2018, 276–284) tunne julkaisusi -kriteeriä ja uusista kriteereistä (Vandendaele 2017, 113) tyylisopimusten kriteeriä vastaavat perustelut puuttuivat pitkälti editoijan haastattelusta suoraan kielellisiin seikkoihin liittyen. Puuttumiseen voi vaikuttaa se, että editoijan kertoman mukaan Kuukausiliitteellä ei ole kirjoittamista tai editointia standardoidusti ohjaavia konsepteja, kuten juttutyyppejä. Rajojen rikkomista ja omanlaisten juttujen toteuttamista pidettiin julkaisussa hyvin toivottavana. Editoijan rooli liitepääällikkönä merkitsee sitä, että hän on avainasemassa sen määrittämisessä, millä säännöillä julkaisun juttujen tulee toimia. Toisaalta hänen pitkä kokemuksensa Kuukausiliitteen editoijana on todennäköisesti tehnyt tiettyjen julkaisukohtaisten ilmaisutapojen editoinnista automaattista, jopa tiedostamatonta. Vastaavasti editoijan tutkimushaastattelussa ei suoranaisesti ilmennyt tyylisopimusten kriteeriin sisältyviä taiton tai muotoilun sopimukseen liittyviä perusteita, mikä oli odotettavissa, sillä sellaisten kriteerien hyödyntäminen kuuluu ensisijaisesti taitajan työhön.

Tutkimushaastattelussa editoija ei sinänsä myöskään maininnut kielelliseen tyyliin liittyviä seikkoja, mutta hän perusteli joitakin interventioita käsityksellään siitä, mikä on kielellisesti ”parempaa”. Hieman vastaavasti Vandendaelen (2020, 1667) tutkimuksessa toimitussihteerit ja graafikot eivät aina pystyneet perusteellisesti selittämään, miksi jokin tietty muutos oli tehty, kun alkuperäinen teksti oli kielensä ja julkaisunkohtaisen tyyliinsä osalta moitteetonta. Toisinaan muuta selitystä ei löytynyt kuin henkilökohtaiset mieltymykset. Kyseisen tutkimuksen informantit ajattelivat, että yksilön mieltymysten mukainen estetiikka voidaan laskea omaksi tuotantokriteerikseen eli piileväksi muutoksen motivaattoriksi. (mp.) Tyylin kriteeriin liittyvät asiat vaikuttivat siis olevan sekä hyvin henkilökohtaisia että jokseenkin vähäisesti sanallistettuja. Editoija kommentoi tutkimushaastattelussa tyyliin liittyviä asioita lähinnä yleisellä tasolla:

”Esimerkiksi kouluissa monet äidinkielenopettajat ovat halunneet, että on eläviä verbejä ja predikaatteja ja elävää kieltä ja runsas sanavarasto, niin se on usein mielestäni – – huonoa kirjottamista, koska se on raskaampaa lukea ja vaikeampaa ymmärtää. Pitää ymmärtää, missä kohdassa [tulee] käyttää tavallisia ilmaisuja ja missä kohtaa erikoisempia. Jos on tarkoitus pysäyttää lukija, niin sitten, mutta jos on tarkoitus vaan edetä, niin – – on parempi käyttää tutumpia sanontoja.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Samalla editoijan tekemät interventiot näyttäytyivät kuitenkin toimittajalle kiinnostavalla tavalla kieleen liittyvänä tyyllillisenä asiana:

”Laurin editoinnit olivat tosi hyviä, ne niin kuin tekivät tästä tekstistä sujuvampaa ja semmoista jotenkin lämpimämpää.” (Jussi Sippolan tutkimushaastattelu)

Kuten lyhyenä ja yksinkertaisena pitämisen tuotantokriteeriä myös tyylin kriteeriä hyödynnettiin usein jonkin toisen kriteerin parina. Vandendaele (2017; 2018) koodasi tutkimuksissaan samanaikaisia kriteerejä dominanteiksi ja resessiivisiksi sen mukaan, kumpi hyödynnetyistä kriteereistä oli vahvemmin esillä aineiston perusteluissa ja kumpi oli läsnä mutta vähemmän painokkaasti. Tyylin kriteerin hyödyntäminen näyttöytyi tutkimuksessani ennemmin resessiivisenä muutoksen motivoijana. Lyhyenä ja yksinkertaisena pitämisen kriteerin kohdalla rajanveto siinä, hyödynnettiinkö kriteeriä dominantisti vai resessiivisesti, oli häilyvämpi.

Ulkoasun kriteerin hyödyntäminen tuli tekstin kannalta vahvasti esiin taitetun jutun avausaukeaman editoinnissa (ks. luku 4.4). Siinä taittajan työpanos vaikutti olennaisesti siihen, miten juttu voitiin otsikoida ja millainen ingressi sille voitiin kirjoittaa. Koska taittajan työ tai jutun visuaalinen ulkoasu ei tässä tutkimuksessa ollut tarkastelun kohteena, ei myöskään ulkoasun kriteerin hyödyntämisestä saatu tätä enempää informaatiota.

Vaikka viimeistelevässä editoinnissa painoutuivat visuaalisuuteen joko suoraan tai välillisesti liittyvät kriteerit, hyödynnettävien kriteerien kirjo oli kuitenkin laaja. Editoiija kuvaili vaiheen muutosten perusteluja seuraavasti:

”No siis kaikki mahdolliset syyt tietysti – – ajatuksen kirkastamisesta kielen kirkastamiseen ja asian ymmärrettävyyden parantamista ja kielellistä tehoa ja kaikkea, kaikkea näitä, ja typoja poistetaan ja pilkut paikalleen ja kaikkea mahdollista.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Töyry, Rätty ja Kuisma (2008, 15, 19) kirjoittavat, että viimeistelevä editoinnin vaihe on eräänlaista hienosäätöä, jossa keskitytään otsikoihin, ingressiin, kuvateksteihin ja nostoihin ja joka tehdään usein taitetuilla aukeamilla yhteistyössä graafikon kanssa. Tutkimukseni havainnot sopivat hyvin tähän määritelmään, sillä työtä tehtiin paitsi taitetuilla sivuilla yhdessä graafikon kanssa myös juuri mainittujen elementtien parissa. Samaten Vandendaelen (2017, 110) havainnot editoijan ja graafikon välisestä tiiviistä yhteistyöstä viimeistelevässä editoinnin vaiheessa pitivät paikkansa myös omassa aineistossani siitä huolimatta, että tutkimukseni konteksti eli jutun tekstilaji ja julkaisu poikkesi Vandendaelen tutkimuksesta, jossa tarkastelun kohteena oli uutisellinen sanomalehtijournalismi.

5.4 Työparikohtainen suhde määrittää editoinnin painotusta ja laajuutta

Editoijan ja toimittajan välinen yhteistyö vaikuttaa editointiin hyvin konkreettisella tasolla. Editointiprosessissa työnjako editoijan ja toimittajan välillä näyttää tutkimukseni kontekstissa tilanteiselta ja persoonaan sitoutuneelta. Editoijan tarkastelemien seikkojen painotus riippuu jutun aihepiiristä ja toimittajan työtavoista ja vahvuuksista. Toisaalta editointiin liittyy editoijan ja toimittajan välisen suhteen laatu, esimerkiksi se, kuinka tuttuja he toisilleen ovat.

Editoija painotti tutkimushaastattelussa, kuinka erilaisia editointiprosessit voivat sekä juttu- että kirjoittajakohtaisesti olla: jokin juttu voi vaatia esimerkiksi suurempia rakenteellisia muutoksia, kun taas toisen jutun parissa täytyy keskittyä enemmän tarkistamaan ajatusketjujen järkevyyttä ja faktojen paikkansapitävyyttä. ”Tyypillisen” Kuukausiliitteen editointiprosessin kuvaaminen oli siten hankalaa. Eniten samanlaisuutta editointiprosesseissa on editoijan mukaan samojen kirjoittajien kanssa työskennellessä.

”Se menee sillä tavalla, että kun kirjoittajat ovat tuttuja, niin minä hyvin selvästi tiedän, että missä asioissa heillä ei ole ongelmia ja missä heillä on ongelmia.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Rotuteorioiden suurmaa -jutun editointiprosessia editoija kuvasi ”pikku näpertelyksi” viitaten siihen, ettei siinä ollut tarvetta isomman mittaluokan interventioille. Editoija luotti toimittajan faktantarkistukseen, minkä vuoksi valtaosa osa hänen editoinnistaan kohdistui toisaalle. Toimittajan työtavat toimivat näin editoijan työpanoksen ohjaajana. Editoijan interventioiden perustelut vaihtelivatkin melko paljon läpi juttuprosessin, kuten kahdesta aiemmasta alaluvusta on nähtävissä, kun taas toimittajan interventiot painoutuivat perusteiltaan selkeästi faktojen tarkkuuden kriteeriin, joka löytyy sekä vanhemmista että uudemmissa tuotantokriteeristöistä (Vandendaele 2018, 276–284; 2017, 113).

Esimerkiksi viimeisessä tekstiversiossa toimittaja perusteli tekemiään interventioita, enimmäkseen lisäyksiä, eksplisiittisesti faktantarkistamisella, tiedonhankinnalla, jutusta heräävien mielikuvien oikeellisuudella, lisäyksen olennaisuudella tekstin sisällön kannalta sekä haastateltavien kanssa käytyjen keskustelujen vuoksi syntyneillä muutostarpeilla. Toimittajan perustelut koskivat näin likipitään aina faktojen ja lähteytyksen tarkkuutta koskevaa tuotantokriteeriä. Tutkimuksessani toimittajan ja editoijan välisessä työnjaossa faktantarkistamisen merkittävä painottuminen toimittajalle on kiinnostava seikka. Julkaisun luotettavuuden varmistaminen, osin siis myös faktojen tarkistaminen, on nimittäin katsottu tärkeäksi osaksi editoijana toimivan toimitussihteerin työtä (Vandendaele 2017, 79). Tutkimushaastatteluissa editoija puhui oman faktantarkistuksensa rajoista, sillä toimittaja on jutussa käsittelemänsä aiheen asiantuntija.

Osin faktantarkistamiseen liittyen toimittaja kertoi tutkimushaastattelussa tasapainotelleensa historiaan keskittyvän jutun kirjoittamisen haasteiden kanssa: Erilaisista historiallisista lähteistä tulee esimerkiksi osata rajata ja tiivistää oleellinen juttua varten. Toimittaja huolehti niin ikään siitä, että historiasta kerrottaessa mennyttä ei tulkittaisi väärin nykypäivän lähtökohdista. Seuraava esimerkki kertoo tällaisista haasteista, erityisesti tekstistä heräävien mielikuvien ja jutun haastateltavien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta nousevien muutostarpeiden osalta. Kolmannessa tekstiversiossa toimittaja oli korvannut sanan ”järjestelmällisesti” sanalla ”vaistomaisesti” kohdassa, jossa

kontekstina oli Suomen roolin häivyttäminen Ruotsin historiassa Ruotsin suurvaltaprojektin aikana 1800-luvulla (ks. luku 4.3.). Toimittaja kommentoi tekemäänsä muutosta näin:

”Tässä oli taustalla keskustelu haastatellun tutkijan kanssa, ja me keskustelimme siitä, että ryhdyttiinkö sitä järjestelmällisesti häivyttämään. Niinkin voi sanoa, mutta – – tämän voi myös lukea hänen näkemykseensä asiasta. Niin hän piti sitten parempana ilmaisuna sitä, että se tapahtui jollain tasolla vaistomaisesti. Mutta oliko se sitten vaistomaista vai oliko se jotenkin ylhäältä ohjattua ja järjestelmällistä, niin tämä on ehkä semmoinen, mistä voi historiantutkimuksessa sitten kiistellä. (Jussi Sippolan tutkimushaastattelu)

Jutun aihepiiri vaikutti paitsi faktantarkistukseen myös siihen, miten toimittaja suhtautui editointiin. Sekä editoijan että toimittajan mielestä Rotuteorioiden suurmaa -jutun käsittelytapa oli lähellä tiedon välittämistä. Tällainen lähestymistapa vaikutti siihen, ettei toimittaja suhtautunut tekstiin sitä editoitaessa niin sanotusti taiteen lajina. Jutun intentio oli toimittajan mukaan olla kiinnostava ikkuna menneeseen, ”näyttää historiaa ja tuoda sitä eläväksi”. Tärkeää toimittajalle oli tekstin sujuvuus, kiinnostavuus ja se, että olennainen tulee kerrottua. Editoijan tekemiin muutoksiin hän suhtautui neutraalisti ja korosti toisten, uusien silmien tärkeyttä: hän oli jutun aiheesta niin syvällä, että pelkäsi unohtavansa, ettei lukija tiedä aiheesta välttämättä mitään. Toimittaja sanoi muutamaan otteeseen editoijan tekemistä muutoksista puhuttaessa ”luottavansa [editoijan] näkemykseen”. Tällainen asennoituminen on voinut mahdollistaa kattavampaa editointia.

”Tämä oli kuitenkin aika paljon sellaista tiedon välittämistä, ja historiallisen tiedon, niin en ollut mitenkään mustasukkainen omasta tekstistäni. En minä ehkä sellainen yleensä ole kirjottajana, ellei ole kyse kolumnista tai jostain, missä olisin jotenkin tosi tarkka siitä rytmistä tai yksittäisistä sanavalinnoista.” (Jussi Sippolan tutkimushaastattelu)

Tällaiseen luottamukseen on voinut vaikuttaa samalla editoijan ja toimittajan aiempi yhteinen työhistoria (ks. luku 3.3) eli toisin sanoen heidän välillensä muodostuneen

työskentelysuhteen laatu. Keskinäinen luottamus näkyi merkittäväällä tavalla editoinnin dialogisena luonteena, minkä eräs piirre oli se, kuinka myös editoija itse oma-aloitteisesti kirjoitti lisää tekstiä juttuun. Esimerkkinä tästä käy hyvin editoijan lisäys Armi Kuuselan valinnasta Miss Universumiksi vuonna 1952 ja sen vaikutuksesta suomalaisten kansalliseen itsetuntoon (ks. luku 4.2). Editoija kertoi tutkimushaastattelussa, että hän saattaa joihinkin editoimiinsa teksteihin tehdä pidempiäkin lisäyksiä tai muuten kirjoittaa tekstiä juttuihin, jos se on mahdollista tietyn kirjoittajan kanssa työskennellessä.

”Joskus on sillä lailla, että olen saattanut esimerkiksi kirjoittaa sen jutun koko ensimmäisen anfangijakson. – – Sehän riippuu vähän siitä ihmissuhteestakin, että jos se [kirjoittaja] on semmoinen, jonka kanssa olen ikiajat tehnyt [töitä ja] joka tuntee tämän, niin sittenhän siinä ei ole niin kuin mitään. Minä vaan sanon, että kirjoitin tommoisen, katso mitä tykkäät, että ei se ole sen kummempaa. Mutta jos on nuori toimittaja ja hän jännittää ja pelkää minua ja sillä lailla, niin en minä sitten sillä lailla voi tietenkään tehdä.” (Lauri Malkavaaran tutkimushaastattelu)

Editointiprosessin laajuus tai kesto vaihteli niin ikään yhteistyösuhteen mukaan. Editoija kuvaili tutkimushaastattelussa, kuinka erään toimittajan, jonka kanssa hän oli tehnyt töitä noin kahden vuosikymmenen ajan, juttujen kohdalla editointi oli usein hyvin pitkäjänteistä ja -kestoista: editointia voitiin tehdä pisimpien juttujen kohdalla paitsi useissa eri tekstiversioissa myös lopulta tuntien ajan joko puhelimesta tai saman ruudun äärellä keskustellen. Editoinnin laajuuteen, ainakin editoijan työstään kirjoittaman tekstin mukaan, on voinut vaikuttaa kiinnostavasti myös tekstin laatu:

”Usein käy niin, että mitä parempi teksti on käsillä, sitä enemmän sitä editoidaan. Tyhjästä on paha nyhjästä, mutta täydestä nyhjäisee vaikka mitä.” (Malkavaara 2017)

Tässä luvussa esittämäni havainnot editoijan toimittajan käyttämisestä editoinnin perusteista vastasivat enemmän Vandendaelen (2017) myöhemmin määrittämiin tuotantokriteereihin aiempien sijasta. Uudempien kriteerien ansio on alkuperäisen ”Pidä huolta

oikeakielisyydestä ja faktojen ja lähteiden paikkansapitävyydestä” -kriteerin erottaminen kahteen erilliseen kriteeriin, kielen tarkkuuteen ja faktojen tarkkuuteen. Niistä kumpikin oli aineistossani selkeästi erillinen editoinnin peruste, ja niiden hyödyntäminen painottui merkittävästi editoijan ja toimittajan välillä.

6 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa tarkastelin Kuukausiliitteen featurejutun editointia toimittajan ja editoijan välisenä prosessina. Tarkoitukseni oli versioanalyysiä hyödyntämällä kartoittaa, millaisia rakenteeseen, kieliasuun ja merkityksiin liittyviä muutoksia juttuun tehtiin editoinnin aikana ja lisäksi teemahaastatteluilla selvittää, miten näitä muutoksia perusteltiin. Tarkastellessani näillä keinoilla juttuprosessin käsittelevää ja viimeistelevää editointia tuli hyvin ilmeiseksi, kuinka laajasti editointia toteutettiin. Kuten Töyry, Rätty ja Kuisma (2008) ilmaisivat, editointi todella kattoi koko toimituksellisen ja journalistisen prosessin, alkoi julkaisun ja jutun suunnittelusta ja jatkui aina viimeistelyyn ja palautteeseen saakka. Editoija Lauri Malkavaara kertoi tutkimushaastattelussa editoivansa kolme asiaa: julkaisua, tekstiä ja kirjoittajaa. Kaksi ensin mainittua sisältyvät luontevasti editoinnin vaihemalliin (ks. luku 2.3.1), mutta kirjoittajan editoiminen näyttäytyi pelkkää jälkipalautetta dynaamisempaan ja pitkäaikaisempaan prosessiin. Kirjoittajan taitojen harjaannuttaminen editoijan opastuksella ulottui yhdestä juttuprosessista kerääntyneistä havainnoista aina seuraaviin, tuleviin juttuihin.

Palautteenanto tavalla, joka mahdollistaa kirjoittajan kehittymisen ja hyvän yhteistyösuhteen parhaalla mahdollisella tavalla, vaatii taitoa. Tutkimukseni perusteella editoijan ja toimittajan välinen yhteistyösuhte vaikuttaa konkreettisella tasolla tekstineditoinnissa tehtyjen interventioiden laajuuteen eli toisin sanoen siihen, kuinka paljon juttua lopulta editoidaan. Muun muassa siksi on mielenkiintoista, kuinka vähän editoinnin sosiaalista puolta on tarkasteltu ammatti- ja tutkimuskirjallisuudessa. Katson, että panostaminen siihen, miten editointia tehdään sosiaalisesti rakentavalla tavalla ja editointiin suhtaudutaan toimituksissa, voi olla merkittävä valtti julkaisun laadukkuuden näkökulmasta. Jatkuvasti taidoissaan kehittyvät toimittajat ovat etu sekä työnantajalle että lukijoille. Vetävää journalismia ja laadukkaita juttuja syntyyneen parhaiten silloin, kun niitä tehdään yhdessä ja aiemmasta oppien.

Prosessinäkökulma, jota tutkimuksessani lähestyin versioanalyysillä ja sitä täydentävillä retrospektiivisillä haastatteluilla, tarjoaa väylän editoinnin tavoista oppimiseen ja sen tarkasteluun laajemmin alalla ja toimituksissa. Paitsi editoinnin sosiaalisuudesta myös avainkohtien ja rajauksen editoinnista ja niiden olennaisuudesta tekstineditoinnin ensivaiheissa on varteenotettavaa omaksuttavaa käytännön työhön, sillä juuri ne ovat seikkoja, jotka saavat houkuteltua lukijan tekstin ääreen ja myös pitämään otteessaan.

Viimeistelyvaiheen keskeinen huomio on Malkavaaran sanoin se, kuinka tekstin tiivistäminen on melkein aina sen parantamista, ja toisaalta se, kuinka yksityiskohdilla on merkitystä laadukasta juttua tavoiteltaessa. Tutkimustulokseni kannustaa tarkastelemaan sitä, millaisia ovat juttujen kannalta mielekkäät yksityiskohdat ja miten niitä kannattaa hyödyntää.

Prosessin tarkasteleminen tuo journalistisia työtapoja näkyväksi myös journalismin kuluttajille. Suomalaisilla on vahva luottamus mediaan, mutta viimeaikaiset ilmiöt, kuten valeuutiset ja tiettyjen aiheiden polarisoituminen, ovat herättäneet keskustelua luottamuksesta journalismiin (Martikainen, Ojala & Horowitz 2021). Journalististen prosessien tunnetuksi tekeminen ja niiden avaaminen yleisöille voikin kasvattaa merkitystään myös tästä näkökulmasta. Prosessien läpinäkyvyydellä on esitetty olevan tärkeä asema luottamuksessa mediainstituutioihin ja journalismiin (esim. Allen 2008, 324, 334; Deuze 2005, 454–455; Karlsson 2010, 536–537, 2011, 292; Usher 2017, 10–11; Zamith 2019). Tutkimukseni perusteella on keskeistä huomata, kuinka paljon harkintaa juttuprosessissa käytettiin esimerkiksi näkökulmien tarkentamiseen, faktojen tarkistamiseen ja jutun haastateltavien kanssa toimimiseen. Jutunteossa toisin sanoen perusteltiin yleisön luottamuksen kannalta oleellisia seikkoja: millä tavalla ilmiöstä kerrotaan, keitä jutussa kuullaan ja miten jutussa faktana esitetyt asiat todennetaan.

Kuten yllä esitin, Malkavaaran (2017) sanoin ”salaisen työtehtävän” näkyväksi tuominen voikin tulla monesta näkökulmasta tarpeelliseksi. Se voi hyödyttää paitsi kilpailutilanteessa kamppailevia mediataloja ja journalismin alan ammattilaisia myös yleisöjä ja julkista keskustelua.

6.1 Tutkimuksen arviointi

Tämä maisterintutkielma koskee Kuukausiliitteen yksittäistä featurejuttuprosessia, eikä sillä ole tarkoitus saavuttaa yleistettävyyttä. Tutkimukseni aineistoa voitaisiin luonnehtia harkinnanvaraiseksi näytteeksi, sillä siihen pohjaavalla tutkimuksella pyrin ymmärtämään editoinnin ilmiötä aiempaa syvällisemmin (Hirsjärvi & Hurme 2017, 58–59).

Tutkimukseni tavoitteena on hahmottaa niitä editoinnissa tapahtuvia teksteihin tehtäviä muutoksia, joiden avulla Rotuteorioiden suurmaa -juttu on muotoutunut julkaisuvalmiiksi, ja perusteita niiden takana. Osa johtopäätösluvun havainnoista on osittain vastakkaisia

suhteessa aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa esitettyihin havaintoihin ja niistä johdettuihin malleihin ja jaotteluihin. Tämä voi kertoa siitä, kuinka editoija pyrkii sovittamaan työtapansa kuhunkin työtehtävään ja kullekin työparille sopivaksi. Toisaalta tutkimukseni asetelma poikkeaa useiden aiempien tutkimusten asetelmista. Lisäksi tutkimuksessani oli joitakin heikkouksia, jotka täytyy ottaa huomioon sen tuloksia tarkasteltaessa. Käyn niitä läpi seuraavaksi.

Tutkimushaastatteluja ei voitu toteuttaa välittömästi jutun editoinnin päätyttyä, mikä on todennäköisesti heikentänyt stimuloitun mieleenpalauttamisen myönteistä vaikutusta haastatteluista saatavan aineiston laadulle. Haastattelin toimittajan 15 päivän kuluttua ja editoijan 23 päivän kuluttua jutun julkaisusta. Tiedossani ei ole tarkkaa päivää, jona jutun editointi on valmistunut. Menetelmän tutkimuskirjallisuudessa on todettu, että jopa muutamien tuntien viive voi johtaa heikompaan dataan ja saada haastateltavan antamaan sellaisia vastauksia, joita odottaa tutkijan haluavan tai jotka haastateltavalle itselleen tuntuvat uskottavilta (Gass & Mackey 2016, 47, 52). Haastateltavat tunnustivatkin tutkimushaastatteluissaan tekstistä kohtia, joiden editoinnista muistikuvat eivät olleet kyllin kirkkaita, ja ilmaisivat usein suoraan, jos he eivät muistaneet jotakin tiettyä asiaa. Editojalla aika juttuprosessin päättymisen ja haastattelun välillä oli reilun viikon pidempi kuin toimittajalla, ja hän joutuikin haastattelun aikana toisinaan muistelemaan tekemiään ratkaisuja stimulantista huolimatta. Editoija käsittelee lisäksi työssään laajemmin eri tekstejä, joten oli odotettavissa, että hänen muistikuvansa yksittäisestä juttuprosessista eivät välttämättä olisi yhtä kirkkaita.

Editointiesimerkkien valinta vaikutti oleellisesti tutkimushaastatteluissa saatuihin vastauksiin. Toisilla esimerkeillä vastaukset olisivat voineet antaa hieman erilaisen kuvan siitä, mitä kussakin juttuversiossa on editoitu ja miksi. Pyrin kuitenkin valitsemaan editointiesimerkkejä määrällisesti tasaisesti jokaisesta tekstiversiosta kunkin version pituuden suhteen sekä jokaisesta interventiotyypistä. Haastateltavilla oli myös mahdollisuus kommentoida vapaasti haluamiaan kohtia jutussa tai editointiin liittyneitä seikkoja juttuversioiden läpikäynnin aikana. Molemmat haastateltavat nostivatkin esiin itselleen merkityksellisiä kohtia editointiesimerkkilistaukseni ja kysymysteni ulkopuolelta, ja sisällytin kyseiset kohdat aineistooni ja sen analyysiin.

Editointiprosessin tavoittaminen kokonaisuudessaan ei käyttämilläni metodeilla ollut mahdollista. Kattavamman kuvan editoinnista olisi saanut, jos editoijan ja toimittajan

välinen mahdollinen sananvaihto kokonaisuudessaan eri viestintäkanavissa, esimerkiksi puheluissa tai viestintäsovelluksissa, olisi saatu mukaan aineistoon tai toisaalta tapauksessa, jossa esimerkiksi etnografinen tarkkailu olisi ollut mahdollista. Nykyinen tekstiversio- ja haastatteluaineisto oli kuitenkin runsas ja riittävä tämän tutkimuksen tarpeisiin.

Haastattelu, johon olisi osallistunut sekä toimittaja että editoija, olisi voinut synnyttää mielenkiintoista ja toisiaan täydentävää keskustelua editoinnista. Ryhmähaastatteluissa siihen osallistuvat muodostavat yhteisen kannan haastattelussa käsiteltyihin asioihin (Hirsjärvi & Hurme 2017, 61). Edellinen olisi ollut merkityksellistä, sillä editointi on lähtökohtaisesti sosiaalista ja editoijan ja toimittajan yhteistä. Toisaalta yksilöhaastattelut antavat tilaa ja vapautta kunkin haastateltavan keskustella omasta näkökulmastaan ilman huolta esimerkiksi valtahierarkioista (mts. 2017, 63) ja erityisesti tutkimuksen kontekstissa editoinnin arkaluontoisemmista puolista.

Lisäksi tutkimushaastattelujen toteuttamiseen vaikutti koronapandemian vuoksi välttämätön teknologiavälitteisyys, Zoom-palvelun videopuhelulla tehty tapaaminen. Kasvokkain toteutettu haastattelu olisi voinut luoda paremmat edellytykset havainnoida keskustelulle kontekstia luovia sosiaalisia vihjeitä, kuten äänensävyjä ja eleitä. Videopuhelu kuitenkin tarjosi tavallista puhelua paremmat mahdollisuudet myös näiden asioiden huomioimiseen. Videopuhelun keskeisenä etuna oli tavallisen puhelun tavoin tavoitavuus, sillä sen avulla voidaan tavoittaa kiireisiä ja kaukana asuvia (Drever 1998, Hirsjärvi & Hurmeen 2017, 65 mukaan). Videopuhelu olisi ollut tutkimuksen kohdalla vartenotettava, ellei osin välttämätön, ratkaisu normaaliajassakin, sillä editoija on työssään hyvin kiireinen ja toimittaja ei ollut tutkimuksen toteuttamisajankohtana Suomessa.

Pandemia oli ylipäänsä muuttanut toimituksen editointikäytäntöjä, eivätkä ne siten vastanneet niin kutsuttuja normaaliolosuhteita. Normaaliaikana editoijan on tarvittaessa ollut mahdollista tavata kirjoittajia kasvokkain editoinnin eri vaiheiden merkeissä, mutta pandemian vuoksi tämä ei onnistunut. Toimittaja esimerkiksi kertoi tutkimushaastattelussa preferoivansa kasvokkain toimimista teknologiavälitteisen viestinnän sijasta.

Teknologiavälitteisyys toisin sanoen kuului pandemia-aikana erottamattomasti editointiin.

En toteuttanut tutkimustani varten esihaastatteluja, joita Hirsjärvi ja Hurme (2017, 73) luonnehtivat teemahaastattelun välttämättömäksi ja tärkeäksi osaksi. Koska haastattelin

vain kahta ihmistä, ei esihaastattelujen tekeminen olisi ollut kovinkaan mielekästä tai ajankäytön kannalta järkevää. Esihaastattelujen avulla tutkimushaastattelun runkoa olisi kuitenkin voinut hienosäätää paremmin tutkimuksen tarkoitusperiä palvelevaksi.

Ensimmäisen tutkimushaastattelun jälkeen kehitinkin muutamia haastattelurungon kohtia aiempaa selkeämmiksi ja paremmiksi toista eli editoijan haastattelua varten.

Aiemmasta tutkimuksesta poikkeavan tutkimusasetelmani osalta tärkeä huomio on, että esimerkiksi laajasti hyödyntämäni Vandendaelen (Vandendaele & Jacobs 2014; Vandendaele, De Cuypere & Van Praet 2015; Vandendaele, 2017; 2018) artikkelit käsittelevät editointia uutisellisen median toimitussihteerin työn näkökulmasta, kun oma tutkimukseni koskee editoijan työtä aikakauslehdessä feature-juttuprosessin parissa. Edellä mainitut tutkimusartikkelit kohdistuvat lisäksi editoinnin viimeistelyvaiheeseen, jossa tekstejä ei enää palautettu toimittajien käsiin heidän editoitavakseen vaan ne etenivät toimitussihteeriltä suoraan seuraavaan tuotannon vaiheeseen, kuten taittoon, jälleen osittain omasta tutkimusasetelmastani poiketen. Viimeistelyvaiheen yksisuuntainen eteneminen oli jokseenkin tyypillinen niissä copy/sub-editoreja koskevissa tutkimuksissa, joita hyödynsin kirjallisuuskatsauksessani. Journalistisina tekstilajeina feature ja uutinen ovat erilaisia, joten oli odotettavissa, että myös niiden editoiminen poikkeaa toisistaan. Hyödyllistä olisikin voinut olla tarkastella tässä tutkimuksessa ilmenneitä havaintoja nimenomaan suhteessa kirjallisuuteen featurejournalismista, ja lisäksi esimerkiksi tutkimus kustannustoimittamisesta olisi voinut tuoda lisää ymmärrystä dialogisesta ja pitkäjänteisemmästä editoinnista. Kyseisen kaltaista tutkimuskirjallisuutta on toisaalta niin ikään suppeasti.

6.2 Jatkotutkimuksen aiheet

Editoijan ja kirjoittajan välisen suhteen ja heidän yhteistyönsä vaikutuksesta editointiin tarvitaan enemmän tutkimusta. Tutkimuksessani tuli esiin vahvasti, kuinka editointi on erottamattomasti sosiaalista ja siihen vaikuttavat muun muassa persoonaan, tuttuuteen, työtapoihin ja tilanteisiin liittyvät seikat. Tutkimukseni perusteella tällaiset seikat voivat vaikuttaa esimerkiksi siihen, kuinka syvästi ja pitkäjänteisesti editointia tehdään jutun parissa ja kirjoittajan kanssa. Journalistisen editoinnin sosiaalista puolta vaikuttaa käsitellyn vain vähän tutkimuskirjallisuudessa, ja ammattikirjallisuudessa siitä on usein

mainittu lähinnä toimittajan näkökulmasta (esim. Jacobi 1991; Scanlan 1999; Kramer & Call 2009). Aiemman tutkimuksen suppeus korostaa entisestään tarvetta tutkimukselle aiheesta.

Myös editoijan ja graafikon tai taittajan yhteistyön tarkasteleminen on juttujen editoinnin kannalta kiinnostava seikka, sillä tutkimukseni perusteella taittaja vaikutti olennaisesti vähintään kahteen jutun avainkohtaan, otsikkoon ja ingressiin. Vandendaele (2017, 113) painottaa vastaavan tutkimuksen tarvetta: graafikon rooli on tullut aihepiirin tutkimuksessa ohitetuksi, vaikka se näyttäytyikin olennaisena osana viimeistelyvaiheen editointia. Niin ikään juttuun luotu taittomalli vaikuttaa tutkimukseni perusteella pituudeltaan ja muodoltaan olennaisesti siihen, kuinka paljon ja mistä kohdista juttua täytyy printtilehteä varten lyhentää. Taitolla, taittomalleilla ja taittajilla on toisin sanoen merkitystä tekstineditoinninkin näkökulmasta. Graafikon haastateleminen olisi voinut entisestään syventää ymmärrystä siitä, kuinka juttu pyritään tuottamaan lukijalle mahdollisimman houkuttelevaksi ja laadukkaaksi.

Kuten edellisessä alaluvussa mainitsin, eräs tutkimukseni heikkouksista on, kuinka se tutkimusasetelmaltaan osin poikkeaa hyödyntämästäni tutkimuksesta, joka keskittyy uutisjournalismiin ja viimeistelevän editoinnin vaiheeseen. Katsonkin, että editoinnin tutkiminen tarkemmin featurejournalismin tutkimuskirjallisuuden kontekstissa hyödyttäisi paremmin niitä esimerkiksi kaunokirjallisia tai tarinallisia näkökulmia, jotka tutkimuksessani jäivät vähemmälle huomiolle. Paitsi journalismin tutkimuksesta myös kustannustoimittamiseen kohdistuneesta tutkimuksesta voisi ammentaa featurejournalismiin kohdistuvaa editointia tarkastellessa. Feature-editoinnin potentiaalisesti uutiseditointia pitkäjänteisemmät yhteistyösuhteet kirjoittajan ja editoijan välillä ja toisaalta myös featurejournalismissa käytetyt laaja-alaisemmat ilmaisun keinot ovat ominaisuuksia, joita tutkittaessa kirjallisuus kustannustoimittamisesta voisi tuoda entistä kattavampaa näkökulmaa journalistiseen editointiin.

Lisäksi eräs tutkimatta jäänyt näkökulma on kokonaisen julkaisun editoiminen. Editoiija puhui tutkimushaastattelussa julkaisun editoinnista yhtenä editoinnin keskeisenä ulottuvuutena ja mainitsi, kuinka hän editoi yhtäaikaaisesti monia juttuja niiden eri vaiheissa. Julkaisun editointia tutkittaessa voitaisiin saada selville, millaisiin juttuihin editointi kohdistuu eniten ja miksi. Vandendaelen ja kumppaneiden (2015) tutkimuksen eräs havainto on, että editointia tapahtuu eniten korkean painoarvon artikkeleissa, ja

mielenkiintoista olisikin tietää, vahvistuisiko tämä käsitys ja mitä muita syitä editoinnin painottumiseen on.

Kirjallisuus

Allen, D. S. 2008. The Trouble With Transparency. *Journalism Studies*, 9 (3), 323–340.

Auman, A. 1994. Design desks: Why are more and more newspapers adopting them? *Newspaper Research Journal*, 15 (2), 128–142.

Bisaillon, J. 2005. Réviser: Un travail qui s'apprend. Université Laval. Julkaisematon käsikirjoitus.

Bisaillon, J. 2007. Professional Editing Strategies Used by Six Editors. *Written Communication*, 24 (4), 295–322.

Brooks, B. S., Kennedy, G., Moen, D. R. & Ranly, D. 2002. *News Reporting and Writing. Seitsemäs painos.* Boston: Bedford/St. Martin's.

Burden, S., Topping, A. & O'Halloran, C. 2015. The value of artefacts in stimulated-recall interviews. *Nurse Researcher*, 23 (1), 26–33.

Busse, A. & Borromeo Ferri, R. 2003. Methodological reflections on a three-step-design combining observation, stimulated recall and interview. *Zentralblatt für Didaktik der Mathematik*, 35 (6), 257–264.

Channick, R. 2011. Media giants centralise editing, design operations in effort to cut costs amid ongoing revenue decline. *Chicago Tribune*.

Saatavana: <https://www.chicagotribune.com/business/ct-xpm-2011-07-31-ct-biz-0731-media-streamline-20110731-story.html> [Viitattu 14.4.2022]

Cook, B. B. & Banks, S. R. 1993. Predictors of Job Burnout in Reporters and Copy Editors. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 70 (1), 108–117.

Cotter, C. 2010. *News Talk: Investigating the Language of Journalism.* Cambridge University Press.

Dempsey, N. P. 2010. Stimulated recall interviews in ethnography. *Qualitative Sociology* 33 (3), 349–367.

Deuze, M. 2005. What is Journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered. *Journalism*, 6 (4), 442–464.

- DiPardo, A. 1994. Stimulated Recall in Research on Writing: An Antidote to “I don’t Know, It Was Fine”. Teoksessa P. Smagorinsky (toim.) In *Speaking About Writing – Reflections on Research Methodology*. Thousand Oaks: Sage, 163–181.
- Duffy, A. 2021. Out of the shadows. The editor as a defining characteristic of journalism. *Journalism*, 22 (3), 634–649.
- Esser, F. 1998. Editorial Structures and Work Principles in British and German Newsrooms. *European Journal of Communication* 13 (3), 375–405.
- Esser, F. 1999. ‘Tabloidization’ of News: A Comparative Analysis of Anglo-American and German Press Journalism. *European Journal of Communication*, 14 (3), 291–324.
- Friend, C. & Challenger, D. 2013. *Contemporary Editing*. Kolmas painos. New York: Routledge.
- Galletta, A. & Cross, W. 2013. *Mastering the Semi-structured Interview and Beyond. From Research Design to Analysis and Publication*. New York University Press.
- Garrison, B. 1980. The Electronic Gatekeeper: Editing on the Copy Desk of a Metropolitan Newspaper. *Newspaper Research Journal* 1 (3), 7–17.
- Garrison, B. 1982. Electronic Editing Systems and Their Impact on News Decision Making. *Newspaper Research Journal*, 3 (2), 43–53.
- Gass, S. M. & Mackey, A. 2016. *Stimulated Recall Methodology in Applied Linguistics and L2 Research*. Toinen painos. New York: Routledge.
- Greenberg, S. L. 2016. Editing, Fast and Slow. *Journalism practice*. 10 (4), 555–567.
- Grésillon, A. & Perrin, D. 2014. Methodology: From speaking about writing to tracking text production. Teoksessa E.-M. Jakobs, K. Knapp & D. Perrin (toim.) *Handbook of Writing and Text Production*. Berliini: De Gruyter Mouton, 79–111.
- Haapanen, L. 2018. Overcoming methodological challenges in text production research. A holistic approach through data triangulation. Jyväskylän yliopisto. AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia, 11, 45–70.
- Helle, M. 2011a. Journalistisen työn muutos. Teoksessa E. Väliaverronen (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 91–111.

- Helle, M. 2011b. Toimitustyö muutoksessa. Toiminnan teoria ja mediakonseptin käsite tutkimuksen ja kehittämisen kehyksenä. Tampereen Yliopistopaino. Väitöskirja.
- Hettinga, K. & Smith, E. 2021. How a copy desk "edit" influenced corrections at the New York Times. *Newspaper research journal*, 42 (2), 182–197.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2017. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoffman, R. R., Shadbolt, N. R., Burton, A. M. & Klein, G. 1995. Eliciting knowledge from experts. A methodological analysis. *Organisational Behaviour and Human Decision Processes*, 62 (2), 129–158.
- Hujanen, J. 2011. Kiinnostavaa vai tärkeää? Ihmisläheisen journalismin kaksi polkua. Teoksessa E. Väliaverron (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 112–128.
- Hyvärinen, M., Suoninen, E. & Vuori, J. 2021. Haastattelut. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavana: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/> [Viitattu 30.3.2022]
- Jacobi, P. P. 1991. *The Magazine Article. How to Think It, Plan It, Write It*. Indiana University Press.
- Juttujen käsittely perusuutispalveluun. Suomen Tietotoimisto. Saatavana: <https://stt.fi/tyylikirja/ideasta-jutuksi/juttujen-kasittely-perusuutispalveluun/?highlight=k%C3%A4sittely> [Viitattu 16.12.2021]
- Kaapro, L. 2012. Narsisti vai tavallinen kusipää? Lehtijutun synty editointiprosessissa Helsingin Sanomien Elämä -sivuilla. Helsingin yliopisto, Suomen kielen, suomalais-ugrilaisien ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Maisterintutkielma.
- Kansankodin pimeämpi puoli. Atena Kustannus. Saatavana: <https://atena.fi/kirjat/kansankodin-pimeampi-puoli> [Viitattu 25.4.2022]
- Karlsson, M. 2010. Rituals of Transparency. Evaluating online news outlets' uses of transparency rituals in the United States, United Kingdom and Sweden. *Journalism Studies*, 11 (4), 535–545.

- Karlsson, M. 2011. The Immediacy of Online News, The Visibility of Journalistic Processes and a Restructuring of Journalistic Authority. *Journalism*, 12 (3), 279–295.
- Kaseva, T., Rätty, R & Seuri, O. 2022. Feature! – Kirjoittamisen mestarikurssi. Helsinki: Teos.
- Keith, S. 2005. Newspaper Copy Editors’ Perceptions of Their Ideal and Real Ethics Roles. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 82 (4), 930–951.
- Keith, S. 2009. Sinking Subs and Collapsing Copy Desks? The evolution of editing at newspapers and their web sites. Presented to the Future of Journalism conference, September, University of Cardiff. Saatavana: https://www.academia.edu/7934319/Sinking_Sub_and_Collapsing_Copy_Desks_The_evolution_of_editing_at_newspapers_and_their_Web_sites [Viitattu 16.12.2021]
- Keith, S. 2015. Horseshoes, stylebooks, wheels, poles, and dummies. Objects of editing power in 20th-century newsrooms. *Journalism*, 16 (1), 44–60.
- Kielitoimiston sanakirja. Kotimaisten kielten keskus, 10.11.2022. Saatavana: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/> [Viitattu 15.5.2023]
- KMT 2021 Lehtien lukijamäärät. Media Audit Finland, 13.10.2021. Saatavana: <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2021/10/KMT-2021-lukijamaarat-liite.pdf> [Viitattu 31.3.2022]
- Kramer, M. & Call, W. 2009. (toim.) *Telling True Stories*. New York, Plume.
- Kuukausiliite täyttää 20 vuotta. Helsingin Sanomat 5.4.2003. Saatavana: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000004131803.html?share=e289bd117baafb14e5dd23785f272750> [Viitattu 13.4.2022]
- Kuutti, H. 2012. *Mediasanasto*. Jyväskylä: Media Doc.
- Lassila-Merisalo, M. 2009. *Faktan ja fiktion rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä*. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Väitöskirja.
- Lassila-Merisalo, M. 2020. *Tarinallinen journalismi*. Tampere: Vastapaino.
- Lyle, J. 2003. Stimulated Recall. A Report on Its Use in Naturalistic Research. *British Educational Research Journal*, 29 (6), 861–78.

- Malkavaara, L. 2017. Hänen majesteettinsa kirjoittajan salaisessa palveluksessa. Sanoma Group. Saatavana: <https://sanoma.com/fi/tiedote/hanen-majesteettinsa-kirjoittajan-salaisessa-palveluksessa/> [Viitattu 24.9.2020]
- Malkavaara, L. 2020. Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen liitepäällikkö. Puhelinkeskustelu, 8.12.2020.
- Marjamäki, T. 2013. Luovuus ei vaadi kaaosta. Teoksessa H. Kurvinen (toim.) Journalismikritiikin vuosikirja 2013. Media & viestintä, 36 (1), 58–59.
- Martikainen, J., Ojala, M. & Horowitz, M. 2021. Luottamus mediaan ei synny vain siitä, ovatko uutiset totta. Journalisti. Saatavana: <https://journalisti.fi/artikkelit/2021/10/luottamus-mediaan-ei-synny-vain-siita-ovatko-uutiset-totta/> [Viitattu 16.3.2023]
- Martin, J. D. & Martins, R. J. 2018. Outsourced Credibility? A quasi-experimental study of corrections at newspapers pre- and post-outsourcing of copy editing. Lontoo: Journalism studies, 19 (2), 247–267.
- NT&T. 2011. Towards a linguistics of news production. Journal of Pragmatics, 43 (7), 1843–1852.
- Patterson, T. E., & Donsbagh, W. 1996. News decisions. Journalists as partisan actors. Political Communication, 13 (4), 455–468.
- Perrin, D. 2013a. Investigating language and the media. The case of newswriting. AILA Review 26 (1), 57–78.
- Perrin, D. 2013b. The Linguistics of Newswriting. Amsterdam: John Benjamins.
- Pesu, I. 2018. Editointi ja palautteenanto sanomalehti Etelä-Saimaan sunnuntaireportaasin tuotantoprosessissa. Jyväskylän yliopisto. Kieli- ja viestintätieteiden laitos. Maisterintutkielma.
- Päivälehti – Helsingin Sanomien historiikki. Päivälehdien arkisto 21.5.2012. Saatavana: <https://www.slideshare.net/paivalehdenarkisto/paivalehti-helsinginsanommat> [Viitattu 13.4.2022]
- Randall, S. D. 1979. Effect of Electronic Editing on Error Rate of Newspaper. Journalism Quarterly, 56 (1), 161–165.

- Reinardy, S. 2011. Newspaper journalism in crisis: Burnout on the rise, eroding young journalists' career commitment. *Journalism*, 12 (1), 33–50.
- Reschenberg, H. 1991. Führungsziel Qualität. Zur publizistischen Qualitätssicherung bei Zeitschriften. Teoksessa C. Mast (toim.). *Journalismus für die Praxis. Ein Leitfaden für die Redaktionsarbeit*. Universität Hohenheim.
- Russial, J. 1994. Pagination and the Newsroom. A question of time. *Newspaper Research Journal*, 15 (1), 91.
- Russial, J. 1998. Goodbye Copy Desks, Hello Trouble? *Newspaper Research Journal*, 19 (2), 2–17.
- Russial, J. 2009. Copy Editing Not Great Priority for Online Stories. *Newspaper Research Journal*, 30 (2), 6–15.
- Russial, J. 2017. By dismantling its copy desk, The New York Times is making a mistake that's been made before. Poynter Institute. Saatavana: <https://www.poynter.org/reporting-editing/2017/by-dismantling-its-copy-desk-the-new-york-times-is-making-a-mistake-thats-been-made-before/> [Viitattu 16.12.2021]
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Johdanto. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. 6.3.2 Teemahaastattelu. Teoksessa A. Saaranen-Kauppinen & A. Puusniekka (toim.) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html [Viitattu 30.3.2022]
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. 7.2.1 Litterointi. Teoksessa A. Saaranen-Kauppinen & A. Puusniekka (toim.) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html [Viitattu 30.3.2022]
- Saari, H. 2013. Toimituksesta tuli tehdas. Teoksessa H. Kurvinen (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2013. Media & viestintä*, 36 (1), 52–57.
- Scanlan, C. 1999. *Reporting and Writing. Basics for the 21st Century*. Oxford University Press.

- Shiple, L. J. & Gentry, J. K. How Electronic Editing Equipment Affects Editing Performance. *Journalism Quarterly*, 58 (3), 371–387.
- Smagorinsky, P. 1994. Introduction: Potential Problems and Problematic Potentials of Using Talk About Writing as Data About Writing Process. Teoksessa P. Smagorinsky (toim.) *In Speaking About Writing – Reflections on Research Methodology*. Thousand Oaks: Sage.
- Solomon, W. S. 1985a. Technological Change in the Work Place. The Impact of Video Display Terminals on Newspaper Copy Desk Work. University of California, Berkeley. Väitöskirja.
- Solomon, W. S. 1985b. From Craftspeople to Production Workers. Video display terminals and the devaluation of newspaper copy editing work. *Communication*, 8 (2), 207–224.
- Solomon, W. S. 1993. Newsroom Managers and Workers. *American Journalism*, 10 (1–2), 24–37.
- Suomen Kuvalehden journalistipalkinto HS Kuukausiliitteen editoreille. Suomen Kuvalehti 3.11.2016. Saatavana: <https://suomenkuvalehti.fi/kotimaa/suomen-kuvalehden-journalistipalkinto-hs-kuukausiliitteen-editoreille/> [Viitattu 2.12.2022]
- Tiilikainen, S. 2016. Lehtiartikkelin synty toimitusprosessina. Helsingin yliopisto. Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Maisterintutkielma.
- Törrönen, J. 2017. Virikehaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvaori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.
- Töyry, M. 2011. Lukijalähtöisyys aikakauslehtijournalismissa. Teoksessa E. Väliverronen (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 129–149.
- Töyry, M. Rätty, P. & Kuisma, K. 2008. Editointi aikakauslehdessä. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu ja IADE Suomen taideyliopistojen koulutus- ja kehittämisinstituutti.
- Usher, M. 2017. Re-thinking Trust in the News. *Journalism Studies*, 19 (4), 564–578.

- Vandendaele, A. 2017. The newsroom's last line of defence. A linguistic ethnographic investigation into newspaper sub-editing. Ghent University. Faculty of Arts and Philosophy. Väitöskirja.
- Vandendaele, A. 2018. "Trust Me, I'm a Sub-editor". "Production values" at work in newspaper sub-editing. *Journalism Practice*, 12 (3), 268–289.
- Vandendaele, A. 2020. Designing the news. A practitioner perspective on the production values in newspaper sub-editing. *Journalism*, 21 (11), 1655–1675.
- Vandendaele, A., De Cuypere, L. & Van Praet, E. 2015. Beyond "Trimming the Fat". The Sub-editing Stage of Newswriting. *Written communication*, 32 (4), 368–395.
- Vandendaele, A. & Jacobs, G. 2014. The Lowlands Newsroom Model. *Journalism Studies*, 15 (6), 879–897.
- Van Hout, T. & Burger, P. 2015. Mediatization and the language of Journalism. *Tilburg Papers in Culture Studies*, Paper 131: 1–24.
- Vehkoo, J. 2011. *Painokoneet seis! Kertomuksia uuden journalismin ajasta*. Helsinki: Teos.
- Vesterinen, O., Toom, A. & Patrikainen, S. 2009. The stimulated recall method and ICTs in research on the reasoning of teachers. *International Journal of Research & Method in Education*. 33 (2), 183–197.
- Väliverronen, E. 2011a. Journalismmin muutoksia jäljittämässä. Teoksessa E. Väliverronen (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 7–10.
- Väliverronen, E. 2011b. Journalismi kriisissä? Teoksessa E. Väliverronen (toim.) *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 13–31.
- Wahl-Jorgensen, K. & Hanitzsch, T. 2009. Introduction: On Why and How We Should Do Journalism Studies. Teoksessa K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (toim.) *The Handbook of Journalism Studies*. New York: Routledge, 3–16.
- Walker, A. 2006. The Development of the Provincial Press in England c. 1780–1914. *Journalism Studies*, 7 (3), 373–386.
- Yinger, R. J. 1986. Examining thought in action. A theoretical and methodological critique of research on interactive teaching. *Teaching and Teacher Education*, 2 (3), 263–282.

Zahler, A. 2007. One-Third of Copy Editors Dissatisfied with Their Jobs. *Newspaper Research Journal* 28 (3), 20–36.

Liitteet

<https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000007784431.html>

KKLIITE0221SUURMAA.zip

ROTUTEO RIOIDEN SUURMAA

SUOMESSA LIIKKUI VUONNA 1873 RUOTSALAINEN TIETEELLINEN RETKIKUNTA, JOKA VEI MUKANAAN RUOTSIIN SUOMALAISIA PÄÄKALLOJA. KALLOJA MITTAAMALLA TIEDEMIEHET HALUSIVAT TODISTAA, ETTÄ SUOMALAISET OVAT ALEMPAA ROTUA. NYT PÄLKÄNELÄISET HALUAVAT PÄÄKALLONSA TAKAISIN, JA MYÖS PRESIDENTTI SAULI NIINISTÖ ON ANTANUT HEILLE TUKENSA.

Teksti Jussi Sippola

FREDRIK TUNCK/TT

Sikiön kalle, jota säilytetään Lääketieteen historian museossa Uppsalassa.

Aivot näyttävät olevan hyvässä kunnossa, vaikka kuolemasta on yli sata vuotta. Ne on säilötty lasipurkkiin, joka seisoo kirjahyllyssä Tukholman naapurissa Solnassa.

Kirjahylly seisoo puolestaan Hagan vanhassa oikeustalossa, jossa toimii nykyään Karoliinisen instituutin ylläpitämä lääketieteellinen kirjasto. Tuhansia kirjoja ja yhdet aivot.

Harva historiantutkija pääsee näin lähelle kohdettaan, mutta **Olof Ljungströmillä** kävi tuuri. Hän on tutkinut vuosikymmeniä miestä, jolle nämä aivot kuuluivat.

Näissä aivoissa syntyi 1800-luvun loppupuolella monia ajatuksia, jotka tekivät aivojen kantajasta, professori **Gustaf Retziuksesta**, yhden Ruotsin suurimmista tiedemiehistä.

Ideoista yksi kuulostaa kuitenkin nykyään kiusalliselta.

Maineikkaan Karoliinisen instituutin professorina toiminut Retzius julkaisi yli 300 tieteellistä artikkelia muun muassa anatomia ja alkion kehityksestä. Hän oli monta kertaa ehdolla Nobel-palkinnon saajaksi. Retzius oli myös yksi Ruotsin rikkaimmista miehistä.

Hänen valmonsaa **Anna Hierta-Retzius** oli iltapäivälehti Aftonbladetin perustajan tytär ja perijä. Joitakin vuosia Gustaf Retzius toimi Aftonbladetin päätoimittajana.

Ihmisten kalloit ja niiden sisällä olevat aivot kiehtoivat Retziusta erityisesti. Hänen ystävänsä

lahjoittivat aivojaan Retziuksen tutkittavaksi, ja hän halusi jättää omatkin aivonsa tutkijoiden käyttöön. Kun Retzius sitten kuoli vuonna 1919, hänen patologistäivänsä poisti tiedemiehen aivot Retziuksen perheen ruokapöydällä. Kesken operaation vaimo Anna Hierta-Retzius tuli ruokasaliin ja muistutti patologia säilömään miehensä aivot Retziuksen omien metodien mukaisesti.

Mittaaminen oli tärkeä osa Retziuksen työtä. Siihen liittyi myös se kiusallinen idea.

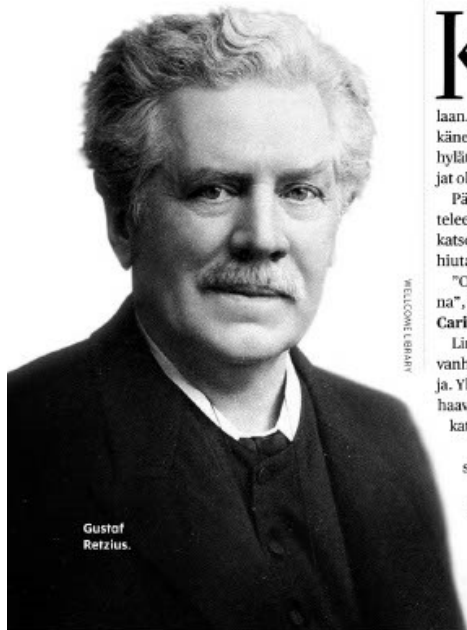
Vuonna 1873 Gustaf Retzius matkusti Tukholmasta Suomeen. Matkan tavoitteena oli kerätä suomalaisten pääkalloja mittauksia varten. Samalla reissulla Retzius otti pään mittoja myös eläville suomalaisilta. Retzius uskoi, että päitä ja kalloja mittaamalla hän voisi määrittellä suomalaisten paikan kansojen – eli rotujen – joukossa.

Se jo tiedettiin, että ruotsalaiset olivat ihmiskunnan valioita, germaanista rotua, puhtaampia arjalaisia. Suomalaiset taas olivat alempaa rotua, mongoleja, ja sen Retzius halusi nyt varmentaa.

Matka onnistui, ja Retzius sai mukaansa noin 70 pääkalloa. Niitä saatiin Enosta, Pielavedeltä ja Rautalammilta. Suurimman osan kalloista Retzius kuitenkin kaivoi esiin Pyhän Mikaelin kirkon hautausmaalta Pälkäneeltä.

Retziuksen viemät kalloit ovat yhä Solnassa, Karoliinisen instituutin varastossa. Yhteensä siellä on noin 800 ihmisen jäänteitä eri puolilta maailmaa. Pälkäneeltä vietyjä kalloja on nelisenkymmentä. Olof Ljungström on hiljattain saanut valmiiksi kartoituksensa suomalaisista kalloista. Ja nyt pälkäneläiset haluavat kallonsa takaisin.

GUSTAF RETZIUS OLI MONTA KERTAA EHDOLLA NOBELIN SAAJAKSI.

Gustaf Retzius.

ARNDT BRONKHORST

Kylmä tuuli puhaltaa sisään Pälkäneen vanhaan rauniokirkkoon, jonka katto sortui myrskyssä 130 vuotta sitten.

Silloin kun ruotsalaiset veivät täältä kalloja, kirkon katto oli vielä paikoillaan. Muuten kirkko oli huonossa kunnossa. Pälkäneelle oli rakennettu uusi kirkko, ja vanha oli hylätty. Lattia oli rikki ja haudat näkyvillä. Vainajat oli vanhan tavan mukaan haudattu lattian alle.

Pälkäneen kirkkoherra **Jari Kemppainen** astelee korkeissa saappaissaan sisään kirkkoon ja katsoo taivaalle, josta leijallee hiljakseen lumihiutaleita kirkon sisään.

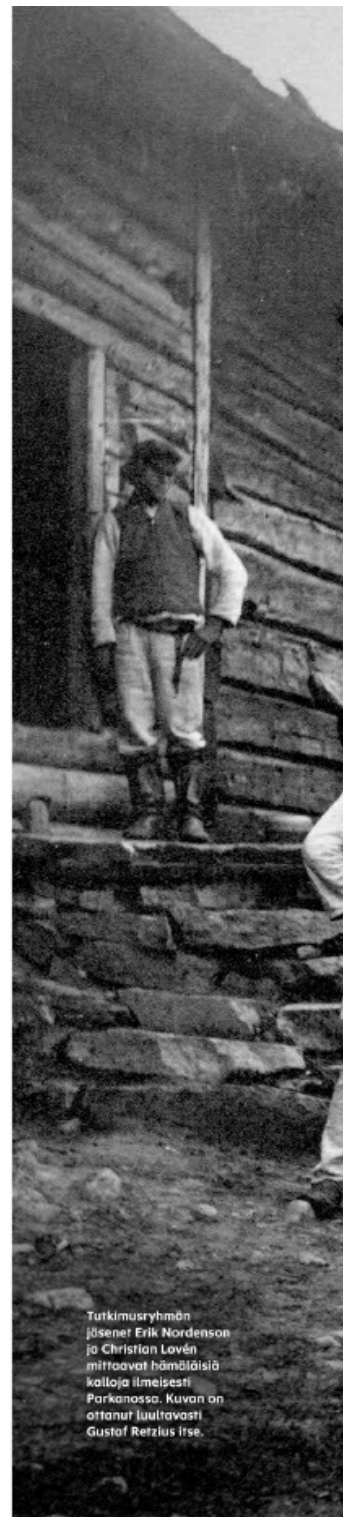
"Onko sen uuden katon hinta vielä se miljoona", Kemppainen kysyy kannoillaan kulkevalta **Carita Lindholmilta**.

Lindholm on rakennusarkkitehti ja Pälkäneen vanhankirkon suojeluyhdistyksen puheenjohtaja. Yhdistys kerää varoja kirkon korjaukseen. Hän haaveilee, että vanha, vuonna 1505 valmistunut katoton kirkko saisi päälleen lasisen kattoon.

"Ei se nyt niin paljon maksaisi", Lindholm sanoo.

"Retziuksen suku voisi sen maksaa", kirkkoherra sanoo ja remahtaa nauruun.

Kirkkoherra Kemppaisen kutsusta kirkolle on saapunut ihmisiä, jotka haluavat

Tutkimusryhmän jäsenet Erik Nordenson ja Christian Lovén mittaavat hämäläisiä kalloja ilmaiseksi Parkanossa. Kuvan on ottanut luultavasti Gustaf Retzius itse.

СЕНТИМАНТИЗМЪТ ИЛИ ПЕРИОДИКАЛНАТА ИСТОРИЯ

puhua ruotsalaisten viemistä pääkalloista. Paikkala ovat arkkitehti Lindholm in lisäksi vs. kunnanjohtaja **Anitta Hietaniemi**, kunnanvaltuutettu **Jyri Kankila**, kunnanhallituksen entinen puheenjohtaja ja pitäjänneuvos **Matti Simola** sekä kokoomuksen kansanedustaja **Pauli Kiuru**.

Arvovaltainen joukko, ja onhan asiakin tärkeä.

Matti Simolan suku on asunut Pälkäneellä 1670-luvulta lähtien. Simolan mukaan hänen sukulaismiehensä **Matt Simonsson** (Matti Simonpoika) haudattiin 1700-luvulla vanhan kirkon lattian alle. Sieltä saivat hautapaikan erityisen ansiotuneet kansalaiset. Ajateltiin, että viimeinen leposija kirkossa auttaisi matkalla kohti taivasta.

Matti Simonpojan pääkallo saattaa olla Solnassa, mutta varmaa se ei ole. Kukaan ei tiedä, kenen jäämistöjä Retzius tutkimusryhmineen vei Pälkäneeltä Ruotsiin. Vainajat oli haudattu ilman hautakiviä tai tunnistetietoja.

Simola toivoo, että kallot palautettaisiin. Apua siihen voisi tulla Suomen valtiolta, sanoo puolestaan kansanedustaja Pauli Kiuru.

Viimeksi viime vuoden lokakuussa Kiuru teki kirjallisen kysymyksen kulttuuriministeri **Anni-Ka Saarikolle** kallojen palauttamisesta Suomeen. Kiurun mielestä opetus- ja kulttuuriministeriön pitäisi tehdä virallinen pyyntö Ruotsille kallojen palauttamisesta.

Sitä toivoo myös kirkkoherra Kempainen. Hän aikoo järjestää vainajille siunaushetken, jos heidät saadaan takaisin Pälkäneelle. Kempai-

Pälkäneen kirkkoherra Jari Kempainen.

Kunnanjohtaja Anitta Hietaniemi.

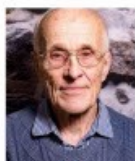
Kunnanvaltuutettu Jyri Kankila.

Kansanedustaja Pauli Kiuru.

Suojeluyhdistyksen pj Carita Lindholm.

Pitäjäneuvos Matti Simola.

sen mukaan heidät haudattaisiin Pälkäneen uudelle hautausmaalle, ei vanhaan kirkkoon, koska se on nykyisin muinaismuistokohde.

Pälkäneelle kallot ovat tuoneet paljon julkisuutta. Ruotsin televisiokin on käynyt Pälkäneellä. Suomen Kuvalehden juttu kalloista on esillä taukopaikka Aapiskukossa kirkon lähellä.

Aapiskukko on saanut nimensä Pälkäneen puu-aapisesta, jonka kirjainpainaja **Daniel Medelplan** kaiversi puulaatoille vuonna 1719. Medelplan oli paikallinen suurmies, joka kuoli vuonna 1737. Ruotsissa saattaa olla hänenkin kallonsa.

"Tämä on vanha juttu, mutta toisaalta täällä on vanhoja sukuja, joiden jäseniä on haudattu tänne. Nykyäänkin on hautarauha. Miksi niiden kallojen pitää olla siellä Karolinskan hyllyissä. Eikö niitä voisi palauttaa?" Kempainen kysyy.

Kirkkoherra Kempainen ryhtyi ajamaan kallojen palautusta sen jälkeen, kun hän sai yhteydenoton Ruotsista vuonna 2018. Ryhmä ruotsinsuomalaisia oli kuullut suomalaisista pääkalloista ja alkoi vaatia niiden palauttamista. Ryhmä toivoi saavansa Pälkäneen seurakunnan mukaan vaatimukseen. Kempainen pani nimen alle.

Palautusvaatimukset saivat vauhtia kesäkuussa 2019, kun presidentti **Sauli Niinistö** vieraili Pälkäneellä. Niinistö kertoi paikalliselle Sydän-Hämeen Lehdelle seuranneensa keskustelua ja kutsui ruotsalaisten toimintaa "haudan häpäisemiseksi". Hän lupasi ottaa asian esille keskustelussa Ruotsin pääministerin **Stefan Löfvenin** kanssa.

Täältä Pälkäneen raunio-kirkosta ruotsalaiset tiedemiehet veivät kymmeniä pääkalloja vuonna 1873.

Kirkkoherra on tutkinut laajasti paikallisia historiallisia asiakirjoja, mutta ei ole löytänyt mainintaa ruotsalaisten tekemästä kaivuumatkasta. Se kielii Kemppeisen mukaan siitä, että ruotsalaiset eivät olleet kyselleet lupia kaivauksiinsa.

Retziuksen omissa kirjoituksissa Pälkäneen kaivauksista kuitenkin kerrotaan.

Gustaf Retzius rantautui Helsingin Kauppatorille heinäkuussa 1873. Hän oli 31-vuotias. Seurueeseen kuuluivat myös lääketieteen kandidaatti **Erik Nordenson** ja Suomen hyvin tunteva, Turussa syntynyt ja kesät siellä viettänyt **Christian Lovén**, jonka vaimo oli suomalainen.

Retzius haaveili, että matkasta tulisi tieteellinen läpimurto. Siinä Retziusta auttaisi hänen edemmenneen isänsä, anatomian professori **Anders Retziuksen** kehittämä kallonindeksi. Sen avulla ihmiset luokiteltiin eri rotuihin kallon mittojen perusteella.

Kaloindeksi saatiin, kun mitattiin ensin pääkalon pituus ja sitten leveys. Mittojen suhde ratkaisi, mihin luokkaan kallo kuului. Jos kallo oli pitkä, kyseessä oli korkeampi rotu. Lyhytkalloiset olivat helpompaa ainesta, jäljessä kehityksestä. Ruotsalaiset olivat pitkäkalloisia, ja Retziuksen oletuksen mukaan suomalaiset lyhytkalloisia.

1800-luvun loppupuolella rotujattelu oli valtavirtaa. Yleisesti ajateltiin, että Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa elivät puhdasrotuisimmat eurooppalaiset, siis arjalaiset.

Poliittisesti merkittävimmän rotuteorian loi ranskalainen kreivi **Joseph Arthur de Gobineau**. Teoria jakoi ihmiset kolmeen peruserotuun: mustiin, keltaisiin ja valkoisiin.

Suomalaiset kuuluivat keltaiseen rotuun, joka oli mustaa rotua ylempänä. Rotuteorian mukaan keltaiseen rotuun kuuluvat olivat omimmillaan käytännöllisissä askareissa. Sivistyneen valtion

jälle. Ruotsissa alkoi vahvistua ajatus, jota myös rakennettiin historiankirjoituksen keinoin: että Suomi ei oikeastaan koskaan ollutkaan osa "aitoa Ruotsia". Suomalaisethan olivat eri rotua.

Retzius ryhmineen kaivoi Pälkäneeltä yhteensä 55 kalloa. Suurin osa on tallessa Solnassa.

Sosiologi **Timo Lyyra** vastaa puheliin Göteborgista. Hän kuuluu ruotsinsuomalaisten ryhmään, joka vaatii Karoliinista instituuttia palauttamaan suomalaiset pääkalot Suomeen.

Ryhmä kokosi vuonna 2018 vetoomuksen, jonka allekirjoitti yli 30 ruotsinsuomalaista ja suomalaista aktivistia, mukana tutkijoita ja kirkon edustajia. Monilla oli juuria niillä paikkakunnilla, joilla Gustaf Retzius teki kaivauksiaan.

Joulukuun 19. päivä 2018 vetoomus jätettiin Karoliiniselle instituutille, mutta asia ei ole juuri edennyt. Lyyran mukaan asia on instituutille arka.

"Silloin nousi esiin asioita, joita ei haluta pöytävaloon. Karoliiniselle instituutille on kiusallista, että se on ollut rotuopin sponsorilaitos. Eikä tämä sovi kiillotettuun Ruotsi-brändiin."

Lyyra puhuu Retziuksen kallomatkasta ryöstöretkenä. Hän sanoo, että siinä kulminoituu jotain olennaista Suomen ja Ruotsin suhteesta ja suomalaistaustaisen vähemmistön roolista Ruotsissa.

SAULI NIINISTÖ PITI ASIAA "HAUDAN HÄPÄISEMISENÄ" JA LUPASI OTTAA SEN ESILLE STEFAN LÖFVENIN KANSSA.

ylläpito ei keltaiselta rodulta onnistuisi. Kreivi de Gobineau työskenteli Retziuksen matkan aikoihin suurlähettiläänä Tukholmassa, mutta miehet eivät tiettävästi koskaan tavanneet toisiaan.

Myöhemmin kreivin ajatuksia opiskeli esimerkiksi **Alfred Rosenberg**, jonka **Adolf Hitler** sittemmin nimitti natsipuolueensa pääideologiksi.

Ruotsalaisen rotujattelun taustalla oli myös kipeä tapahtumasarja vuodelta 1809. Ruotsi menetti Suomena tai Itämaana tunnetun osan Venä-

Rotuteoriat heijastuvat Lyyran mukaan yhä taapaan, jolla suomalaisia kohdellaan Ruotsissa.

"Ruotsia leimaa grandöösi omakuva, jonka mukaan he ovat maailman parhaita kaikessa. Suomalaiset ovat olleet ruotsalaisten materiaalia arjalaisuuden omakuva, joka edelleen vaikuttaa. Onhan se kiusallista Ruotsille", Lyyra sanoo.

Ruotsinsuomalaisia on yli 700 000, ja he ovat Ruotsin suurin kansallinen vähemmistö. Ruotsalaisten suhtautumista suomalaisiin ohjaavat Lyyran mukaan erilaiset stereotyyptit.

"Mieliopide on muokkautunut työperäisen mahanmuuton kautta 60- ja 70-luvuilla. Suomalaiset ovat joko hulluja neroja tai sitten alempiarvoisia alkoholisteja, jotka eivät kykene mihinkään ja joiden paikka on tehtaissa. Sitten on **Jörn Donnerin** ja **Arja Sajjonmaan** kaltaisia outoja ja kiehtovia neroja. Mutta lahjakkuuteenkin liittyy sellainen metsästä tulleiden villien silvy."

Vasta viime aikoina Lyyra on nähnyt kehitystä. "Me suomalaiset olemme sisäistäneet ruotsalaisten tarjoaman kuvan, jossa olemme ulko-eurooppalaisia mongoleja, joilla ei ole sijaa eurooppalaisessa rotuhierarkiassa. Mutta ehkä nyt itsetunto on kohoamassa. Koronankin takia."

Lyyra on kampaillut suomen kielen puolesta. Göteborgissa hän ajaa suomenkielisen perusopetuksen asiaa. Lain mukaan ruotsinsuomalaiset ovat yksi Ruotsin kansallisista vähemmistöistä, joiden pitäisi saada palveluja omalla kielellään. Laki ei kuitenkaan toteudu käytännössä.

"Laissa ei ole seurantamekanismia tai rangaistusta siltä, jos vähemmistöjä koskevia säädöksiä ei noudateta", Lyyra arvostelee.

Lyyran mukaan Karoliininen instituutti on välitellyt vastuuta. Se viivyttelee ja pyrkii odottamaan, että asia unohtuu, hän sanoo. Lyyra toivoo, että Suomen valtio ottaisi palautukseen kantaa hallitustasolla.

"Ja jos ministeri tuntee nöyryyttä ruotsalaisen übermensch-kansan edessä, voisi tehdä vaikka epävirallisen yhteydenoton. Se vaatisi vain yhden lauseen: *vänligen återlämna finska kranier*, palauttaa ystävällisesti suomalaiset jäämistöt."

Gustaf Retzius kirjoitti matkastaan jätiteoksen nimeltä *Finska kranier jämte några natur- och literaturstudier inom andra områden affinsk antropologi* (1878). Se tunnetaan yleensä nimellä *Finska kranier*, suomalaiset kallot.

Kirjassa Retzius esittelee suomalaisia heimoja, hämäläisiä ja karjalaisia. Hän siteeraa laajasti Kalevalaa, joka oli jo käännetty ruotsiksi. Kirjan loppuosa on täynnä piirroksia Retziuksen kaivamista kalloista. Monen kallon kuvan alla lukee Pälkäne.

Kirjallinen Kuukauslehti julkaisi vuonna 1880 myönteisen arvion kirjasta. Sen mukaan "meidän on siis täysi syy olla kiitolliset ulkomaalaiselle, joka silminnähtävällä rakkaudella on ryhtynyt tutkimaan meidän kansamme luonnetta". Arvion mukaan Retzius ei löytänyt kalloista merkkejä, jotka kertoisivat heikoista henkisistä

Göteborgissa asuva Timo Lyyra edustaa ryhmää, joka vaatii kallojen palauttamista.

kyvyistä. "Näyttääpä siis siltä, niinkuin me suomalaiset täksi kertaa olisimme uudestaan pelatut henkisen kykymme puolesta."

Arvostelussa keskeiseen rooliin on nostettu Retziuksen kuvaukset Suomen heimoista. Lehti on kääntänyt kuvaukset ruotsista suomeksi.

Hämäläisistä Retzius kirjoittaa: "Henkisessä katsannossa Hämäläinen osoittaa muutamia omituisia tunnusmerkkejä: hän on vakava, miehekäs, raskasmielinen, mietiskeleväinen, jupinen eikä puhelias, ei innostuva eikä vilkas (ruumiin eikä hengen puolesta), vaan päinvastoin hidas ja vitkallinen, epä-sievä ja

Ruotsissa rotujatelu kukoisti 1800-luvulta 1900-luvulle. Gustaf Retzius ja hänen isänsä Anders olivat tärkeitä lenkkejä, mutta pisimmälle rotuopin vei lääkäri **Herman Lundborg**, joka johti Uppsalaan vuonna 1922 perustettua Rotubiologian instituuttia. Se oli ensimmäinen valtiollinen rotubiologian tutkimuslaitos maailmassa, ja sillä oli iso vaikutus koko Ruotsiin.

Kreivi de Gobineauin rotuteoria oli Lundborgille tärkeä.

Rooli rotubiologian airuena auttoi Lundborgia, joka pyrki Saksan natsien suosioon. Suomalaisen ja ruotsalaisten pariutumisesta Lundborg ei pitänyt.

Rotuopit olivat Ruotsissa laajasti esillä. Kesällä 1921 *Dagbladet* järjesti kauneuskilpailun, jossa etsittiin germaanisesta rodun ihannetta. Tuomaristossa istui Lundborg. Vielä 1930-luvulla Pohjois-Ruotsin suomalaisalueella mitattiin koululaisten kalloja ja etsittiin puhtaita ruotsalaisia.

Puhtauden vaaliminen johti vuonna 1935 hyväksytyyn pakkosteriloitilakiin. Noim 63 000 ruotsalaista steriloidtiin. Heistä jopa 20 000 pakotettiin, muille sterilaatiota tarjottiin ehkäisy muotona. Steriloiduista 93 prosenttia oli naisia, ja joukossa oli etenkin työläisiä, romaneita, tummaihaisia, kehitysvammaisia ja psyykkisesti sairaita.

Rotubiologian tutkimuslaitos lakkautettiin vuonna 1958.

Ruotsia on kutsuttu rodunjalostuksen suurvalaksi, mutta samat ajatukset olivat valloilla ympäri maailmaa, sanoo Pohjoismaiden tutkimuksen professori **Peter Stadlus** Helsingin yliopistosta. Kallojen mittaus ja rotujen jalostus oli tuohon aikaan laajasti hyväksyttyä tiedettä.

"Rotuhygieniä ja eugeniikkaa otettiin totena vähän niin kuin dna tänä päivänä. Lääkäreillä oli

ROTUTEORIAM JOHTIVAT PAKKO-STERILOINTILAKIIN, MINKÄ JÄLKEEN STERILOITIIN 63 000 RUOTSALAISTA.

kömpelö ruumiin liikenteissä, kaikissa kohden kovin vanhalla-olija eikä taipuvainen parannuksiin tai muutoksiin; hän ei ole alkuunpanojen mies, yhtä vähän hyviä kuin pahoja yrityksiä varten, ei taipuvainen kapinaan esivaltoja vastaan."

Karjalaisista Retzius puolestaan kirjoittaa:

"Karjalainen on henkisessä katsannossa raikkaampi, reippaampi, vilkkaampi ja yritteliäämpi, ei umpinainen, vaan puhelias ja enemmän iloinen, taipuvaisempi alkuun-panoon, mutta vähemmän sitkeä ja uuttera."

Retzius uskoikin karjalaisten olevan eri rotua kuin hämäläisten.

Tieteellistä johtopäätöstä suomalaisten rodusta Retzius ei saanut valmiiksi. Lyhytkalloisia suomalaisia löytyi, tosin löytyi pitkäkalloisiaakin. Kallonmittaus eli kraniologia oli tieteenalana vasta alussa – ja pian lopussa.

FINSKA KRANIER - KIRJAN KUUVITUKSIA

"Hämöläinen"

"Pölkänöläinen pöökallo"

"Hämöläinen"

"Hämöläinen"

valtaa päättää, ja tieteelle annettiin korkea moraalinen asema. Sitä harrastettiin aina 1970-luvulle saakka", Stadius sanoo.

Rotuajattelu ja rodunjalostus olivat osa Ruotsin uutta 1800-luvulla alkanutta suurvaltaprojektia, jossa Venäjälle menetetty Suomi oli helppo hylätä. Suomen roolia Ruotsin historiassa ryhdyttiin vaistomaisesti häivyttämään.

Stadiusen mukaan suomalaisuuden renessanssi Ruotsissa on käynnistynyt todella vasta tällä vuosituhannella, kun suomalaistaustaisia oli kivunnut Ruotsin eliittiin.

Käännekohtana Stadius näkee vuoden 2006, jolloin Suomessa syntynyt ruotsinsuomalainen **Susanna Alakoski** voitti romaanillaan *Svinälångorna* (Sikalat) August-palkinnon, joka on Ruotsin arvostetuin kirjallisuuspalkinto. Kirja kertoo köyhän suomalaisperheen elämästä ruotsalaislähiössä 1960–1970-luvuilla.

"Se oli *game changer* siinä, että suomalaisuudesta tulee osa normaalia ruotsalaisuutta. Nyt ruotsalaisessa julkisuudessa on ihmisiä, joilla on suomenkielisiä sukunimiä, toisen ja kolmannen sukupolven ruotsinsuomalaisia."

Tärkeää oli myös se, että suomi sai vähemmistökielen aseman vuonna 2000.

Samaan aikaan kun ruotsalaiset häivyttivät Suomea historiastaan 1800-luvulla, Suomessa luotiin suomalaisten omaa kansanluonnetta ja historiaa. Myös suomalaiset halusivat erottautua.

Rotuopit vaikuttivat silti myös Suomen ruotsinkielisen vähemmistön ajatteluun. Osa suomenruotsalaisista koki kuuluvansa ruotsalaiseen rotuun. Tunnetuimpia rotuteorioiden kannattajia oli kielentutkija **Axel Olof Freudenthal**, jota pidetään Ruotsalaisen kansanpuolueen RKP:n yhtenä henkisenä isänä.

RKP:n poliitikko, professori ja entinen ministeri **Nils Meinander** antoi Helsingin Sanomille vuonna 1984 haastattelun, jossa hän kuvasi asenteita 1930-luvulla:

"Kyllä me ruotsinkieliset siihen aikaan pidimme suomalaisia alempana rotuna ja itseämme huonompina. Kielirajan yli ei juurikaan ollut kanssakäymistä, ja avioituminen suomenkielisen kanssa oli munaus. Omaa paremmuuttamme perustelimme rotuopein. On myönnettävä, että niin minäkin ajattelin ainakin alitajuisesti, kun opiskeluaikana jouduin edustamaan omaa kieliryhmiäni ylioppilaskunnan talousvaliokunnassa. Suomalaiset olivat jotenkin toisenlaisia."

Ja samat opit osasivat suomenkielisetkin, jotka puolestaan pitivät saamelaisia alempana rotuna.

Kalvoja kaivettiin haudoista myös suomalaisvoimin 1800-luvun lopulla. Yhtenä motiivina oli torjua maailmalla syntyntyä kuvaa suomalaisista alempana rotuna.

SUOMENRUOTSALAISET PITIVÄT SUOMENKIELISIÄ ALEMPANA ROTUNA JA ITSEÄN HUONOMPINA IHMINÄ.

Esimerkiksi professori **Yrjö Kajava** mittautti 1920-luvulta alkaen tuhansia suomalaisalvoja.

Pakkosterilointilaki oli voimassa myös Suomessa vuosina 1935–1970, ja sen nojalla steriloiitiin noin 7500 ihmistä.

Suomessa ajatusta alempana rotuun kuulumisesta yritettiin torjua myös missikisoilla. Kun **Ester Toivonen** valittiin Miss Euroopaksi vuonna 1934, häntä juhlittiin "suomalaisen rodun pelastajana". Suomen Kuvalehti julkaisi lokakuussa 1934 Toivosesta kertovan artikkelin, jonka otsikko oli "Me emme ole mongoleja". **Armi Kuuselan** valinta Miss Universumiksi vuonna 1952 antoi suomalaisille yhä lisää itsetuntoa.

Kun Gustaf Retzius kuoli heinäkuussa 1919, Uuden Suomen Ilta-lehti julkaisi nekrologin, jonka lopussa todettiin: "Prof. Retzius ensimmäisenä pätevästi kumosi sen oletuksen, että suoma-

laiset olisivat mongoleja tullen siihen tulokseen, että antropologisesti katsoen ainoa mitä suomalaiset ovat on se, että he eivät ole sen enempää mongoleja kuin muutkaan Euroopan kansat."

Mutta ne kallot.

Tulevatko ne joskus takaisin Suomeen?

Karoliinisen instituutin anatomisen kokoelman hallinnoija Olof Ljungström iskee pöydälle Gustaf Retziuksen valtavan kallonkirjan.

Viereisessä huoneessa Retziuksen aivot kelluvat levollisesti alkoholiuudessa kirjahyllyssä.

Ljungström on historioitsija ja instituutin kokenein Retzius-tuntija, ja hän on omistautunut

Karoliinisen instituutin rotututkimuksen vaiheiden selvittelyyn. Hän on silminnähden turhautunut. Kysymys kallojen palauttamisesta on instituutille vaikea.

Viime vuoden lopulla Karoliininen instituutti sai valmiiksi karotituksen suomalaisista jäämistöistä, jotka ovat instituutin varastossa. Ljungström ei päästä kehtään ulkopuolista katsomaan kokoelmaa. Enää.

Vuonna 2015 maan valta-lehti Dagens Nyheter vieraili Ljungströmin opastuksella varastossa ja teki kokoelmasta reportaasin, jossa esiteltiin kalvoja ja kerrottiin Gustaf ja Anders Retziuksen rotututkimuksista. Kirjoituksen julkaisun jälkeen Ruotsin antropologian ja maantieteen seura lopetti Retziuksen nimeä kantavan palkinnon jakamisen. Palkintoa oli jaettu vuodesta 1913 saakka.

Aikooko Karoliininen instituutti palauttaa kalot Suomeen?

"Me emme voi tässä tapauksessa sitä päättää. Emmekä voi palauttaa mitään vain, jos jokin yksityinen ryhmä sitä pyytää itse muotoilemallaan mandaatilla, vaikka asia olisi heille kuinka tärkeä", Ljungström vastaa.

Karoliininen instituutti ei ole koskaan palauttanut muinaisesineitään toiselle itsensäiselle val-

Olof Ljungström esittelee Gustaf Retziuksen suurta kirjaa, joka käsittelee suomalaisia pääkalloja.

tiolle. Alkuperäiskansojen jäämistöjä ja esineitä on palautettu, ja sellaisesta on selvät kansainväliset ohjeet olemassa. Sama käytäntö ei päde suomalaisiin pääkalloihin, koska palautusta vaativa suomalaiskomitea ei edusta alkuperäiskansaa.

Suomalaiset eivät ole Suomen alkuperäiskansaa. Saamelaiset ovat.

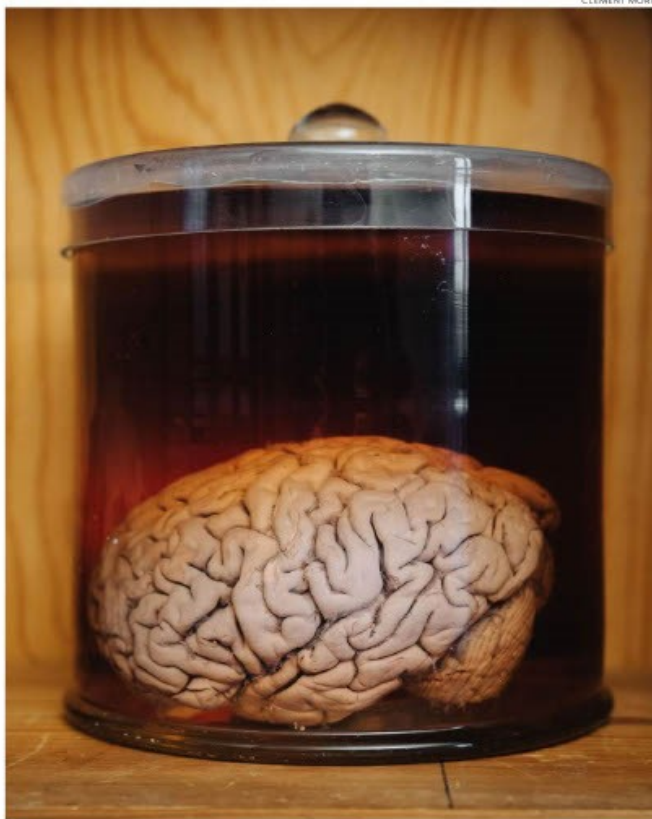
Jos kallot päätettäisiin palauttaa, siitä voisi käynnistyä valtava globaali palautusrumba, jossa eri maat vaatisivat toisiltaan muinaisesineitä ja luurankoja kaapeista. Prosessi voisi ulottua koskemaan myös sotahautoja ja museoiden arkeologisia esineitä. Ljungströmin mukaan tällaisen prosessin käynnistämiseksi voisi tulla löytyä perusteita, mutta se saattaisi vaatia ulkopoliittisia päätöksiä, jollaisia virkamiehet eivät voi tehdä.

Palautusprosessi voisi käynnistyä, jos Suomen valtio sitä pyytäisi ja Ruotsin valtio suostuisi siihen. Vaikka Karoliinisella instituutilla on valtaa tehdä yksittäisiä palautuspäätöksiä, suomalaisten jäämistöt ovat teknisesti Ruotsin valtion omaisuutta. Kiistan keskelle joutunut Olof Ljungström on vain virkamies, joka joutuu vastamaan tutkimuskohteensa Gustaf Retziuksen tekemisistä vielä yli 140 vuoden jälkeen.

Retzius oli tiedemies, joka uskoi aikansa tieteellisiin instrumentteihin, Ljungström kuvailee. Hän puhui suomalaisista kunnioittavasti ja halusi aidosti selvittää, millaisia suomalaiset ovat. Hän halusi myös osoittaa itsensä rotuteoriat tosiksi. Myöhemmin sekä isän että pojan tutkimuksia käytettiin hyväksi rasistisessa politiikassa.

Retzius ei pitänyt suomalaista "rotua" uhkana ruotsalaiselle "rodulle", toisin kuin monet muut, jotka tekivät roduilla myöhemmin politiikkaa, Ljungström sanoo. Silti instituutti on pyytänyt anteeksi tutkijoidensa epäeettisiä toimia Suomessa.

1800-luvun lopun historianäkemyks on nykyisin katsottuna huuhaata, sekalainen soppa muinaisrunoutta, rotuoppia ja fantasioita, joilla pyrittiin luomaan kansakunnille sielu. Se oli ajan henki Suomessakin, ja usein mentiin liian pitkälle.

Gustaf Retziuksen aivot on säilytetty lasipurkkiin, ja niitä säilytetään Karoliinisessa instituutissa.

Esimerkiksi 1600–1700-luvulla elänyt Turun akatemian professori **Daniel Juslenius** loi teorian, jonka mukaan suomalaiset olivat kehittäneet kirjoitustaidon ennen roomalaisia. Antiikin kansat saivat sivistyksensä suomalaisilta.

Historiankirjoitus onkin tavallaan tarinankirjoitusta, Ljungström sanoo. Ruotsin sana historia tarkoittaaakin sekä historiaa että tarinaa.

"Ja paras tarina voittaa."

Itse asiassa Retziuksen aivojakin kannattelee tarina. Ljungström sanoo, että on mahdollista, että aivot ovat toisen ihmisen, koska vuosia sitten kahden aivopurkin etiketit menivät sekaisin. Hetken oli epävarmaa, kuuluivatko aivot Retziukselle.

"Mutta olemme aika lailla varmoja, että nämä ovat oikeat."

Suomalaisten kallojen tarina on vielä kesken. Ljungström on seurannut keskustelua tarkasti. Erityisesti häntä mietityttää se, mitä presidentti Sauli Niinistö tarkoalleen ottaen sanoi kalloista.

"Puhuiko hän haudanhäpäisystä? Tiesikö presidentti, mistä puhui, vai oliko siinä toimittajan tulkintaa?" Ljungström miettii.

Tarkistetaan asia presidentiltä.

Tasavallan presidentin kanslian mukaan Sauli Niinistö on välittänyt tiedon kallonpalautusvaatimuksista Ruotsille maan pääministerin esikunnan kautta syksyllä 2019, kun pohjoismaisia pääministerejä kokoontui Kultarantaan keskusteluihin. Pääministeri Löfvenin kanssa Niinistö ei ole keskustellut asiasta suoraan.

Ruotsi vastasi heti seuraavana päivänä, että tieto kalloista oli välitetty opetusministeriölle, joka oli välittänyt tiedon Karoliiniselle instituutille. Ruotsin pääministeri ei kanslian mukaan voi antaa erityistä palautuskäskyä instituutille, joka on itsenäinen viranomainen.

Ja siellä vaatimukset ovat kyllä tiedossa.

Mutta oliko Niinistön Pälkäneellä antama lausunto siteerattu oikein?

Haudanhäpäisy?

Kyllä, niin Niinistö sanoi, kanslia vahvistaa.

Suomalaisten pääkallojen palauttamista presidentti Sauli Niinistö ei tässä vaiheessa halunnut kommentoida.